

אוניברסיטת תל אביב

הפקולטה למדעי הרוח ע"ש לסטר וסאלי אנטין

החוג לספרות

מ"יידענע" ל"פֿרוי": חמישה עתונים ומדורים לנשים בידיש במאה העשרים

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת התואר

"מוסמך אוניברסיטה" – M.A באוניברסיטת תל-אביב

על ידי

רעות גולני

העבודה הוכנה בהדרכת

פרופ' חנה וירט-נשר ופרופ' אברהם נוברשטרן

מאי 2016

תודות

ברצוני להודות לפרופ' נוברשטרן ולפרופסור חנה וירט-נשר, אשר הכירו לי את תרבות היידיש והנחו אותי בכתיבת העבודה, על הערותיהם המועילות והסבלנות שגילו.
תודה גם לחברי הטוב שגב, על העצות והעידוד.

המחקר הוכן בסיועה של הרשות הלאומית לתרבות היידיש

הרשות הלאומית לתרבות היידיש
נאַציאָנאַלע אינסטאַנץ פאַר ייִדישער קולטור
The National Authority for Yiddish Culture

1	פתיחה
7	פרק ראשון : התחלואתיה ומאפייניה של עתונות הנשים הכללית והיידית
7	מבוא : עתונות נשים
9	יודישע פֿרויען-וועלט
13	חינוך
16	טיפוח הביתיות
18	מעמד האשה היהודיה ותפקידיה :
24	פרק שני : מדורי הנשים של הפֿארווערטס והפֿרייהייט
24	הייתכן מדור נשים סוציאליסטי?
27	עולם העבודה
34	אהבה ונישואים
40	הורים וילדים
46	משק הבית, נשיות ופולחן היופי
51	סיכום
53	פרק שלישי : מדורי הנשים של הטאָג והיידישעס טאָגעבלאָט
55	חינוך ויחסי הורים וילדים
67	אהבה ונישואים
86	מחוץ לבית : עולם העבודה, שוויון זכויות ונושאים בעלי עניין מיוחד לנשים
94	משק הבית, צרכנות ופולחן היופי
98	סיכום
100	אחרית דבר
103	רשימת מקורות

פתיחה

בספר זכרונותיו פֿון אַ וועלט וואָס איז נישטאָ מער מספר י.י. זינגר על דמותה מעוררת ההערצה של בת-דודו פֿראַדל, ה"כבשה השחורה" של המשפחה. פֿראַדל היתה שונה מכל עלמה יהודיה שראה זינגר הצעיר בבילגוריי: היא דיברה רוסית, נעלה נעלי לק, עישנה בנוכחות אביה, חבשה כובע והתגנדרה ובעיקר סרבה "חתונה האָבן מיט אַן איטשע-מייער און באַזעצן זיך אין בילגאָרִי".¹ במקום לתכנן את חתונתה, פֿראַדל תכננה ללמוד באוניברסיטה ולהיות רופאת שיניים. כפי שמראה אלי לדרהנדלר (Lederhendler) במאמרו,² הסיפור על פֿראַדל ממחיש עד כמה פרטים כגון אלה הם בעלי משמעות להבנה של התרבות היהודית והחיים היהודיים ברגע מסוים, למרות שלכאורה אין במרכיבים של הסיפור תוכן "יהודי" במובן המקובל: לא מדובר בבתי מדרש וברבנים אלא בעישון, נעליים ולימודים באוניברסיטה. ובכל זאת, כל מרכיב בדמותה של פֿראַדל סימן אותה כשונה וכמורדת במסורת של אבותיה, ובעיקר אמהותיה, גם נעליה. דמותה של פֿראַדל מגלמת רבים מן הנושאים שהעסיקו נשים יהודיות בשליש הראשון של המאה העשרים ואשר בהם תעסוק העבודה הנוכחית: ההחלטה האם להתחתן בגיל צעיר, האם לרכוש מקצוע ואיזה סוג של מקצוע ואילו בגדים ראוי ללבוש. הנשים שעסקו בנושאים הללו היו לעתים קרובות מבחינה רעיונית, מעין אחיות או בנות, של פֿראַדל מבילגוריי.

עניינה של עבודה זו הוא עתונות היידיש המיועדת לנשים בשליש הראשון של המאה העשרים ובמיוחד השקפות העולם אשר עיצבו אותה ודימויי האשה המצטיירים מתוכה. המחקר לעבודה מבוסס על עתון אחד וארבעה מדורים מיוחדים לנשים בתוך עתונים כלליים: העתון הראשון הוא ה*יודישע פֿרויען-וועלט* אשר יצא בשנת 1902 בקרקוב, אז חלק מגליציה המערבית שבאימפריה האוסטרו-הונגרית ונערך בורשה. ככל הידוע, זהו עתון היידיש הראשון שמיועד כולו לנשים.³ לאחר מכן אשווה בין ארבעה מדורים מיוחדים הפונים לנשים בתוך העתונות הכללית ויצאו לאור בניו-יורק ב"תור הזהב" של עתונות היידיש בארצות-הברית:⁴ האחד הוא מדור הנשים "פֿרויען-אינטערעסן" של היומון *פֿאַרווערטס* (1897), עתון היידיש הנפוץ והחשוב ביותר

¹ זינגער, י.י. פֿון אַ וועלט וואָס איז נישטאָ מער. ניו-יאָרק: מתנות, 1946. ז' 130.

² Lederhendler, Eli. "Guides for the Perplexed: Sex, Manners and Mores for the Yiddish Reader in America". *Jewish Responses to Modernity: New Voices in America and Eastern Europe*. New York: New York U P, 1994. 140-158.

³ Lisek, Joanna. "Feminist discourse in women's Yiddish press in Poland", *Pardès* 16 (2010): 94.

כך גם על פי הצהרת העורכים בפתיחה לגליון הראשון, וראו: "די יודישע פֿרויען-וועלט". *יודישע פֿרויען-וועלט* 13.6.1902 ז' 5.

⁴ חייקין, י. *יודישע בלעטער אין אמעריקע*. ניו-יאָרק: י. חייקין, 1946. 275.

בארה"ב.⁵ השני הוא "פֿאַר דער אַרבעטער און הויז-פֿרוי", מדור הנשים של הפֿרייהייט (1922), יומון קומוניסטי שהוקם כתגובה לקו האידיאולוגי ה"רפה" של הפֿאַרווערטס.⁶ הפרק האחרון יעסוק בהשוואה בין המדור לנשים של הטאג, העתון הליברלי שהתיימר לפנות לחוגי האינטליגנציה, ובין היידישעס טאגעבלאט, העתון המזוהה עם האורתודוכסיה.

עתונות הנשים בידיש טרם זכתה למחקר מקיף וממצה, והספרות המחקרית בנושא עודנה חלקית. מאמרה של יוהנה ליסק (Lisek)⁷ על עתונות יידיש לנשים בפולין מתייחס אמנם בהרחבה ליודישע פֿרויען-וועלט, אלא שהוא נכתב תוך חיפוש של זווית פמיניסטית – איתורן של נשים כותבות, נסיון לאפיין את מעמד האשה היהודיה המודרנית על-פי כתבי העת, הצבעה על תחומי העניין של האשה המודרנית וכו' – תמות שכפי שאנסה להראות אינן מתייחסות לחלקים רבים ומעניינים של החומר שהתפרסם בעתון. כמו כן, המאמר איננו מרבה להתייחס להקשר התרבותי וההיסטורי שבו יצא כתב העת.

מאמרה של מקסין סלר (Seller)⁸ על מדור הנשים של הפֿאַרווערטס עוסק באופן שבו תמרן המדור בין הצורך לייצג מערכות ערכים שונות שאפיינו את העתון, בעיקר סוציאליזם ואמריקניזציה, וההכרעות שהוא נאלץ להכריע ביניהן. המאמר מסתמך על קריאה במדור הנשים בשנת 1919, סמוך לתום מלחמת העולם הראשונה, תקופה שנחשבת לייחודית בעתונות הנשים העולמית שכן היא כללה דיווחים רבים יחסית על הישגיה של תנועת הנשים וכניסתן של נשים לשוק העבודה.⁹ רחל רוזינסקי טוענת כי מדור הנשים של הפֿאַרווערטס השתמש ברטוריקה שמרנית בעוד שהתוכן שלו ביקש ללמד את המהגרת "על השינויים המתחוללים בעולם בתחום מעמד האשה, ובקשו לסייע לה להפנים את השאיפה לשוויון".¹⁰ על אודות מדורי הנשים של הפֿרייהייט, הטאגעבלאט או הטאג לא קיים מחקר למיטב ידיעתי.

במאמרים על-אודות עתונות הנשים בידיש אין כמעט התייחסות לכמה מן התכנים המהותיים ביותר לעתונות הנשים, כמו העיסוק בבית ובצרכנות והיחסים בין בני המשפחה, ועיקר

⁵ Howe Irving, "The Yiddish Press", *World of Our Fathers*, New-York: 1976, 523.

⁶ חייקין י. "די פֿרייהייט", מאַרגן-פֿרייהייט' און אנדערע פּראָ-קאָמוניסטישע צייטשריפטן. "יידישע בלעטער אין אמעריקע". 274-268.

⁷ Lisek Joanna. "Feminist Discourse in Women's Yiddish Press in Poland". 92-116.

⁸ Seller Maxine Schwartz. "Defining Socialist Womanhood : The Women's Page of the *Jewish Daily Forward* in 1919" *American Jewish History* 76,4 (1987): 416-438.

מאמר נוסף של סלר נכתב על אודות עולמה האישי של דוברת היידיש בניו-יורק, אך הוא מתייחס רק לסדרה אחת של שבעה מאמרים שהתפרסמה ב-1919. וראו:

"The Housewife Who Would 'Fly with Wings': The Emotional Life of the East European Jewish Woman" *Shofar* 9,4 (1991): 47-61

⁹ רובין שלומית. *מגמות של מסורת ושינוי בעתונות נשים בישראל*. עבודת גמר לתואר מוסמך בספרנות. ירושלים: האוניברסיטה העברית, 1987.

¹⁰ רוזינסקי רחל. "דמותה ודימויה של המהגרת היהודיה המזרח אירופית ביומונים הסוציאליסטיים בידיש בארצות הברית, 1918-1922". שבות: מחקרים בהיסטוריה ובתרבות של יהודי מזרח אירופה 11 (2002-2003). קעח.

תשומת הלב מוענקת למאמרי דעה. המחקר הקיים לא מנתח את הדימויים הנשיים שמוצגים בז'אנר מרכזי שמאפיין את כל מדורי הנשים שיופיעו בהמשך: הסיפור הקצר והסיפור בהמשכים. עם זאת כפי שאראה בהמשך היו אלה דווקא אותם סיפורים "זולים" אשר הכילו דימויים מענייניים ביותר של דמות האישה היהודיה ואשר השתנו מעיתון לעיתון לפי נטייתו הפוליטית והאידיאולוגית. אותם סיפורים, שהם אמנם בלתי חשובים מבחינה ספרותית, סיפרו לעתים סיפור המנוגד לחלוטין לסיפור השתלבותה של האשה בספירה הציבורית שהוצגו במדורי הדעה. מעבר לכך, היות ועתונות הנשים הקלאסית עוסקת מטבעה בצריכה של רהיטים, בגדים ומזון, וצריכה היוותה גם חלק מרכזי מתהליך האמריקניזציה של המהגרים היהודים, הקריאה בחומרים הללו חושפת דיון בגבולות השתלבותם של המהגרים בחברה האמריקנית.

העבודה הנוכחית שואפת להקיף מגוון רחב יחסית של ז'אנרים ונושאים שהופיעו בעתוני הנשים כגון מעמד האשה, יציאתה לעבודה וזכויותיה, אך גם שואפת להתבונן וללמוד ממכלול החומרים ה"שוליים" יותר אשר נוגעים בעיקר לעולמה של עקרת הבית, הן מתוך מודעות לכך שגם התבוננות במתכונים ובעצות האפנה יכולה לסייע בשרטוט המרחב האידיאולוגי של העתון ונקיטת עמדה שגם פרטים קטנים מחיי היומיום הם נושא למחקר,¹¹ והן מתוך רצון לבדוק מהו היחס שבין שני סוגים שונים אלו של חומרים, הרציני וקל הדעת, ולראות כיצד הם מתיישבים זה עם זה. בנוסף, עד עתה לא דובר הרבה במחקר על עתונות היידיש לנשים על המוסכמות הספציפיות של עתונות הנשים הכללית, שכפי שנראה בהמשך נושאות עמן לרוב תפישת עולם בורגנית וקפיטליסטית. ברצוני לבחון אילו שינויים עוברת עתונות הנשים הכללית, שהתפתחה בארצות דוברות אנגלית ובאקלים פוליטי וכלכלי מסוים, כאשר היא מאומצת על ידי עורכים ועתונים ממזרח אירופה שנקטו באידיאולוגיה סוציאליסטית וקומוניסטית, או כאשר הם פונים לקהל אורתודוכסי. במקרה של העתונות היידיש הניו-יורקית דווקא אותם עתונים שהשקפת עולמם התנגשה עם הנחותיה של עתונות הנשים הם אלו שאימצו אותה כדי להציב את גבולות ההתאקלמות התרבותית של המהגרים. לכן היה על עורכי המדורים והכותבים להכניס שינויים ייחודיים במדורים לנשים כאשר אימצו אותם.

המחקר על עתונות הנשים הכללית שמופיע בעבודה זו ומהווה בסיס לדיון בדף לאשה בעתונות היידיש מבוסס בעיקרו על מגזינים שלמים שפנו לנשים, ולא לפינות המיוחדות לנשים שבהן עוסק רוב המחקר הנוכחי. עם זאת, ניתן ליישם רבות מן התובנות של העתונות לנשים על

¹¹ להרחבה בסוגייה זו ראו אצל לדרהנדלר:

Lederhendler, Eli. "Guides for the Perplexed: Sex, Manners and Mores for the Yiddish Reader in America". *Modern Judaism* 11, 3 (1991) 321-341.

הפינה לאשה מאחר והמרכיבים של שתי הקטגוריות דומים מאוד, והפינה לאשה בעתונות היידית תפקדה כמעין עתון ממוזער לנשים: גם בפינות המיוחדות לנשים בעתונות היידית וגם במגזינים לנשים התפרסמו כתבות מאותה המשפחה על אודות אופנה, סיפורים קצרים, עצות וכו'.

עבודת המחקר לצורך כתיבת העבודה מבוססת על מדגם רחב יחסית של שנים שבהן הודפסו המדורים בעתונים הכלליים: הפארווערטס מ-1917 ועד 1926 (מתקופת המלחמה ועד ההפסקה בהדפסת המדור), הפרייהייט מ-1926 ועד 1930 (כל שנות הופעתו של המדור), היידישע טאגעבלאט משנת 1914 ועד 1916 (שנות הופעתו של המדור) והטאג מ-1916 עד 1929. בכל שנה נדגמו לפחות חמישה-עשר דפים לאשה. העבודה בנויה משלושה פרקים. בפרק הראשון אדון בהתחלתייה ובמאפייניה של עתונות הנשים הכללית והיידית. אציג את התפתחותה של עתונות הנשים תוך כדי הדגשתן של הקונבנציות הרלוונטיות ביותר לעתונות הנשים היידית ובהמשך הפרק אנתח את היידישע פרויען-וועלט ואדון בהשקפת העולם המצטיירת מקריאתו. הדיון בהיידישע פרויען-וועלט יהווה מעין נקודת פתיחה לדיון בגלגוליה הבאים של עתונות הנשים היידית. החלק הבא של העבודה, שכולל שני פרקים, יעסוק בדפים המיוחדים המיועדים לנשים בעתונות הכללית באמריקה. בחלק זה של העבודה אנסה לזקק את דמות הנמענת האידיאלית של כל מדור. כמו כן אעקוב אחרי האופן בו השוני האידיאולוגי שבין העתונים יוצר מדורי נשים נבדלים למדי ומכתיב תשובות אחרות לאותן בעיות באמצעות שימוש בטיפוסים שונים כמו האם שמגיעה לביקור אצל ילדיה, הנערה שבורחת מהבית, "הבן שמזניח את אמו" וכו'. פרקים אלו יתמקדו בתחומים עיקריים שבהם עסקו כל המדורים באופן אינטנסיבי: ייצוג של עולם העבודה והפוליטיקה, אהבה ורומנטיקה, חינוך ו"פולחן הנשיות" והבית. לטענת פולה היימן (Hyman),¹² הנשים היהודיות שרתו שני תפקידים סותרים ביחס להשתלבות בחברה האמריקאית: האחד היה להיות ל"סוכנות ההתבוללות", ולהאיץ את השתלבותה של המשפחה היהודית בחברה האמריקנית. התפקיד השני היה להוות בלם מפני התבוללות קיצונית והרסנית. אנסה לבחון איזה תפקיד מעניק כל מדור לקוראותיו, ובאיזו מידה האשה מוצגת בו כסוכנת אמריקניזציה או שמירה על העולם היהודי. בפרק השני תערך השוואה בין שני המדורים של הפארווערטס והפרייהייט. ההשוואה תצייר הבדלים מעניינים בין דמות האשה הסוציאליסטית האידיאלית של הפארווערטס ובין דמות האשה הקומוניסטית האידיאלית של הפרייהייט. בפרק השלישי והאחרון תערך השוואה בין שני עתונים יומיים שהיו רחוקים מאוד זה מזה בתפישת עולמם: היידישע

¹² היימן פולה. האשה היהודיה בסבך הקדמה: מקומה ויצוגה בעת החדשה. תרגום: טל אילן. ירושלים: זלמן שזר, 1997.

טאגעבלאט האורתודוכסי והטאג הליברלי, אשר השתמשו בדימויים דומים כדי לנגח במחנה היריב. החלוקה לצמדים תחדד את נקודות המחלוקת שבין העתונים. סקירתם של חמשת העתונים והמדורים והשוואתם זה כנגד זה ממחישה עד כמה השימוש בעקרונות הז'אנר של עתונות הנשים הוא תמיד אידיאולוגי ומכוון ליצירה של נשיות מסוג מסוים, גם כאשר הוא משתמש באותן אבני בניין אחידות של מתכונים, אפנה ועצות. כל אחד מן העתונים השתמש בקטגוריות הללו בצורה שייחודית לו. חשוב להבהיר כי בכל העתונים והמדורים התפרסמו אינספור מאמרים בכל אחת מן הקטגוריות שנדונו כאן במהלך השנים וכי הקו של המדורים, בעיקר הפארווערטס והטאג שהיו המגוונים ביותר, רחוק מלהיות קונסיסטנטי. בשני מדורים עוקבים עשויות היו להתפרסם כתבות שטענו דבר והיפוכו. לעתים ישנן אפילו שנים שלמות שמהוות סטייה לכיוון שמרני או ליברלי ומדי פעם באותו הדף ממש ניכרו עקבותיהן של אידיאולוגיות שונות. כפי שכותבת מקסין סלר לגבי הפארווערטס, היה על העתון להתמודד עם כמה מערכות ערכים שלא תמיד השתלבו באופן הרמוני זו בזו: פמיניזם, סוציאליזם, מסורת יהודית ושאיפה לאמריקניזציה, ולא תמיד הוא הצליח לפתור כראוי את כל הקונפליקטים שנבעו מן ההנחות השונות של תפישות אלו.¹³ עם זאת היו קולות מסוימים, דומיננטיים, שגברו על האחרים. מאמרים מסוג מסוים אשר תכניהם חזרו על עצמם שוב ושוב בכל עתון הם אלו שיודגשו כאן.

בטרם ניגש אל הקריאה בעתונים עצמם יש לומר דבר מה גם על זהותם של הכותבים והכותבות בעתוני ומדורי הנשים בידיש. ביודישע פרויען-וועלט הכותבים היו בדרך כלל גברים שהשתמשו בשם המקורי כמו שלום-עליכם ור.א. ברודס והשתתפותן של נשים היתה נדירה, אך במדורים לנשים בארצות הברית כבר היתה השתתפות פעילה של נשים. אף על פי שבחלק נכבד מן הכתבות במדורי היידיש לנשים בארצות-הברית לא ניתן לדעת בודאות מי היו הכותבים בגלל השימוש הרווח בכינויים שלעיתים קרובות לא היה להתחקות אחר מקורם, חלק מן הנשים שלקחו חלק בכתיבת מדורי הנשים היו כותבות ידועות וחברות מערכת. כמה מן הבולטות מבין הכותבות בארצות הברית שחתמו על המאמרים בשמן היו למשל סארא סמיטה¹⁴ מהטאג, רחל קירש-האָלטמאן ושרה פעל-יעלין מהפרייהייט או אסתר לוריע מהפארווערטס. לעתים ניתן היה לאתר

¹³ Seller Maxine Schwartz. "Defining Socialist Womanhood : The Women's Page of the Jewish Daily Forward in 1919". 418.

¹⁴ סמיטה החלה את דרכה בפארווערטס, אך בהמשך נהייתה אחת הכותבות המוכרות ביותר בעמוד האחרון של הטאג. בין השאר היא פרסמה רומנים בהמשכים, כתבות על אודות המתרחש בבתי המשפט תחת השם "בילדער פון קארט" וסדרת כתבות שזכתה להצלחה בשם "פאָר וואָס מענטשן גטן זיך". היא היתה פעילה גם בהיינט בניו-יורק ודער אמעריקאנער. "סמיטה, סארא ב.". לעקסיקאן פֿון דער נייער יידישער ליטעראַטור. באַנד 6, 469.

את השמות המקוריים שמאחורי הכינויים, למשל באמצעות רשימת הכינויים של בערל כהן.¹⁵ כך

למשל במקרה של עליאש, הכותב המרכזי במדור הנשים של היידישעס טאגעבלאט.¹⁶

¹⁵ כהן, בערל. לעקסיקאָן פֿון ייִדיש-שרייבערס. ניו-יאָרק: רעיה אילמאַן-כהן, 1986.

¹⁶ על שמותיו השונים של א. אַלמי, הוא עליאש, ראו לעקסיקאָן פֿון דער נייער ייִדישער ליטעראַטור. באנד 1. ניו יאָרק: אַלטוועלטלעכער ייִדישער קולטור-קאָנגרעס, 1956. 108-109.

פרק ראשון: התחלותיה ומאפייניה של עתונות הנשים הכללית והיידית

מבוא: עתונות נשים

ימיה של עתונות הנשים קצרים יותר מימיה של העתונות הכללית. עתונות הנשים המודרנית נולדה והתפתחה באנגליה החל מסוף המאה ה-17 ותחילת ה-18 ולארצות הברית הגיעה מאוחר יותר, החל מן המאה-19. לכן יש לשאול, אילו שינויים תרבותיים הביאו לצורך בעתונות מסוג זה? לפי חנה הרצוג במאמרה "עתונות נשים: מרחב משעתק או קריאת תיגר"¹⁷, עתונות הנשים מקורה באקלים חברת וכלכלי מסוים. הרצוג קושרת בין עלייתה של הבורגנות, החלוקה המגדרית וחלוקת התפקידים שנגזרה מן החלוקה המגדרית והצורך בעתונות נשים. כפי שטוענת הרצוג, השקפת העולם של המעמד הבורגני ניתקה בין הבית ובין החוץ, בין הספירה הפרטית לזו הציבורית. על-פי תמונת העולם הבורגנית האידיאלית, על האשה להישאר בבית ואילו על הגבר מוטלת האחריות לצאת החוצה ולפרנס את המשפחה. הגבר, אשר לעומת האשה יכול לנוע בין הספירה הביתית לציבורית באופן חופשי, ואמור לחזור לבית שיהווה עבורו אי של שלווה, מנותק מן הלחצים שמאפיינים את הספירה הציבורית.¹⁸ מאחר והעולם הגברי והנשי נחשבים בתפישת העולם הבורגנית כשונים זה מזה באופן מהותי, הם מזמינים גם עתונות נפרדת שעוסקת בתחומי העניין השונים של המינים.¹⁹

במאמרה של קתרין וייבל (Weibel)²⁰ מתוארת התפתחותה של עתונות הנשים בארצות הברית. נראה כי הנטייה לחנך נשים אפיינה עתונות זו מראשיתה. אחד המגזינים הראשונים בז'אנר הוא *Godey's Lady's Book*, שיצא בשליש הראשון של המאה ה-19. למגזין הייתה כוונה דידיקטית מוצהרת: להפוך את הקוראת ל"ליידי". בין החומרים הללו נמנים אפנה, סיפורים רגשיים, מתכונים ועצות בריאות. וייבל מראה כי על אף שהעתון שאף לחנך נשים, להכיר להן נושאים מדעיים ואמנותיים ולהפוך אותן ל"משכילות", השקפת העולם שלו מעולם לא היתה בשום אופן פמיניסטית, והעתון סבר כי הסביבה הביתית היא הסביבה היחידה הנאותה לאשה. קהל היעד של המגזין הורכב מנשים עירוניות, משכילות יחסית לתקופתן ואמידות. לאחר מכן החל עידן חדש בעתונות הנשים, אשר קשר לנצח בין עתונות נשים וביו פרסום. הפופולריות העצומה של עתונות הנשים, שנרשמה לאחר מלחמת האזרחים, התאפשרה בזכות השינויים

¹⁷ הרצוג חנה. "עתונות נשים: מרחב משעתק או מרחב לקריאת תיגר?". קשר 28 (2000): 43-52.

¹⁸ Ballaster Rose, Margaret Beetham, Elizabeth Frazer and Sandra Hebron. *Women's worlds: Ideology, Femininity and the Women's Magazine*. Macmillan: Houndmills, 1991.

¹⁹ הרצוג חנה. "עתונות נשים: מרחב משעתק או מרחב לקריאת תיגר?". 45.

²⁰ Weibel Kathryn. "Images of Women in Women's magazines and magazine Advertising". *Mirror, Mirror: Images of Women Reflected in Popular Culture*. Anchor Books: New-York, 1977. 135-173.

המהותיים שנוצרו ביחסים שבין המאמרים לחומר הפרסומי. ישנה הסכמה בין החוקרים שעתונות הנשים חייבת את התפתחותה ואת תפוצתה העצומה לכך שהיוותה בראש ובראשונה אמצעי יעיל למשיכת מפרסמים וכך הגדילה לאין שיעור את ההכנסות של העתון ממודעות. הכנסות אלו אפשרו למשוך כותבים טובים לעבוד בעתוני הנשים ולהעלות את קרנם.

מדוע דווקא המגזין לנשים הוכיח את עצמו כרווחי כל כך למפרסמים ויצר יחס חדש בין תוכן לפרסום? אחת התשובות האפשריות לכך היא שנשים הן קהל-יעד בעל תחומי עניין הומוגניים הרבה יותר מגברים, שכן הן קשורות לבית ולכל מוצרי הצריכה שהוא מביא עמו. נשים, אף-על-פי שאינן משתכרות כמו גברים, מחזיקות בתקציב המשפחתי ואחראיות על הרכישה של המוצרים לבית.²¹ הבידוד של קהל יעד הומוגני במגזין מיוחד לנשים מאפשר למפרסם שיווק ממוקד של מוצרים רבים לבית כגון אוכל, ביגוד וכו' היישר אל קהל היעד האידיאלי שלו, לעומת העתונים ה"כלליים" שפונים לאוכלוסיות מגוונות ולכן קשה הרבה יותר לאפיין את קהל הקוראים שלהם ולמכור שטח לפרסום.

אחד מהז'אנרים החשובים והאופייניים לעתונות הנשים הוא הסיפור הקצר, ועליו גם כותבת בהרחבה שלומית רובין. רובין מצביעה על גלריה מצומצמת של גיבורות ועלילות אשר מאכלסות את הסיפורים בעתונות הנשים. הסיפור הקצר כתוב במתכונת של "הרומן הרומנטי", ונפוצים בו דגמים מסוג "גברתי הנאוה" או "סיפורי סינדרלה". הגיבורות, לרוב ממעמד הביניים, מתחתנות עם גברים ממעמד גבוה יותר, עשיר יותר ומבוגר יותר, כמו למשל מזכירה עם בוס או אחות עם רופא. לעניינינו חשוב לציין כי האשה אמנם מטפסת מעלה בסולם החברתי, אך היא תינשא לאדם ממוצא אתני זהה לשלה. גיבורה טיפוסית נוספת וחשובה לעניינינו שמופיעה בסקירתה של רובין היא האשה הנשואה שדבר מה השתבש בנישואיה. סיפור כזה יסתיים לרוב בשלום בית ובחזרה לנישואין תקינים. טיפוס נוסף מגלרית הטיפוסים הוא האשה שמנסה לצאת לעצמאות, למשל לעבודה, אך בסופו של דבר מקבלת על עצמה את התפקידים המסורתיים.²² שלושת הסוגים הללו יקבלו תפניות מעניינות בסיפורת הסוציאליסטית לנשים.

חשוב לציין כי על אף שמרנותה הכללית של עתונות הנשים, המחקר מצביע על כך שבעת מלחמה ומעט אחריה נקטו העתונים בקו ליברלי ומתקדם יותר. בזמן מלחמת העולם הראשונה מתרבים דיווחים על נשים שיצאו לשוק העבודה או על כאלו שתרמו למאמץ המלחמתי, ואפילו על פועלן של הסופראזייסטיות. בשנות השלושים חוזר שוב הדגש בעתונות הנשים לעבודת הבית, אף-

²¹ Marzolf Marion. "Peopling the Women's Pages". *Up from the footnote*. New York: Hastings House, 1977. 199-218.

²² רובין שלומית. *מגמות של מסורת ושינוי בעתונות נשים בישראל*. 31.

על פי שבעשור שעבר מאז המלחמה נשים התקדמו בהשכלה ובתעסוקה, קיבלו זכות הצבעה בארצות הברית ובמדינות אחרות ומעמדן השתפר לאין שיעור. דפוס זה חזר על עצמו גם במלחמת העולם השנייה ואחריה ביתר שאת.²³

בגל השני של הפמיניזם התעוררה ביקורת רבה על עתונות הנשים, שנתפשה כמקבעת את הנשים ואת תחומי העניין שלהן כפחותי ערך וקושרים את קיומן עם הבית ולא עם הספירה הפומבית.²⁴ ניתן לשים לב לכך שעתונות הנשים חייבת את קיומה בראש ובראשונה לאינטרסים מסחריים וצרכניים. זוהי עתונות שמזוהה באופן חד משמעי עם קפיטליזם, בידור להמונים, ומכילה אלמנטים הלקוחים מן התרבות הנמוכה כמו הרומן הרומנטי או "הרומן למשרתות". צריכה של עתונות הנשים אמורה להיות קלילה ומהנה ומקושרת לפנאי ולא לאתגר אינטלקטואלי מתוחכם.

יודישע פֿרויען-וועלט

ב-13 ליוני 1902 יצא לאור הגליון הראשון של השבועון יודישע פֿרויען-וועלט²⁵ וגליונו האחרון הופיע ב-17 לדצמבר באותה השנה. בששת החודשים שבהם המגזין יצא לאור הודפסו בסך הכל 25 גליונות. המגזין היווה תוספת לשבועון אחר בשם יודישע פֿאלקסצייטונג, אשר האריך ימים מעט אחרי היודישע פֿרויען-וועלט וסיים את פעילותו ב-1903. גם לאחר שהיודישע פֿרויען-וועלט הפסיק לצאת כמהדורה עצמאית בסוף 1902, הוא המשיך להופיע בפורמט מצומצם כ"דף לאשה" בתוך עתון האב. שני השבועונים נערכו על ידי מרדכי ספקטור וח.ד. הורוויץ והמוציא לאור היה בן-אביגדור, מו"ל ידוע ומוערך במיוחד דווקא בהקשרה של הספרות העברית.²⁶ בן-אביגדור הוא מובילו של "המהלך החדש" ששאף להנחיל את הספרות העברית לעם הפשוט והמייסד של הוצאת תושיה, שידועה בין השאר ברצונה לפתח את הספרות העברית ולהוציא בה תרגומים, ספרי מופת, ספרי מדע וגם מדעי חברה בתוכם.²⁷

²³ Marzolf Marion. "Peopling the Women's Pages". 208-209.

²⁴ הרצוג חנה. "עתונות נשים: מרחב משעתק או מרחב לקריאת תיגר?". 43.

²⁵ על כל גליון של היודישע פֿרויען-וועלט מתנוססים שני תאריכים שונים, בהתאם ללוח היוליאני (שהיה נהוג ב-1902 ברוסיה) והגרגוריאני, שהונהג בגליציה בה הודפס העתון. התאריכים בעבודה יתייחסו ללוח הגרגוריאני.

²⁶ "בן אביגדור, א.ל." לעקסיקאָן פֿון דער נייער יידישער ליטעראַטור. באַנד 7. רעדאַקטאָרן: שמואל ניגער, יעקב שאַצקי. ניו-יאָרק: אַלוועלטלעכער יידישער-קולטור קאָנגרעס, 1968. 335-336.

²⁷ לחובר פ. "בן אביגדור". **בן אביגדור לחג יובל**. ורשה: ועד היובל, תרע"ו, 22. בהמשך ניתן יהיה לראות כי יעדי ההוצאה "תושיה" הוגדרו באופן דומה ליעדי היודישע פֿרויען-וועלט במאמר הפותח.

ניתן לטעון כי ישנו ניגוד מסוים בין מצבם ואורח חייהם של יהודי מזרח אירופה במפנה המאה ובין קיומה של עתונות נשים קלאסית. לפי היימן,²⁸ האשה היהודיה לא יישמה באופן מסורתי את ההפרדה שתבע המעמד הבורגני בין פנים לחוץ ובין נשים וגברים, הפרדה שכפי שראינו היתה כה חיונית גם להתפתחות של עתונות הנשים. חלוקת התפקידים הבורגנית מניחה ספירות שונות של עניין ועיסוקים לשני המינים בעוד שהנשים היהודיות לא קיימו את ההפרדה הזו שכן הן "השתתפו באופן פעיל, מתוך כורח, בחיים החילוניים, הכלכליים והציבוריים. אף שנמנע מהן להצביע בבחירות או להחזיק בתפקידי הנהגה בבית הכנסת, הן נטלו על עצמן לתמוך כלכלית בביתן שלהן".²⁹ עתונות הנשים מכילה הנחות יסוד מסוימות: היא מצריכות פנאי, שאיפה לשיפור סגנון חיים וכסף, בשעה שרבים מיהודי מזרח אירופה סבלו מעוני ומרעב. אם כן, מה עשוי להיות מניע להוצאתו של עתון נשים יהודי שהמציאות אשר אליה הוא מתייחס שונה לחלוטין מזו של עתונות הנשים הקלאסית ומה קיוו עורכיו להשיג באמצעות הוצאתו? על שאלה זו אשתדל לענות באמצעות הקריאה ב*יודישע פרויען-וועלט*.

מן הפתיחה החגיגית לגליון הראשון של *היודישע פרויען-וועלט* ניתן ללמוד רבות על השקפת העולם ותפישת הנשיות שמאחוריו. הגליון נפתח במילים הבאות: "דאָס לעבן פֿון דער יידישער פֿרוי איז געווען ענג איינגעשלאָסן אין דעם יידישן הויז, אין דער יידישער פֿאַמיליע. טיילמאָל האָט זי זיך אויך אָפּגעגעבן מיט די געשעפֿטן פֿון איר מאָן אָדער ביי איר פֿאַטער. דאָס רוב אָבער האָט די יידישע פֿרוי געפֿירט אַ שטילעס לעבן אין דעם קליינעם קרייז פֿון איר אייגענער פֿאַמיליע, צווישן די ענגע פֿיר ווענט פֿון איר הויז".³⁰ משפט זה מפתיע למדי, שכן דימוי האשה העולה ממנו מנוגד לחלוטין להרבה מן הידוע כיום על חייה של האשה היהודיה. הדימוי הנשי שנבנה לעיני הקורא כאן הוא של יצור עדין, שליו וביתי. לא נמצא כאן את ה"יידענע", היהודיה הגסה דוגמת אשתו של בנימין **במסעות בנימין השלישי**, אלא גברת של ממש: "איר מאָן האָט אין די קליינע פֿיר ווינקעלעך פֿון זיין הויז געפֿונען רויקע מינוטן און טרייסט אין דעם יידישן שווערן לעבן [...] דער געשריי און געפילדער פֿון דער מאַרק, וווּ דער ייד האָט שווער און ביטער קוים פֿאַרדינט זיין שטיקל פרנסה, איז אָפֿט פֿאַרשטומט געוואָרן אויף דער שוועל פֿון דעם יידישן הויז".³¹

²⁸ היימן פולה. *האשה היהודיה בסבך הקדמה: מקומה ויצוגה בעת החדשה*. תרגום: טל אילן. ירושלים: זלמן שזר, 1997.

²⁹ שם, 60.

³⁰ "די יודישע פרויען-וועלט". *יודישע פרויען-וועלט* 13.6.1902. 1.

³¹ שם, ז' 2-1.

נשים לב כי בניגוד למצב שמתואר בפסקה שלעיל, האידיאל הלמדני של יהודי מזרח אירופה הציב לעצמו חלוקת תפקידים שונה: דווקא היהודי לומד ואילו האשה עובדת בחוץ, בשוק. לא רק שלעתים קרובות האשה עבדה עם האב או הבעל כמפרנסת נוספת – לעתים היא היתה המפרנסת היחידה. המאמר אמנם מבקש ליצור כאן מצב טיפוסי ולתאר את חייה של האשה היהודיה ה"עממית", אך בעודו עושה זאת הוא למעשה הולך שבי אחר האידיאל הבורגני, לא במצב נפוץ כל-כך ובוודאי לא באידיאל הלמדני של היהדות המסורתית. על-פי היימן: "האשה העובדת, המוכשרת והחזקה היתה אידיאל תרבותי רווח, בניגוד לאידיאל של האשה הביתית שרווח בבורגנות המערבית".³²

עוד נאמר במבוא כי כאשר ליהודיה היה מעט זמן פנוי, היא היתה קוראת **בצאינה וראינה** ובספרי המוסר, ותכנית קריאה זו הספיקה שתפתח בקרבה "לב יהודי". בדרך זו היתה האשה היהודיה מנחילה את אהבת התורה לילדיה.³³ נשים לב כי החינוך היהודי מוצג כאן כמסורת שמנחילה האם, בעוד שלא נמצא כאן אזכור מפורש לחינוך יהודי מסורתי מסודר כמו חדר או ישיבה. האם מעירה בילד את הרגש הדתי, אך העולם שבו המשפחה הזו מתקיימת הוא כבר מודרני ולא מסורתי – רק האב בעבודה. קיום אידיולי זה חדל על-פי הכותבים מלהתקיים, וכעת מצויין כי הזמנים השתנו: "די פֿאַרשידענע אייראָפּעישע וויסנשאַפֿטן און חכמות, די גרויסע מענטשלעכע בילדונג האָבן אָנגעהויבן צו קלאַפֿן מיט געוואַלד אויך אין דעם יידישן האַרץ".³⁴ כדי להתאים את עצמה לסטנדרטים החדשים, כדי לנהל את ביתה ולחנך את ילדיה כראוי, האשה היהודיה זונחת את **הצאינה וראינה** ומחפשת חומר קריאה מכל הבא ליד. אלא שקריאה זו מתבררת כמסוכנת: מסתבר כי הנשים לא יודעות מה עליהן לקרוא. לפי העתון, הנשים בנות המזל אשר שולטות בשפה אירופאית יכולות לקרוא בשפה זו, אך שם הן לא מוצאות תוכן מיוחד לנשים יהודיות (ואמנם לא נאמר הדבר באופן ישיר, אך נרמז כי הקריאה המרובה בספרות הזרה עשויות להתנכר לסביבתן היהודית והמסורתית יותר ולצאת לתרבות רעה). הנשים היהודיות האמידות והמשכילות פחות קוראות "ביכלעך" – ספרות חול בידיש. אך הן לא יכולות למצוא מזור לכאביהן בספרות הזו שכן: "די פֿינצטערע זשאַרגאַנישע מאַרק-ליטעראַטור קען זיי גאַרנישט געבן, זי פֿאַרפֿירט זיי אַלץ מער און מער אין אַ פֿאַלשער וועלט פֿון נאַרישע פֿאַנטאַזיעס און פּוסטע

³² היימן פולה. **האשה היהודיה בסבך הקידמה**. 60.

³³ "די יודישע פֿרויען-וועלט". יודישע פֿרויען-וועלט 13.6.1902. ז' 2.

³⁴ שם, שם.

חלומות".³⁵ במילים אחרות: הנשים נוטות במיוחד ל"השכלה מדומה" הרסנית. הן לא יודעות כיצד לקרוא נכון והיכן לעצור את הקריאה.³⁶

ניתן להניח שהכותבים מתייחסים כאן בעקיפין לבעיית החינוך השונה שקיבלו בני ובנות יהודיים. על חינוכן של הנשים ברוסיה (אשר גם אליהן פונה העתון לפי התאריך היוליאני שבשער) אומר שמואל פיינר כי "במחצית השנייה של המאה ה-19 זכו נערות רבות למדי לחינוך מסודר, ממורים פרטיים או בבתי ספר מודרניים, במיוחד בערים הגדולות. הנערות הוכשרו לחיי התרבות ה'סלונית' ולמדו צרפתית ומוסיקה. מצב זה הביא לקרע תרבותי עמוק בתוך המשפחות המסורתיות, ונשים רבות עברו תהליך של חילון ושל חריגה מן הנורמות המסורתיות והדתיות".³⁷ היימן מציינת שגם המשפחות שבחרו עבור בניהן חינוך יהודי מסורתי שלחו את בנותיהן במקרים רבים לבתי ספר ממשלתיים אשר חשפו אותן לתרבות החילונית. היימן טוענת כי בנות אלו חוו קרע בין הערכים החינוך היהודי שבבית ובין החינוך החילוני שקיבלו בחוץ.³⁸ יתכן שהקרע הזה בין גברים לנשים מנמק את היוזמה להוציא עתון נשים יידי, אשר מפגיש על גבי דפיו את היהדות עם מודרניות. ניתן להבחין כי הנימה שבה נפתח העתון היא דיסקטית ביותר: העתון מתיימר להנחיל את הגיוני הראויים ומנחה את האשה כיצד עליה לנהוג בתקופה של שינוי נורמות, על-מנת לשמור אותה מהתבוללות או מהשחתת המידות.

באשר לחומרים אשר צפויים להופיע במגזין, העורכים מבטיחים לתת לקוראות אינפורמציה בנוגע לשיפור העסקים, דיווחים על מצבן של נשים יהודיות ולא-יהודיות בכל העולם, ידיעות בנושאי משק בית כגון בישול נקיין וכו', מאמרים בנושאים מדעיים כמו מדעי הטבע, חברה וגם היסטוריה, בעיקר על מנת שתוכלנה לחנך את ילדיהן כראוי. במיוחד מדגישים הכותבים את החינוך, שכן האשה צריכה לעזור לילדיה להתפתח ולהשכיל. המגזין מתחייב גם לספק לקוראותיו ספרות יפה, תרגומים ובעיקר תרגומים מעברית "כדי צו וועקן די ליבע צו אונדזער הייליקער שפראך".³⁹

ניתן להצביע באופן שלילי גם על התכנים שלא יכנסו לעתון הנשים: אנטישמיות, התנכלויות ליהודים, מתיחות בינם לבין לא-יהודים, תיאורים של עוני ומחסור או המרות דת

³⁵ שם, ז' 3.

³⁶ בנושא ההשכלה מדומה ראו: פיינר, שמואל. "השכלה מדומה: המאבק על גבולות המודרניזציה היהודית". **מלחמת תרבות: תנועת השעלה היהודית במאה ה-19**. ירושלים: כרמל, תשי"ע. 279-297.

³⁷ פיינר שמואל. "האשה היהודיה המודרנית: מקרה-מבחן ביחסי ההשכלה והמודרנה". **ארוס, אירוסין ואיסורים: מיניות ומשפחה בהסטוריה**. עריכה: ישראל ברטל וישעיהו גפני. ירושלים: זלמן שזר, 1998. 253-303.

³⁸ היימן פולה. **האשה היהודיה בסבך הקדמה**. 50.

³⁹ "די יודישע פרויען-וועלט". **יודישע פרויען-וועלט** 1902. 6.13. ז' 5.

ונישואי תערובת⁴⁰ – כל אלו אמורים להימצא מעבר לגבולות הסביבה הביתית והמיידיית של האשה היהודיה שאליה פונה השבועון. האווירה שהקריאה בעתון מבקשת לעורר היא שלווה ורגועה, וניתן גם לומר כי זהו עתון אסקפיסטי במהותו, שכן מאורעות הזמן לא ניכרים בו. קריאת מאמר הפתיחה מעלה את החשד כי השבועון, אף על פי שהוא מעיד כי הוא מיועד לכל שכבות החברה היהודית, כתוב מנקודת מבט אליטיסטית. הפתיחה אשר מבקשת לתאר את הקיום ה"טיפוסי" מתעלמת מחלקים נכבדים באורח חייהם של יהודי מזרח אירופה, ומבטאת הרבה מכושר הדמיון של המחברים ופחות מכך את המציאות. אפשר לשער כי אשה יהודיה קשת יום שחיה בעיירה ב-1902 וניהלה אורח חיים מסורתי לא היתה מוצאת עניין במגזין מסוג זה אשר לא שיקף את דרך חייה, וכי המגזין מיועד לנשים עירוניות ומשכילות יחסית, עם זמן פנוי בידיהן להשכיל ולהעשיר את עולמן. ניתן להבחין מן הפתיחה בתפישת עולם בורגנית, שערכיה הגיעו לחברה היהודית דרך ההשכלה ואשר שאפה להפוך את החלוקה התפקידית המסורתית בין גברים לנשים.⁴¹ אלא שבפתיחה, המטאמורפוזה של האשה היהודיה, שההשכלה שאפה להעביר את האשה, הושלמה. היא כבר הפכה לגברת.

מריון קפלן (Kaplan) טוענת כי על הרעיות במשפחה היהודית בגרמניה של המאה ה-19 הוטלה האחריות להתאים את גינוניה של המשפחה אל גינוניו של המעמד הבורגני.⁴² הגם שקפלן עוסקת בתקופה מוקדמת יותר, שבה האופטימיות לגבי השתלבותם של היהודים בחברה הלא-יהודית עדיין לא נכזבה, נראה כי הפרקטיקות שהיא מציינת מזכירות במקרים רבים את הנעשה על דפי היודישע פרויען-וועלט, ומנמקות את סלקציית החומרים שלו. כשקוראים את ספרה של קפלן מבינים כי מידע שנראה לכאורה "סתמי" או לא רלוונטי למחקר כגון עצות בריאות או מתכונים הוא למעשה לב לבה של אידיאולוגיה, דרך להנחיל התנהגויות נכונות לאלו שרוצים להשתייך למעמד מסויים. קפלן מונה בין השאר עצות בנושאי חינוך, נקיון, בריאות ואסתטיקה, ועצות מסוג זה ממלאות את דפי העתון.

חינוך

היודישע פרויען-וועלט הקדיש בגליונות רבים מקום נכבד לשאלת חינוך הילדים, בהתאם להצהרתו בגליון הראשון ובהתאם גם למטרה המוצהרת של חלק נכבד מעתונות הנשים הכללית.

⁴⁰ פאולה היימן מתייחסת לתופעת המרת הדת בקרקוב, העיר בה יצא לאור השבועון, במפנה המאה ה-20. היימן פאולה, **האשה היהודיה בסבך הקדמה**, עמ' 64.

⁴¹ על החלוקה המגדרית המסורתית בין גברים לנשים ועל המשכילים ששאפו לשנותה ניתן לקרוא במאמרו של ישראל ברטל: "אונות' ו'אין אונות' – בין מסורת להשכלה". **ארוס אירוסין ואיסורים**. עריכה: ישראל ברטל וישעיהו גפני. ירושלים: זלמן שזר, 1998. עמ' 225-237.

⁴² קפלן מריון. **מגדר, מעמד ומשפחה: צמיחתה של הבורגנות היהודית בגרמניה הקיסרית**. תרגום: דבי אילון. ירושלים: ליאו בק, תשע"ב.

מעבר לכך, הוּדִישֶׁ פֶּרוֹיעֵן-וועלט מקדיש תשומת-לב שאינה אופיינית לעתונות נשים, אלא לשאלה ייחודית שהטרידה את יהודי מזרח אירופה, והיא שאלת השפה שבה הילדים צריכים להתחנך. מאמר מעניין במיוחד בהקשר זה הוא "שטומע קינדער" מאת נ. טשרניאק.⁴³ אין המאמר מתייחס רק לילדים אילמים במובן הפשוט: לא רק מי שלא יכול לדבר הוא אילם. גם היהודים הם, במובן מסוים, אילמים לפי תפישת עולמו של טשרניאק, שכן שפה אמורה להיות כלי מן המעלה הראשונה להבעת רגשות מורכבים באופן אסתטי. אבל הילדים היהודים לא יכולים לבטא את רגשותיהם בידיש, שפת האם, משום שלטענת טשרניאק היא לא מפותחת מספיק כדי להגיע לרמה כזו. היידיש היא שפה נחותה מטבעה, שפה של יום חולין: "די יידישע שפראך איז געבליבן אַ וואַכעדיקע שפראך, אין איר רעדן זיך אַרויס זייער שיין נאָר די שווערע זאָרגן און שרעקן פֿון דעם יידישן לעבן, אויף איר ליגט דער אייביקער טרויער פֿון דעם יידישן גלות, פֿון דעם יידישן אומגליק." לכן לילדים דוברי היידיש אין באמת שפה. האמידים והמשכילים שבין הילדים הללו ילמדו את שפת המדינה ושפות אירופאיות נוספות, אך שפות אלו לעולם לא יהוו עבורם "שפת אם", שפה קרובה במיוחד, והן גם אינן שפות יהודיות. כשהילד לומד עברית⁴⁴ הוא לומד אותה כשפה שניה בתיווכה של היידיש, ולכן תמיד תשרור מחיצה בינו ובינה והוא לעולם לא יחוש אליה קרבה מספקת. העברית כרגע היא שפה של קודש, שפה נשגבת מדי, והיא לא מתאימה לביטוי ביומיום. טשרניאק לא מצביע על פתרון, רק על הבעיה עצמה.

גישתו של טשרניאק מפתיעה ביותר: הוא פונה בידיש לקהל קוראותיו ומבקש מהן להכיר בנחיתות מסוימת של שפתן. בניגוד לדימוי ה"שיבה אל העם הפשוט" של הוצאת תושיה בכלל, ושל שבועון אשר מבטיח לפנות אל הנשים בשפתן ולספק להן את מיטב הספרות בידיש (ובכך להעלות את קרנה) בפרט, עומדת במקרים מסוימים גישה אליטיסטית למדי. טשרניאק למעשה תובע במובן מסוים את צמצום מקומה של היידיש או לכל הפחות מצביע על בעיותיה כשפה ללא יוקרה, שלא ניתן אפילו לפתח אותה. ניתן למצוא בדבריו הדים של הגישה הלשונית של ההשכלה כי השפה המדוברת היא נחותה, אם כי טשרניאק מצביע גם על בעיותיהן של שאר השפות.⁴⁵ בהקשר זה כדאי להבחין כי מבין המשתתפים ביוֹדִישֶׁ פֶּרוֹיעֵן-וועלט נמנו גם סופרים שכתבו בעיקר בידיש, כמו שלום-עליכם ושלום אש, אך גם סופרים שכתבו בעיקר עברית כמו ר.א. ברודס ודוד פרישמן.

⁴³ טשרניאק נ. "שטומע קינדער". יודישע פֶּרוֹיעֵן-וועלט 13.8.1902. ז' 1-3.

⁴⁴ העברית היא-היא על-פי הכותב "השפה הלאומית".

⁴⁵ על התכנית הלשונית של ההשכלה ראו: ברטל ישראל, "מדו-לשוניות מסורתית לחד-לשוניות לאומית". קוזק ובדווי. תל אביב: עם עובד, 2007. 30-40.

כמו כן, גם משלום-עליכם, שידוע יותר בזכות כתיבתו בידיש ולא בעברית, אפשר ללמוד משהו על החזון הלשוני של העתון. בגליון השני של העתון הוא מכריז על תחרות שבמסגרתה מוזמנות הקוראות לכתוב למערכת שתי יצירות: יצירה ספרותית אחת בידיש וחיבור היסטורי על אשה יהודיה בעברית.⁴⁶ משמע, גם כאשר מוקדש בעתון מקום לספרות יפה בידיש, המעמד החשוב יותר של ההיסטוריה והכתיבה העיונית עדיין נשמר לעברית. מתוך ההתייחסויות הללו לשאלה הלשונית, גם אם הכותבים נתנו לה תשובות שונות, עולה תחושה של אי-נחת לגבי לשון היידיש, אשר יוקרתה עדיין פחותה בהשוואה לעברית. יתכן כי ניכרת כאן העובדה שהשבועון יצא למעשה תחת המטריה של ההוצאה העברית "תושיה", שמטרתה היתה גם לחנך את המוני העם, ואילו הכתיבה בידיש היא טכסיס רטורי בלבד שתכליתו פנייה למספר גדול של נשים. אולי אף ניתן לומר שזהו ביטוי מאוחר של תפישת היידיש כשפת נשים בעוד שהעברית היא שפתם של הגברים.

המאמרים בנושא חינוך שנדפסו בעתון מעלים כי החינוך אשר על האם יושבת הבית להעניק לילדיה מבוסס כבר על מודל מודרני ובורגני למדי. על-פי היימן, המשכילים האחרונים מתחו ביקורת על הנשים היהודיות שיצאו לעבודה מאחר ו"נטשו את חובתן כעקרות בית וכמגדלות הילדים. כתוצאה מכך מרחפת סכנה לבריאותם של האחרונים".⁴⁷ ואכן, האם שבמגזין נשארת בבית, מתוקף ההכרח לשמירה על בריאותו הנפשית והפיזית של הילד. דמות הילד אשר נוצרת בעתון איננה מכילה אזכורים להיותו כוח עבודה מחוץ לבית או בתוכו, והוא גם איננו נמצא עוד בחינוך היהודי המסורתי. הילדות מצטיירת כממלכה מופלאה, עצמאית ושונה לחלוטין מזו של ההורים, והעתון מנסה להנגיש את העולם השונה הזה להורים ולשנות את הבנתם את הילד: "יעדעס קינד האָט זיין אייגן וועלטעלע, וועלכעס איז זייער פֿאַרשידן פֿון אונדזער וועלט, ערוואַקסענע מענטשן. דאָכט זיך, איין קינד לעבט מיט אונדז אין איין הויז, זעט די אייגענע זאַכן וואָס מיר, רעדט די זעלבע שפראַך וואָס מיר – און דאָך איז אַלעס גאַנץ אַנדערש ביי דעם קינד."⁴⁸ במציאות שמחוץ לטקסט, המצב היה שונה לחלוטין. על פי סוזן גלן (Glenn),⁴⁹ ילדים רבים נדרשו להשתתף באופן פעיל בעבודות משק הבית: "Daughters, as well as wives, assisted in the workshops and businesses of their parents. Not only did girls help their mothers with domestic and child-rearing tasks, but they were also expected to share in the

⁴⁶ שלום-עליכם, "פעליעטאָן", יודישע פֿרויען-וועלט 8.7.1902 עמ' 5-2.

⁴⁷ היימן פולה. **האשה היהודיה בסבך הקידמה**. עמ' 61.

⁴⁸ הורוויץ ח.ד. "קינדערשע עקשנות". יודישע פֿרויען-וועלט 13.6.1902 ז' 7.

⁴⁹ Glenn Susan. *Daughters of the Shtetl*. Ithaca and London: Cornell U P, 1990.

"process of earning a living"⁵⁰ כלומר, המושג המודרני של ילדות מאושרת ומגוננת היה שונה מאוד בחברה היהודית המסורתית. על הרקע הזה ניתן להבחין כי העתון יוצר דימוי אחר של ילדות. כך למשל, לא נמצא כמעט בעתון אזכורים מפורשים לקיומו של ה"חדר", שאליו היו נלקחים הילדים בגיל 3-4, ולרוב כאשר כן נמצא אזכור כזה, הוא יהיה בעל תוכן שלילי. אחת המשימות של האם האידיאלית בשבועון היא להעניק לילדיה ילדות. כותבת בשם שרה צוקרמאן ממליצה לשלוח את הילד ללימודים רק בגיל שבע, שכן ממילא לפני גיל זה אין ילד אפשרות אמיתית ללמוד. הילד צריך להישאר עד גיל זה בבית עם אמו, או לצאת ולשחק באוויר הפתוח עם חבריו. את הכסף שמתפנה מפצירה הכותבת להשקיע בתזונה טובה יותר לילד. האמצעים הללו אמורים לחזק את נפשו וגופו של הילד ואילו הכניסה לבית הספר בטרם עת תחליש אותו.⁵¹ תשומת לב מיוחדת ניכרת כאן ביחס לגוף ולבריאותו, ולא רק לכח הלמדנות. במאמר אחר ניתן למצוא פירוט של סוגי הצעצועים הטובים ביותר לילדים בהתאם לגילם, כשהמטרה היא לשמח ולהרגיע אותם: "זאָלן זיי זיך פֿרייען, זאָלן קינדער זיין לוסטיק, קינדער דאַרפֿן תמיד זיין מלא שמחה, און נישט אַרומגיין, פֿאַרזאַרגט, פֿאַראומערט".⁵² את הילדים צריך להרגיל לעבודת הבית, אך יש לעשות זאת בנועם, ולא להעניש או להכות אותם. במקרה של ה*יודישע פֿרויען-וועלט* המודל האמהי קרוב למדי למודל האירופאי הבורגני – האשה נשארת בבית ודואגת לחינוך שמבוסס על שיטות מתקדמות ועל עצותיהם של מומחים מודרניים (רופאים, מורים) עם מאפיינים יהודיים.

טיפוח הביתיות

אחד מדפוסי ההתנהגות שהקוראת של ה*יודישע פֿרויען-וועלט* צריכה לסגל הוא הקפדה על בריאות ונקיון. קפלן מספרת כי בגרמניה יהודי מזרח אירופה נחשבו למלוכלכים ולכן היה על היהודים הגרמנים שרצו להשתלב להרחיק את עצמם מדימוי זה: "אמנם האנטישמים תיארו את הילדים ממזרח אירופה, אך השתמעה מכך התייחסות לכל הילדים היהודים בתור רעשנים, מלוכלכים, חסרי משמעת, חולניים, לא אתלטיים וחסרי נימוס – במילים אחרות 'לא מחונכים'".⁵³ גם ב*יודישע פֿרויען-וועלט* יש התייחסויות מרובות ומעניינות לנושאים אלו. באופן מסקרן, לעתים נושא הבריאות והחינוך שזורים זה בזה. דווקא באחת ההתייחסויות הנדירות של העתון ליהדות המסורתית נראה כי קיום זה הוא האחראי למצבו הגופני והנפשי הירוד של הילד

⁵⁰ Ibid. 16.

⁵¹ צוקרמאן שרה. "צו אונדזערע מוטערס", *יודישע פֿרויען-וועלט* 30.7.1902. ז' 1-3.
⁵² "פֿאַר די מוטערס: שפילציג און שפילן". *יודישע פֿרויען-וועלט* 13.8.1902. ז' 8, 20.8.1902. ז' 7.
⁵³ קפלן מריון. *מגדר, מעמד ומשפחה*. עמ' 115.

היהודי: "די אומגעזונטע לופט פֿון דער אייגענער שטאָט, וווּ עס לעבן דער גרעסטער טייל יידן, דער חדר אין וועלכן דאָס יידישע קינד האָט פֿאַרבראַכט זײַנע בעסטע קינדערשע יאָרן, די שווערע "לימודים" [...] דאָס אַלץ האָט אָפּגעשוואַכט דעם יידישן קערפּער. צו פֿיל געשאַרפֿט דעם יידישן מוח – געמאַכט דאָס יידיש קינד פֿאַר נערוועז, קראַנקהאַפֿט".⁵⁴ כלומר, החולשה הגופנית היא במובן מסוים גם חולשה מוסרית, עדות לסולם ערכים לקוי. על פי המאמר, הדרך לשנות לטובה את אופיו של הילד היהודי היא לחשוף אותו לאוויר צח ולא לאמץ מדי את מוחו. תפקידי ההיגיינה מוטלים על האם, כמו בבורגנות הגרמנית שמתארת קפלן: "באַזונדערס אָבער איז זייער וויכטיק די היגיענישע וויסנשאַפֿט פֿאַר אייך, פֿרויען. די היגיענע פֿון הויז און די היגיענע פֿון קינדער זענען זייער נוצלעך און קענען טאַקע זייער פֿיל פֿאַרהיטן דעם שוואַכן יידישן געזונט".⁵⁵ מאמר אחר מסביר לנשים מהם חיידקים, על דרכי העברה של מחלות ומה עליהן לעשות במקרה שישנו ילד חולה בבית בכדי לשמור עליו ולמנוע את התפשטות המחלה.⁵⁶ סדרת כתבות אחרת מספרת לאשה היהודיה על מבנה השן ומורה לה לשמור על בריאות השיניים באמצעות נקיון.⁵⁷ העתון כלל גם מדור בישול, שהבטיח לקוראות מצד אחד שמירה על מטבח כשר, ואף מותאם ללוח השנה היהודי, דוגמת מאכלים צמחוניים לימים שלפני תשעה באב. מצד אחר, המדור הכניס למטבח היהודי גם מאכלים חדשים, חגיגיים ולא מסורתיים, וניתן למצוא בין דפיו גם מתכונים באווירה קוסמופוליטית, כמו "שניצלען אַלאַ נעלסאַן", תרנגול הודו במיונו,⁵⁸ מרק פטריות, שוקולד או פירות יער⁵⁹ וכו'. בפראפראזה על שירו של שלום-עליכם, ביודישע פֿרויען-וועלט ככל הנראה כן אוכלים חלה כל השבוע. המדור הצהיר על כוונתו לסייע לקוראת לחסוך, אך לא ניתן בו ביטוי ולו ברמז למציאות שבה מצוקת הרעב היתה איום ממשי על רבים מיהודי מזרח-אירופה. לפי חסיה דינר (Diner): "By the last half of the nineteenth century the Jewish masses had been reduced to a poor diet, mostly of dark bread, potatoes, and herring".⁶⁰ המאכלים שמתוארים במדור צפויים להיתקל בחשדנות רבה בקרב עקרת בית ענייה ומסורתית.⁶¹ אלו מאכלים שניתן גם לכנותם "עירוניים" או מתוחכמים יותר אשר עושים שימוש

⁵⁴ הורוויץ ח.ד. "קינדערשע עקשנות". יודישע פֿרויען-וועלט 16.7.1902 ז' 6-7.

⁵⁵ "אַ בריוו פֿון אַ דאָקטער". יודישע פֿרויען-וועלט 23.7.1902 ז' 3.

⁵⁶ "פֿאַר די מוטערס". יודישע פֿרויען-וועלט 8.7.1902 ז' 8.

⁵⁷ לעווין, ציפּין. "וועגן די ציינער", יודישע פֿרויען-וועלט 10.9.1902 ז' 7-8, 17.9.1902 ז' 8-7.

⁵⁸ פּנינה. "פֿאַר די בעל-הבית'טעס: יום טובדיקע מאכלים". יודישע פֿרויען-וועלט 15.10.1902 ז' 11.

⁵⁹ פּעריל ק. "פֿאַר די בעל-הבית'טעס": מאכלים אויף די ניין טעג. יודישע פֿרויען וועלט 30.7.14, ז' 8-7.

⁶⁰ Diner Hasia, "A set table: Jewish Food and Class in Eastern Europe", *Hungering for America*, Harvard UP: Cambridge & London, 2001. 146-177.

⁶¹ בהקשר הזה ניתן להיזכר בסיפור "אוגערקעס" ל.ד. ברקוביץ, שמתאר את קורותיה של אשה צעירה שחוזרת לבית הוריה בכפר ומתאר את המפגש של הדור המבוגר עם מאכלי העיר הזרים. הסיפור ממחיש עד כמה מפגש זה היה מוזר

במוצרים שלא נמנים עם הרפרטואר היהודי המסורתי המצומצם: שוקולד ופירות למשל המהווים סמל של שפע, ולא מעט בשר. קפלן כותבת על האופן שבו ספרי הבישול של יהודים-גרמנים המחישו את כניסתם והסכנתם לטעמיו של המטבח הגרמני העדכני, תוך כדי שמירה על כללי הכשרות. באופן זה הצליחו מצד אחד להתעדכן בחידושים קולינריים, אך גם לשמור על זהותם היהודית. באופן דומה, המתכונים שמתפרסמים בעתון מעדכנים את הקוראת במטבח העדכני, אך גם מעוגנים בלוח השנה היהודי.

ברצוני לטעון כי אותם טקסטים על אודות היגינה אישית, נקיון הבית, בישול נכון וחינוכם הראוי של ילדים שמופיעים בעתון מהווים יחדיו גוף של חומרים המכוון את הקוראת ליצור את "מפעל הביתיות". הגינונים הללו הכרחיים ליצירת גברת מכובדת. באמצעות אימוצם, צפויה היתה המשפחה לקבל חזות מודרנית ומתקדמת, אך גם יהודית.

מעמד האשה היהודיה ותפקידיה:

ראינו כי בפתיחה לגליון הראשון הבטיח העתון לספק לקוראותיו חומר קריאה עיוני איכותי. יש לשאול, אם כן, מהי תכנית הקריאה הראויה לאשה היהודיה, ונדמה כי גם כאן נוכל למצוא את עקבותיה של השכלה מאוחרת או פוסט-השכלה. בחלק מן הגליונות מסופר על מעמדן של הנשים היהודיות בימי קדם ועל דמויות מופת נשיות בחברה היהודית, כמו ברוריה או דונה גרציה: נשים משכילות, חזקות, שזכו להערכה בימיהן.⁶² במאמרים אחרים ניתן לראות נסיון לבצע סינתזה בין יהדות למודרניות, להצביע על גרעין אוניברסלי והומניסטי שהתקיים זה מכבר ביהדות ולהדגים באמצעותו שמעמדה של האשה היהודיה בימי קדם היה טוב יותר אפילו ממעמדן של נשים בעמים אחרים בהווה, כלומר: יהדות ויחס נאור לאשה שלובים זה בזה מקדמת דנא, ואין ביניהם סתירה. המאמרים מכילים התייחסויות רבות לחוקים "מתקדמים" שחוקקו החכמים. גם כאשר נראה שהחוקים מפלים את האשה לרעה, כמו היותן של נשים פסולות מנתנית עדות מכיוון שלבה רך יותר והיא עלולה לרחם על הנשפט.⁶³

העתון מבטיח לקוראותיו גם ספרות יפה. כפי שהשתדלתי להראות במבוא, הסוגה של הסיפור הקצר היא בלתי נפרדת מעתונות הנשים, אם כי שם היא מוכרת דווקא כספרות נמוכה במיוחד. בידישע פרויען-וועלט ניכר הנסיון להוציא לאור ספרות יפה ואיכותית. הסופרים

ולא מובן כלל מאלי עבור ההורים מן הדור הישן, שהטעמים החדשים לא ערבו לחיכם. חברותיה לעבודה של הגיבורה מתלוצצות על חשבונה שבנסיעתה הביתה ארזה עמה לחם לבן כדי להראותו להוריה. וראו: "אוגערקעס", יידישע דערציילונגען 1906-1924, ירושלים: מאגנס, תשס"ג, 111-146.

⁶² בערמאן שלמה. "די לאגע פון דער יידישער פרוי אין דער אלטער צייט". יידישע פרויען-וועלט 8.10.1902 ז' 1-3, 15.10.1902 ז' 2-4, 29.10.1902 ז' 3-4, 5.11.1902 ז' 7-8.

⁶³ בערמאן שלמה. "די לאגע פון דער יידישער פרוי אין דער אלטער צייט". יידישע פרויען-וועלט 5.11.1902 ז' 8.

שהדפיסו בעתון מוכרים עד ימינו והם גם חתמו על היצירות בשמם האמיתי, ולא בפסבדונים. מעניין מאוד לראות כי חלקם גם ידועים כבעלי עמדות שמזוהות עם רעיונות ההשכלה או הפוסט-השכלה, כמו שלום-עליכם וברודס.⁶⁴ אך חשוב גם לראות כי היצירות הספרותיות שנדפסו בעתון לא נמנות עם יצירותיהם הידועות והמוערכות של אותם סופרים, ואותם סיפורים שנדפסו בעתון נוטים להיות דידקטיים וסנטימנטליים.

הסיפור הסנטימנטלי של שלום אש, "די מאַמע", מנגח את האידיאל הלמדני של היהדות המסורתית.⁶⁵ הספור נראה חריג יחסית במרקם האופייני של השבועון, מאחר והוא מתייחס אל הקיום היהודי המסורתי וגיבורתו היא ה"יידענע" שנעלמה בפתיחה. המעשה נכתב מנקודת המבט של אם פשוטה, אלמנה עניה שמנסה במאמץ עילאי לכלכל את ילדיה ובעיקר את בנה האהוב, העילוי האינטלקטואלי שמתבייש בה וחש כלפיה ניכור. הבן נוסע ללמוד בישיבה רחוקה ושולח מכתבים לאם, בתכיפות שרק פוחתת והולכת. המכתבים, כנהוג, מכילים פתיחה בלשון הקודש שלא מובנת לאם האנאלפאביתית, אשר נאלצת לבקש מהדיין שיקריא ויתרגם עבורה את המכתב. אט-אט החלק שכתוב בלשון הקודש משתלט על חלק גדול יותר מן המכתבים ומפנה את מקומה של היידיש, עד שהאם לא יכולה להבין אפילו מילה אחת מן המכתב. הסיפור מדגים הן את החלוקה הלשונית הבעייתית בעולם היהודי המסורתי בין היהודיה הבורה שמדברת יידיש ובין העילית האינטלקטואלית שבקראה בלשון הקודש והן את הפירוד, הכאב והניכור אשר מתרחשים במשפחה כתוצאה מכך. האם הפשוטה, שמדברת רק יידיש, מקריבה את כל-כולה עבור הבן ששבוי בלשון הקודש ובז לאם.

כפי שהעתון מבקר את דרך החיים היהודית המסורתית ומכניס בה שינויים, הוא גם מזהיר את הקוראות מתהליך מואץ והרסני של התבוללות. בספור קצר בשם "פאַר דער לוייה" מתואר דגם של התבוללות-יתר. הסיפור עוסק במותה של ילדה קטנה, בתם של מליונרים. הסיפור מזמן השוואה בין ההורים המליונרים הקרירים בעלי השם הזר "זילבערשטראַל" שאיבדו את בתם אך עסוקים בעיקר במודעת האבל המוצלחת ובלבוש הנכון ובין האומנת היהודיה המסורתית יותר, ששמרה על שמה היהודי, אשר מתאבלת על הילדה הקטנה כאילו היתה בתה.⁶⁶

⁶⁴ ברודס כתב רומן משכילי מובהק בשם "שתי הקצוות". על יחסו של שלום עליכם ליידיש והעקבות המשכיליים ביחסו ללשון זוראו מירון דן, "בכח הדיבור – פרק ביניים", **שלום עליכם: פרקי מסה**, רמת גן: מסדה, 1970. בעיקר עמ' 140-143.

⁶⁵ אש שלום. "די מאַמע". יודישע פֿרויען-וועלט. 1902.7.16 ז' 7-3, 1902.7.23 ז' 5-6, 1902.8.6 ז' 5-4.

⁶⁶ שאַף, ישראל. "פאר דער לוייה". יודישע פֿרויען-וועלט. 1902.11.19. ז' 5-7.

בעתון הופיעו מקרים נוספים של התבוללות-יתר. גיבורת הסיפור "אן עיבור-יאָר"⁶⁷ היא עליזאָבעטאָ, אם צעירה יחסית וגנדרנית שלא רוצה להזדקן בכל מחיר. בתה של עליזאָבעטאָ הגיעה לפרקה ורוצה להתחתן עם בחיר ליבה, אך האם מנסה לעכב את החתונה שכן היא לא רוצה להיות לסבתא ולהרגיש כי הזדקנה. ביתה של האם הוא בית שכבר נמצא בתהליכים של התבוללות: זהו בית בורגני, עגום למדי, שבו אוכלים בשתיקה ובני הבית רחוקים יחסית זה מזה. שמותיהם של בני הבית הם כבר לועזיים: לאַזאַר, עליזאָבעטאָ וראָזאַ. ההתבוללות של האם מוצגת כחלק מקלות הדעת הכללית שלה – היא שכחה את המסורת היהודית שמכוונת לקיום מחזורי ומעכבת את חתונת בתה בגלל עניינים פעוטי-ערך. כלומר, האם היא מעין וריאציה על "משכילה מדומה", זו שלא הצליחה לאחוז בשתי הקצוות, החיים המודרניים והקיום היהודי, ופנתה יותר מדי לצד הגויי.

משפחתו של בחיר ליבה של הבת מייצגת את השילוב הראוי: משפחה שגם היא בורגנית ומצליחה, אבל זוהי בורגנות מסוג אחר. הבן אמנם זכה לחינוך כללי, בגימנסיה ולאחר מכן באוניברסיטה (והפך לרופא – דמות מופת בספרות המשכילית) אך תוך כדי שמירה על זהותו היהודית. בני המשפחה נמנעו מתהליכים קיצוניים של התבוללות, ושמותיהם שמרו על צביונם היהודי: אסתר, גדליה ודוד. משפחה זו גם השכילה לשמור על העליזות וכח החיים היהודי, לעומת משפחתה של עליזאָבעטאָ. בסופו של הסיפור מצליחה עליזאָבעטאָ להתמודד עם הזדקנותה ולקבל אותה ואת נישואי בתה ברוח טובה. הסיפור למעשה מזהיר את הקוראת מהסכנות של ההתבוללות ומסמן עבורה את הדרך המתונה שבה עליה לבחור. אפשר גם להבחין בכך שהזוג מצא זה את זה לא באמצעות שידוך אלא באמצעות מפגש עצמאי, אך הסיפור איננו מותח עליהם ביקורת אלא מציג את היותם זוג אוהבים בצורה טבעית, בעוד ששידוך לא מופיע כאפשרות ריאלית. האהבה הרומנטית היא מוקד משמעותי ורב ערך ב*יודישע פֿרויען-וועלט*, והיא מחליפה את מוסד השידוכים המסורתי. בגליון 22 נמצאת מסה שלמה על האהבה, וניתן למצוא בה אמירות רבות כגון: "מיר ווייסן, אַז ווי אַזוי ווי די וועלט וואָלט ניט געקענט עקזיסטירן אין איר איצטיקער פֿאַרמע אָן עלעקטריציטעט אָדער אָן די זון, וועלכע איז די קוועלע פֿון ליכט און עלעקטריציטעט, אַזוי וואָלט זי אויך ניט געקענט עקזיסטירן אָן ליבע".⁶⁸

המסה מציגה את חוסר היכולת לאהוב כתוצאה של היקרעות מן הטבע, וגם של הגלות. במסה מוזכר כי שלמה המלך כתב ספר אודות האהבה. מכך הקורא יכול להסיק שלא רק שאין

⁶⁷ ברוידעס, ר. א. "אן עיבור-יאָר". *יודישע פֿרויען-וועלט*. 13.8.1902 ז' 7-5, 20.8.1902 ז' 4-6, 27.8.1902 ז' 7-5, 3.9.1902 ז' 7-5. לגרסתו העברית של הסיפור ראו: ברוידס, ר. א. "השנה המעוברת". *האשכול*. כרך ב. עורכים: י. ש. פוכס וע. גינציג, קרקוב: יוסף פישר, תרנ"ט. 107-97.

⁶⁸ וועבער מיכל. "ליבן און לעבן". *יודישע פֿרויען-וועלט*. 26.11.1902 ז' 6-5.

ביהדות יסוד שסותר את קיומה של האהבה באופן אינהרנטי, אלא שהיהודי במצבו הטבעי הוא יצור אוהב. המצב הנוכחי הוא ניוון שמקורותיו היסטוריים: "זינט מיר זענען אָפּגעריסן געוואָרן פֿון דער נאַטור, זינט מיר האָבן אָנגעהויבן צו פֿירן אַ קינסטלעך לעבן, האָבן מיר אויך וועגן דער ליבע פֿאַרגעסן". בגליון מאוחר יותר מוסבר לקוראות שילד שגדל בלי אהבה יגדל באופן לקוי. בסיפור אחר מאת דוד פינסקי מתוארת אהבתו של זוג צעיר, שבו האשה שאוהבת את הבעל מתעלמת ממנו כדי לשמור על אהבתו אליה.⁶⁹ כלומר, חלק מן הסיפורים בעתון מוקדשים לקידום הרעיון של אהבה רומנטית ומציגים אותה כדבר שכבר בנמצא, כנורמה, בשעה שרבים מן היהודים המסורתיים באירופה נישאו בשידוך שאורגן על-ידי הוריהם.⁷⁰ כפי שמראה יחיל צבן, האהבה הרומנטית היא מושג חדש בחברה היהודית שנכנס גם הוא לשימוש בזכות ההשכלה. עד אז, רעיון זה היה זר ומוזר עבור החברה היהודית המסורתית: "ספרות ההשכלה נכתבה על רקע התנגשות ערכית בין החברה המסורתית, שדגלה בנישואי שידוכין, לבין הדור הצעיר, שגילה את הרעיון החתרני של הבורגנות האירופית – נישואים מתוך בחירה המיוסדים על אהבה".⁷¹ ב-1902 העתון כבר מציג את רעיון האהבה השברירי והחדש כנורמה השלטת.

בעתון הופיעו גם מאמרי דעה רבים המתייחסים לבעיותיה של האשה היהודיה ב-1902. ליסק וגם היימן הצביעו על העמדות השונות שהעתון מבטא בנוגע לתפקידן של הנשים מחוץ לבית.⁷² לעתים הדעות המובעות על דפי השבועון הן ליברליות יחסית. כך למשל כותב ו. בן אדם על תוצאותיו המצערות של חוסר החינוך לבנות, שמשותף לכל המעמדות, כאשר האשה היהודיה הצעירה מהגרת לארצות הברית: היא איננה יכולה לנהל את החשבונות, כי איננה יודעת לכתוב ולקרוא. היא גם עשויה להתפתות לעבודה בזנות, או להינשא אך ורק מתוך הצורך להוריד ממנה את הנטל הכלכלי.⁷³ העתון מכיל אין-ספור דיווחים על נשים שפעלו בספירה הציבורית: בכל שבוע התפרסם מדור קבוע המדווח על התקדמותן של נשים יהודיות ולא יהודיות באוניברסיטאות ובעבודה, אך גם ידיעות בעלות אופי שמרני יותר, כמו ייסוד אגודות צדקה וידיעות בעלות אופי סנסציוני, כמו דיווח על מועדון הימורים לנשים עשירות. באחד הגליונות אף מופיע דיווח של פועה רקובסקי, הפמיניסטית הציונית הנודעת, על כנס ציוני במינסק. המאמר המריץ את הנשים להשתתף בתנועה הציונית.⁷⁴ מאידך, מופיעים בעתון גם מאמרי דעה ששוללים את השתתפותן של

⁶⁹ פינסקי דוד. "ליבע". יודישע פֿרויען-וועלט. 10.9.1902 ז' 7-6, 17.9.1902 ז' 5-4, 24.9.1902 ז' 6-4.

⁷⁰ בנושא זה ראו: Glenn Susan. *Daughters of the Shtetl*. 36.

⁷¹ צבן יחיל. "מקום לאהבה". גן בעדן מקדם: מסורות גן עדן בישראל ובעמים. בעריכת רחל אליאור. ירושלים: מאגנס, 2010. 358-339.

⁷² היימן, האשה היהודיה בסבך הקדמה, עמ' 72.

⁷³ בן אדם, ו. "די עמיגראציע און די יודישע פֿרוי". יודישע פֿרויען-וועלט. 10.9.1902 ז' 3-1.

⁷⁴ ראקאווסקי פועה. "די פֿרויען אויף דער מינסקער אסיפה". יודישע פֿרויען-וועלט. 24.9.1902 ז' 3-1.

הנשים בזירה הציבורית. במאמר של העורך ח.ד. הורוויץ ניתן למצוא התנגדות גורפת ליציאתן של נשים לעבודה, שכן הן מובילות לעודף ידיים עובדות, להורדת שכר וגם לקרע משפחתי, שכן היציאה מן הבית פוגעת בחינוך. על כן, מקומה של האשה הוא בבית: "ביי איר צו הויז לעבט זיך די מוטער אין אַ קליינעם, רויקן קרייז, ווו עס הערשט ליבשאַפֿט און טרייקייט. אין דעם שטילן ווינקעלע בילדן זיך אויס די בעסטע געפֿילן פֿון דער פֿרוי, וועלכע האָבן אויך אַ גוטע ווירקונג אויף די יונגע קינדער".⁷⁵ גם דוד פרישמן מביע עמדה דומה התולה ברצונן של הנשים להיות כמו גברים את הסבל הנשי. נשים ישוּבו להיות מאושרות רק כאשר יפנימו את מצבן הטבעי, ששונה מזה הגברי.⁷⁶ מאמר אחר מביע מצד אחד אמפתיה למצבה הקשה של האשה של היהודיה ומציין שגם בעידן שבו העבדות כמעט נעלמה מן העולם, האשה היא עדיין, במובנים מסויימים, עבד. עם זאת בסופו של דבר הכותב מאשים את הגברים בכך שהם מוציאים את האשה מן הבית כדי לעזור בפרנסה: "טיילמאַלס זענען מיר נישט אין שטאַנד צו מפרנס זיין אונדזערע אייגענע פֿרוי און קינדער[...]. מיר אַליין, מענער, רייסן מיט געוואַלד די פֿרוי פֿון הויז אַרויס און שטויסן זי אין די גרויסע, האַרטע, אומפֿרעמדלעכער מענער-וועלט, מיט איר שרעקלעכער מלחמה פֿאַרן קיום".⁷⁷

אני רוצה לטעון כי כאשר בוחנים את המגזין כמכלול, ביחד עם החומרים הפחות חשובים שנדפסו בו כמו המתכונים, עצות ההיגיינה והבריאות, נראה כי משקלה של האידיאולוגיה הבורגנית, מכוונת הביתיות, גובר על דעות שוויוניות יותר ביחס לאשה. גם כאשר העתון מביע גישה יותר מתקדמת ואמפתית לנשים, כמו זו של טשרניאק, בסופו של דבר הסדר הנכון הוא הישארותה של האשה בבית. אשה אשר היתה מעוניינת להיחשף אל התרבות הכללית, לעבוד או ללמוד לא היתה מוצאת בשבועון עצות מעשיות שיסייעו לה בכך: כל אותן דמויות נשיות שמופיעות במדור חדשות הנשים ניצבות במקרים רבים "מרחוק", נשים עשירות מאוד, בארצות אחרות ובלאומים אחרים. העתון לא מספק לה "מתכון" שיסייע לה להגיע לשם. אך אם היתה מעוניינת למצוא מתכונים חדשים או ליצור שיחה מעניינת בארוחת הערב, העתון היה עשוי לסייע לה. פרישמן וטשרניאק מדברים באופן מובהק אליה, אל הקוראת. אופיו של העתון מזכיר למדי את זה של מגזין הנשים האמריקאי הקדם-מודרני, אשר ניסה לחנך את הקוראות להיות לגברות ולהרחיב את השכלתן בתחומים כמו אמנות ומדע, אך לא להוציאן מן הבית אלא להעניק להן חינוך אשר תכליתו היא מילוי חובותיה של אשת-הבית, הרעיה והאם המחוונכת כלפי הגבר היהודי

⁷⁵ הורוויץ ח.ד. "די יידישע ארבעטערין". יודישע פֿרויען-וועלט 1.10.1902. ז' 1-3.

⁷⁶ פֿרישמאַן דוד. "די פרוי: אַ ביסל פֿרויען-פסיכאָלאָגיע". יודישע פֿרויען-וועלט 16.7.1902. ז' 1-5.

⁷⁷ טשערניאַק נ. "פֿרויען-עגאָזיס". יודישע פֿרויען-וועלט 3.9.1902. ז' 1-4.

המודרני, בין אם פוסט משכילי או ציוני, ויש להדגיש עד כמה זהות זו איננה מבטאת את קולו של כל העם, אלא מיעוט אליטיסטי ומשכיל בתוכו.⁷⁸

בקריאתי את ה*יודישע פֿרויען-וועלט* ניסיתי לטעון כי מאחורי הטקסטים השונים עומדת אידאולוגיה בורגנית עם עקבות של פוסט-השכלה. עתון הנשים, על רקע הנחות המוצא ומאפייניו הקלאסיים היווה מבחינה זו אמצעי אידיאלי להפצתם של רעיונות שלא שגשגו בחברה היהודית במזרח אירופה מאז ומעולם. מעבר לכך – במקרים רבים הקונספט הזר של עתון הנשים גרר התייחסות מלאכותית ולא מציאותית של השבועון אל הקוראת כאל גברת מעודנת שבוחרת ברעיונות מתקדמים של חינוך ואהבה רומנטית בעוד שהמציאות שמאחורי הטקסט היתה ברוב המקרים קודרת ומורכבת יותר. צרימה זו בולטת אף יותר בשל הצהרתו של השבועון לפנות אל נשים בכל שכבות החברה.

⁷⁸ מעניין לראות כי גם ספקטור התחיל למעשה את דרכו בספרות כ"מתמשכל" בבית המדרש אשר התיידד עם "אפיקורוסים" ומשכילים ונחשף לספרות ההשכלה. ראו: "ספעקטאָר מרדכי". לעקסיקאָן פֿון דער נייער יידישער ליטעראַטור. באַנד 6. ז' 518.

פרק שני: מדורי הנשים של הפארווערטס והפרייהייט

הייתכן מדור נשים סוציאליסטי?
הפארווערטס החל לצאת בניו-יורק בשנת 1897 והפך תוך עשור בערך לעתון היידיש המשפיע ביותר בארצות הברית. מטרתו של עורך העתון, אברהם קהאן, היתה להפוך את העתון למדריך רב ערך אשר יסייע למהגרים להשתלב בחברה האמריקנית. אף על פי שמבחינה פוליטית היה מזהה העתון עם סוציאליזם מתון, לפי האו אבד לעתים הטון הסוציאליסטי בשטף החומרים האחרים של העתון.⁷⁹

הפארווערטס תמך בשלטון הקומוניסטי ברוסיה כשלוש שנים לערך. כאשר אברהם קהאן החל להסתייג מן הנעשה ברוסיה ושינה את הקו האידיאולוגי של העתון, פרש מן המערכת פלג פרו-קומוניסטי אשר ייסד את הפרייהייט ב-1922. במשך שנים, המושא האהוב ביותר ללעגו של הפרייהייט היה הפארווערטס.⁸⁰

על פניו, בארה"ב של שנות העשרים לעומת מזרח אירופה של מפנה המאה שררו תנאים אידיאליים לשגשוגם של מדורי נשים. כח הקנייה של המהגרים היה גבוה יותר, והרי עתונות הנשים ידועה כעתונות רווחית במיוחד אשר מגדילה את ההכנסה ממודעות.⁸¹ בנוסף לכך, אפשרויות הצריכה המתפתחות של המהגרים הלכו יד ביד עם השאיפה של המהגרים לאמריקניזציה: על-פי היימן, אחת הדרכים הקלות והיעילות של המהגרים היהודים שהגיעו זה עתה ממזרח-אירופה להפוך לאמריקניים היתה רכישה של מוצרים אמריקניים. המהגרים יכלו בקלות יחסית להחליף למשל את לבושם הישן והאירופאי בלבוש חדש ואמריקני. הנשים היהודיות, אשר בידהן הופקד התקציב המשפחתי, היו ממונות על רכישת מוצרים שאמורים לספק את הזהות האמריקנית למשפחתן, ממזון ועד ריהוט. המפרסמים האמריקאיים הכירו בתפקיד זה של האשה היהודיה ופרסמו בעתונות היידישית מוצרי צריכה מגוונים.

עם זאת, ציפייה זו עשויה להתנגש עם האידיאולוגיה של עורכי עתוני הפארווערטס והפרייהייט, אידאולוגיה אשר היתה מזהה בהתאמה עם סוציאליזם וקומוניזם. עתונות הנשים דוגלת מטבעה בספירות נפרדות לגברים ונשים: נשים בבית וגברים בחוץ, בעוד שהסוציאליזם והקומוניזם שואפים לשוויון מוחלט או למצער לשינוי בחלוקת התפקידים.⁸² השקפת העולם של הסוציאליסטים והקומוניסטים מדגישה את ההבדלים בין המעמדות החברתיים, ואילו העתונות

⁷⁹ Howe, Irving. "The Yiddish Press". 518-543.

⁸⁰ חייקין י. **יידישע בלעטער אין אמעריקע**. 268-274.

⁸¹ היימן פולה. **האשה היהודיה בסבך הקדמה**. 83.

⁸² הסוציאליזם מאתגר את הסגירות והעצמאות של המשפחה הבורגנית. על-פי אנגלס, "עם המעבר של אמצעי הייצור לקניין תחל משפחת הזוג לשמש יחידה משקית של החברה. משק הבית הפרטי ייחפך לתעשייה ציבורית. הטיפול בילדים וחינוכם יהיה לעניין הכלל." וראו: אנגלס פרידריך, "מוצא המשפחה, הקניין הפרטי והמדינה", **ק. מארקס ופ. אנגלס: כתבים נבחרים**. כרך ב. מרחביה: ספריית פועלים, 1957, עמ' 178.

לנשים משקפת באופן מסורתי את הסדר הבורגני, ומציגה דרך חיים אחת, את אותו "פולחן ביתיות", כהכרחי לכל קוראת מכל מעמד. מכל הסיבות האלו, העתונים הסוציאליסטים דווקא אמורים היו להסתייג מקיומו של דף מיוחד לנשים. בהקשר זה כדאי לציין כי דווקא הטאג הבורגני לא כלל את החומרים של מדור הנשים שלו תחת כותרת רשמית של דף לאישה ושלא כדור חומרים אלו פנו לגברים ונשים גם יחד (ראו בפרק הבא על הטאג). כלומר, היו אלו דווקא העתונים שמתנגדים לעתונות נשים – אשר ייחדו מקום מיוחד לעתונות נשים. על-כן יש לנסות ולחקור מדוע רצו דווקא עתונים אידאולוגיים שמאליים לפרסם דף לנשים, בשעה שדפים אלו מזוהים בראש ובראשונה דווקא עם ערכים קפיטליסטיים ובורגניים שנוגדים את השקפת העולם של עורכיהם וקהל קוראיהם.

מבין שני העתונים, מפתיעה במיוחד הימצאותו של מדור לנשים על דפי הפרייהייט, שהיה מחויב הרבה יותר מבחינה אידאולוגית. אלא שעיון במדור מגלה כי אין מדובר במדור נשים שגרתי. קריאה במדור מעלה כי הכותבים שמאחוריו נטלו כמעט כל מאפיין רגיל של עתונות הנשים – והפכו אותו על ראשו. במבט ראשוני, העיתוי של פרסום המדור הראשון ב-1926 של הפרייהייט נראה משונה מעט. לא רק שמדור הנשים החשוב יחסית של הפארווערטס, יריבו הגדול של הפרייהייט, כבר חדל מלהתקיים וייתר ממילא את הצורך להתחרות בו, מעניין לראות כי המדור נולד לאחר שכבר ניתנו לנשים בארצות-הברית זכויות הצבעה ולאחר שהגל הליברלי יותר של עתונות הנשים חלף זה מכבר. במבט שני ניכר שתפישת העולם שהצמיחה את מדור הנשים של הפרייהייט שונה לחלוטין מזה של הפארווערטס. לדוגמה, המאבק למען זכות ההצבעה שעמד בחזית מדור הנשים של הפארווערטס נתפש על ידי הפרייהייט כבורגני, ככזה שמסווה ולא חושף את הפער המעמדי. כך נהגה פינת חדשות הנשים של הפרייהייט לנגח באופן קבוע את מאבק הנשים לזכויות פוליטיות, והציגה אותו כחסר תועלת וכמשני בחשיבותו למאבק המעמדי, אשר יביא ממילא את השוויון המיוחל. נושא שגור במיוחד במדור התייחס לעובדה שהנשים בבריטניה אמנם קיבלו זכויות הצבעה, אך רק מעל גיל מסוים ורק אם נישאו, ומשום כך התפרסמו ידיעות רבות שזלזלו במאבק האנגלי לשוויון זכויות.⁸³ בפארווערטס, גם כאשר הובעו על גבי המדור טענות כנגד ההסתפקות בשוויון זכויות והצביעו על הפער המעמדי שעודנו קיים, ניכר כי המאבק לשוויון זכויות הוא בעל ערך בפני עצמו.⁸⁴

הפער שבין הפרייהייט הקומוניסטי ובין הקונספט של עתון הנשים הטריד את הכותבים, והם נאלצים לספק לו מדי פעם בפעם הסבר. אולי ניתן להבין את מקורו של אותו אי-נחת מן

⁸³ "אין דער פרויען וועלט". פרייהייט 9.5.1926. ז' 8.

⁸⁴ "נאָטיצן פֿון דער פֿרויען-וועלט". פֿאָרווערטס 27.3.1921. ז' 4.

הפסקה הבאה, מתוך מאמר אפייני למדור המציין שש שנים לייסודו של הפרייהייט אשר נכתב על-ידי הרוח החיה שמאחוריו, רחל קירש הולטמן, ומתייחס באופן עקיף למדור הנשים של הפארווערטס:

איך בין געקומען צו דער 'פרייהייט' פון דער אונטערערדישער קאמוניסטישער פרעס, און דעריבער האָב איך ניט געקענט שלום מאַכן מיט דער ביליקער, פֿלאַכער און אָפֿט צינישער באַציונג צו דער יידישער לעזערין. פֿון יעדער שורה פֿון דער בורזשואַזער און כלומרשט "סאָציאליסטישער" פרעס, האָט אַרויסגעשריען דער ניט גלויבן אין די כחות, אינעם שכל פֿון דער אַרבעטער-פֿרוי. מ'פֿלעגט איר אונטערטראַגן באַבע-מעשיות, טשיקאָווע געשיכטן געשריבן אין אַ ביליקן טאָן, אָן דעם מינדסטן פֿאַרלאַנג צו פֿאַרשטיין אירע נויטן און אינטערעסן.⁸⁵

הסיפורים הקצרים שהתפרסמו במדור לאשה של הפארווערטס וביודישע פֿרויען-וועלט היו לרוב סיפורים סנטימנטליים, שעסקו בחלק גדול מן המקרים ברומנטיקה ובאהבה, ואפשר כי לתכנים מסוג זה רמזה רחל הולטמן במילותיה על הטון ה"זול" של העתונות לנשים. במקום הסיפורים הרומנטיים, במדור של הפרייהייט הז'אנר הסיפורי הרווח הוא פרוזה סוציאליסטית, דידקטית מאוד, שבמרכזה מסרים חברתיים. גם כאשר הסיפורים עוסקים לכאורה באהבה רומנטית, הליבה שלהם היא אידיאולוגית ביותר, ועל כך בהמשך. תמה נפוצה במיוחד בסיפורים אלו היא ה"חזרה בתשובה" של הדמויות, דחייה של אורח החיים הזעיר-בורגני ובחירה באורח חיים קומוניסטי ומחוייב למטרה.

עוד נטען במאמר של הולטמן כי בראשית ימיו של הפרייהייט סברו חברי המערכת כי אין צורך במדור נשים מיוחד שכן גברים ונשים אמורים להתעניין באותם הנושאים, ואילו מדורי הנשים דוחקים ומצמצמים את מקומה של האשה. אולם, לטענת הכותבת, גישה זו מנעה מהעתון לדון בבעיות הייחודיות שמטרידות נשים בעת הנוכחית ולתת להן מענה. לכן הגיעה המערכת למסקנה כי מבלי ששימו לב לבעיותיה המיוחדות של האשה, היא לא תזדהה באמת ובתמים עם המטרות של הפועל ותהיה ללוחמת פעילה למען זכויות הפועלים. הכותבת מבחירה כי כל החלקים של הפרייהייט מיועדים לנשים באופן שווה. מכאן ניתן לראות כי העתון לכל הפחות מציג את הימצאותו של המדור לנשים כ"רע הכרחי", כתחום שיש לתת עליו את הדעת אך ורק בעולם שבו עדיין ישנה חלוקת תפקידים שונה בין גברים לנשים.

בעוד שהפארווערטס יהפוך את האשה לסוכנת של השתלבות במעמד הבינוני, ניתן לאתר במדור הנשים של הפרייהייט את המגמה ההפוכה: נסיון לתת מענה ואף להתנגד לתהליכים מהירים של השתלבות במעמד הבינוני. טענה זו אנסה להוכיח באמצעות הצגה של דילמות

⁸⁵ האַלטמאַן רחל. "זעקס יאָר פֿרייהייט און אירע לעזערניס". פֿרייהייט 1.4.1928, ז' 8.

שהעסיקו את מדור הנשים של הַפְּאָרווערטס ולעקוב אחרי השינויים שהתרחשו במדור של הַפְּרִייהייט. בטרם נעשה זאת, נדרשת הבהרה קצרה בנוגע לעושר החומרים של שני המדורים. בעוד שהַפְּאָרווערטס הכיל מגוון רחב מאוד של סיפורים ודעות בנושאים שונים שהקשו על בידוד או מיפוי שלהם, החומרים שהתפרסמו בַּפְּרִייהייט היו חדגוניים לאין-שיעור, וסוגי הסיפורים והמאמרים שבו מצומצמים למדי וחוזרים על עצמם שוב ושוב במחזוריות של שנה, עם התייחסויות קבועות ונרחבות ל-1 במאי, ה-8 במרץ וציון השנה לייסודו של המדור בתחילת אפריל. לא רק שהמדור היה מאוד קונסיסטינטי, הוא גם לא נגע בהרבה מאוד מההיבטים שהַפְּאָרווערטס עסק בהם. אי לכך חלקו היחסי של הַפְּרִייהייט בפרק הוא גם קטן יותר.

עולם העבודה

אחת הסוגיות המעניינות שניתן למצוא בַּפְּאָרווערטס היא היחס כלפי יציאתן של נשים נשואות לעבודה: בארצות הברית, בניגוד למזרח אירופה, מקובל היה כי האשה הנשואה, אשר בטרם נישואיה עבדה במרבית המקרים בסדנת-היזע, תפסיק לעבוד ותשאר בביתה. את ההכנסה שחסרה לה יכלה להשלים באמצעות הכנסתו של דייר משנה – ה"בורדר", או עבודה בבית.⁸⁶ אך מכיוון שהַפְּאָרווערטס מזוהה עם מעמד הפועלים, ובמעמד זה צריכים שני בני הזוג לצאת לעתים לעבודה כדי לפרנס את המשפחה ולהתמודד עם מצוקה כלכלית,⁸⁷ נראה כי השאלה מזמנת התנגשות בין הסוציאליזם למושג המכובדות של מעמד הביניים. אנו נראה כי גישתו של המדור תהיה מתונה לעין שיעור לעומת הַפְּרִייהייט לגבי שילובן של נשים בעבודה, ועל כך בהמשך. כפי שהראו המחקרים הקודמים, נשים עובדות אכן זכו לייצוג נרחב במדור. ניתן למצוא במדור הנשים פינה בשם "נאַטיצן פֿון דער פֿרויענוועלט", שמכילה התייחסויות להשתלבותן של נשים בשוק העבודה, עוקבת אחרי מאבקן לשוויון זכויות וכו'. כתבות רבות במדור מתייחסות לנשים עובדות והתנאים שבהן הן עבדו. עם זאת, אף-על-פי שהמדור אמנם מכיל אזכורים רבים לעובדות נשים, תומך באופן מוצהר בעבודתן של נשים ובזכותן לשוויון בשכר ומציין כי נשים הן שוות לגברים בעבודתן כפועלות,⁸⁸ אין התאמה בין אותה אמונה בשוויון ובין גלריית דמויות הנשים היהודיות שהמדור מאכלס בין דפיו בפועל: המדור לא כולל התייחסויות מרובות

⁸⁶ היימן פולה. *האשה היהודיה בסבך* הקידמה. 92.

⁸⁷ סידני ויינברג (Weinberg) מתארת בספרה את הדילמה שבין שמירה על כבוד המשפחה שמשאיר את האשה בבית ובין המחסור הכלכלי שדוחף את האשה לצאת לעבודה. נראה כי למרות המחסור, בעליהן של נשים רבות לא התירו להן לצאת לעבודה, גם כשהן רצו בכך. ראו: Weinberg Sydney. "A Question of Bread". *The World of Our Mothers: The Lives of Jewish Immigrant Women*. Chapel Hill: U of North Carolina P, 1988. 225-244.

⁸⁸ "פֿרויען זענען בעסערע אַרבעטער ווי מענער" פֿאַרווערטס 11.3.1917. ז' 3. אַלגין "די פרוי אין דער קריג", פֿאַרווערטס 8.4.1917. ז' 3.

ומפורשות לעבודתן של נשים נשואות, נושא כאוב שהעסיק נשים רבות. המדור משקיף "מרחוק" על התקדמותן של נשים בשוק העבודה ומסקר אותה. אבל "מקרוב", כשהמדור דן בנשים יהודיות של כל ימות השנה, הוא נמנע מלתאר את הרעיה העובדת. לפי סוזן גלן, ההכרעה האם לעזוב את העבודה בסדנה לאחר הנישואים הגיעה פעמים רבות מצדו של הבעל, אף על פי שהנשים רצו להמשיך לעבוד: "In general, Jewish immigrants aspired to the 'middle-class' notions of respectability which stressed that married women remain at home. However, there is evidence that in some households of newlyweds in the early 1920s, the pressure to conform⁸⁹ came from husbands rather than wives", יציאתן לעבודה של נשים נשואות היוותה סוגיה כואבת שהעסיקה נשים יהודיות רבות מן המעמד הנמוך, אשר רצו לצאת לעבודה ובעליהן לא הסכימו לכך. כלומר, על פניו נראה כי זוהי נקודת חיכוך קלאסית בין גברים לנשים שמתבקש לדון בה במדור נשים סוציאליסטי, אלא שבנושא זה המדור לרוב מחריש.

המדור לא מעודד את הנשים הנשואות לצאת לעבוד באופן אינטנסיבי, וחשוב להבחין כי הוא בסך הכל לוקח כמובנת מאליה את ההפרדה המגדרית הבורגנית ששולחת את הנשים (הנשואות אמנם) הביתה ואת הגברים לעבודה, מבלי להתייחס כמעט לסוגיית השילוב בין הקטגוריות. סוגיה זו מפתיעה עוד יותר כאשר לוקחים בחשבון את טענתה של סוזן גלן, לפיה פעילותה הפוליטית של האשה נפסקה לרוב גם היא עם הנישואים, והלא העתון הוא בכל זאת עתון שהוא לכל הפחות בעל נימה סוציאליסטית, אשר ניתן להניח כי הוא מחויב במידת-מה להפצתם של ערכים סוציאליסטיים.⁹⁰ מעבר לכך, אסתר לוריא, אחת הכותבות הבולטות במדור, מציינת במאמר במדור הנשים שהנשים לא נטו להתאגד במפעלים מכיוון שתפסו את העבודה כזמנית, ולכן לא רצו להפריש לאיגוד ממשכורתן. אי לכל אלו, ניתן היה לצפות שהמדור יעודד נשים נשואות לעבוד.⁹¹

במאמר מ-1919, תקופת השיא ברדיקליות היחסית של המדור, ניתן למצוא התייחסות נדירה יחסית לנושא השילוב שבין נשים לעבודה, וגם כאן זוהי עמדה מתונה יחסית. הכותבת מציינת כי במקרים שבהם המשפחה סובלת מעוני עדיף שהאשה תצא לעבוד, אף על פי שיש גם

⁸⁹ Glenn Susan. *Daughters of the Shtetl*. 239.

⁹⁰ *Ibid.* 240.

⁹¹ לוריע אסתר. "ווארום קריגן פֿרויען קלענערע ווידזשעס ווי מענער" פֿאַרווערטס 9.3.1919. ז' 3.

אמת בטענות הגורסות כי לילדים נגרם נזק מהיעדרותה של האם.⁹² כלומר, האישה "עוזרת" לבעל בלית ברירה אבל היא איננה שותפה שוות ערך ביציאה לעבודה. בהמשך נראה כי גם בטאג הבורגני יותר מבחינת הדימוי שלו תהיה נציגות לעמדה הזו ולדמותה של ה"אשה המסייעת בפרנסה", וגם בטאגעבלאט נמצאות כתבות דומות.

מלבד אותן נשים שעבודתן היתה הכרחית לשם הישרדות כלכלית הופיעו במדור גם נשים חדשות ומשכילות שלא רצו לוותר על המקצוע שרכשו. במאמר משנות העשרים ניתן למצוא התייחסות מפורשת לנושא השילוב שבין משפחה והעבודה, והכותבת רחל מוראווטשיק ממליצה בו לנשים לבחור מראש מקצוע אשר ניתן לחזור אליו אחרי השנים האינטנסיביות של גידול הילדים (מוראווטשיק מעריכה שמדובר ב-12 שנים, זמן ארוך למדי), ולחשוב על הזמן שבו הנשים ישארו בבית כעל חופשה. העבודות שמוראווטשיק מזכירה במאמרה הן עבודות במקצועות חופשיים של המעמד הבינוני: זמרת ופסיכולוגית. במאמר ניכרת התפישה שהחובה לחנך את הילדים היא חשובה הרבה יותר מן הרצון להיות אשה עצמאית: "ווען פרויען לאָזן איבער די קינדער אויף געדונגענע דינסטן אָדער אפילו גווערנאָטקעס, פֿאַרנאָכלעסיקן זיי דעם געזונט און די דערציונג פֿון זייערע קינדער, וועלכע זיי ברענגען אויף אַזאַ אופן אַלס קרבן פֿאַר זייערע אייגענע שטרעבונגען".⁹³ מאמר אחר של אותה כותבת אף מרחיק לכת ומגנה את הנשים האמידות שיוצאות לעבוד רק כדי לשמור על עצמאותן, הגם שיש להן אפשרות להישאר בבית.⁹⁴ זוהי ביקורת מהצד השמרני של המתרס. המדור לא עונה בדרך-כלל על הצורך של הנשים לעבוד באמצעות פתרונות יצירתיים יותר כמו גני ילדים במקום העבודה או מטבחים משותפים, כפי שנראה בפרוייהייט, אלא יתאר יחידה המשפחתית אוטונומית ומספיקה לעצמה.

מעניין לראות כי כאשר הנשים מופיעות בכתבות השונות כנשים עובדות, הן מתוארות במרבית הפעמים כ"מיידלעך", נשים צעירות לא נשואות שנמצאות בשלב הפגישות עם מחזרים. על-פי מקסין סלר, המדור ב-1919 תיאר את עבודתן של נשים בנימה ריאליסטית ומפוכחת, ללא אידיאליזציה ורומנטיזציה,⁹⁵ אך ישנן גם דוגמאות רבות, הגם שברובן מאוחרות יותר, המדגימות את ההפך. הסדנה מוצגת, למרות הקשיים, כסביבה ביתית ותומכת, שבה פוצחות מדי פעם הנערות בשירה עליזה, או מתכוננות לפגישה רומנטית.⁹⁶ את תיאורי המציאות הקשה, הפחד של אותן נשים צעירות לקחת אפילו דקות ספורות של הפסקה וכו' ניתן יהיה למצוא בהרחבה במדור

⁹² "די ראָלע פֿון פֿרויען אַרבעט אין פֿאַמיליען-לעבן". פֿאַרווערטס. 2.2.1919. ז' 5.

⁹³ מוראווטשיק רחל. "קען אַ פֿרוי גיין אַרבעטן און דערציען אירע קינדער?". פֿאַרווערטס 2.9.1923. ז' 16.

⁹⁴ מוראווטשיק רחל. "אַ נייע מאָדע צווישן רייכע פֿרויען: אליין צו פֿאַרדינען". פֿאַרווערטס 30.3.1923. ז' 14.

⁹⁵ Sella Maxine Schwartz. "Defining socialist womanhood: the Women's Page of the Jewish Daily Forward in 1919". 426.

⁹⁶ ווינאָקור סייד. "פֿרילינג אין מיידעלשע שעפּער". פֿאַרווערטס 7.4.1928. ז' 3.

של הַפְּרִייהֵיט. אחת הכותבות הבולטות של המדור, סידי וינאָקור עליה כותבת גם רוז'אנסקי, כותבת סיפורים הלקוחים מן ההווי הנשי של בית החרושת. גיבורותיה הן לרוב נשים צעירות, לא נשואות. כך למשל היא מתארת את ה"מאמעס": פועלות מזן מסוים שנמצאות בכל מפעל והופכות למעין אמהות לא רשמיות של שאר בנות הסדנה ותומכות בהן לרווחתן הנפשית: הן מביעות את דעתן בנושא נישואין קרבים, מפייסות ביו הבנות ומתווכות בין מנהל העבודה ובין הבנות. הן נשים שמביעות נסיון חיים וחכמה. מעניין לראות שאפילו נשים אלו, שהפונקציה שהן ממלאות הן של נשים בוגרות ואחראיות – הן למעשה לא אמהות בכלל, אלא נשים רווקות שמתגוררות עדיין עם משפחתן, ולא, למשל, רווקות עצמאיות.⁹⁷

כפי שמראה סוזן גלן, סדנת היזע הפגישה בין נשים, אפשרה להן להתיידד זו עם זו והיוותה כר פורה להחלפת דעות בין נשים על עובדות החיים ועל אהבה.⁹⁸ הווי זה, של שיחות נשים בנושאי היום-יום, חדר גם למדור הנשים. חלק מהמאמרים במדור מתארים מעין "פיסות חיים" שכאלו מהווי הסדנה. המאמרים-סיפורים של וינאָקור מתמקמים בסדנת היזע בתור רקע להתרחשויות שמרכזן הוא העולם הפרטי של העובדת, כמו יחסי אהבה, אבל הם לא מתארים בהרחבה התנגשויות בין-מעמדיות, יחסי עוינות בין הנהלת המפעל לפועלת ושבתות במפעלים.⁹⁹ זירת ההתרחשות היא אמנם זירתו של מעמד הפועלים, אך התוכן כמו מועתק מן העתונות לנשים: גם בתוך עולם העבודה, שעל פניו מגלם את הספירה הציבורית, מרכז הכובד הוא הפרט וחיי הרגש שלו. בכתבה אחת מתארת וינאָקור את האופן שבו נשים צעירות מתארגנות לילה אחת בשבוע לפגישה עם מחזריהן. בערב הזה, טוענת וינאָקור, הפעילות הפוליטית נדחית על ידי הרגש הרומנטי: "מיידלעך וואָס זענען אַקטיוו אין יוניאָנס וועלן מיטוואָך אָוונט צו קיין יוניאָן מיטינג ניט קומען [...] זי פֿאַרגעסט, אַז זי האָט אַ גאַנצן טאַג זיך געבראַכן ביי דער מאַשין און אַז מאַרגן וועלן אירע פֿינגער אויך ציען די נאָדל".¹⁰⁰ גם כאן תקף הכלל כי הפעילות הפוליטית היא משנית לעולם המשפחה והאהבה הרומנטית של הפועלת.

מקריאה בסיפורים ובמאמרים מתבלטים שני ארכיטיפים של נשים, אשר מאכלסים את המדור לאורך כל שנותיו. האחד הוא האשה הנשואה שמרגישה תסכול מחיי הנישואין שלה

⁹⁷ וינאָקור סידי. "די מאמעס אין די שעפער". פֿאַרווערטס 31.3.1918. ז' 3.

⁹⁸ Glenn Susan. *Daughters of the Shtetl*. 156-157.

⁹⁹ כך מתואר באחד הסיפורים רומן בין נערה קלת-דעת ובין גבר נשוי ממעמד גבוה: וינאָקור סידי. "וואָס אַ מיידל פֿילט און טראַכט ווען עס קומט אָן דער פֿרילינג". פֿאַרווערטס 27.3.1921. ז' 4.

¹⁰⁰ וינאָקור, סידי. די מיטוואָך-אָוונטס זענען וויכטיקע און שיינע אָוונטן פֿאַר אונדזערע מיידלעך". פֿאַרווערטס 10.3.1918. ז' 3.

ובוחרת לשמור עליהם או, במקרים נדירים יותר, להתגרש.¹⁰¹ הטיפוס השני הוא הרווקה הצעירה או המבוגרת שעובדת בסדנאות היזע,¹⁰² אך לא נפוץ העירוב שבין נישואין ועבודה. לכן ניתן אף לומר כי שני הטיפוסים הללו הם למעשה טיפוס אחד אשר נמצא בשתי תחנות שונות בחיים. סיפור אחד מתאר זוג שבו הבעל לא הצליח להרוויח כסף, ולכן האשה יצאה לעבודה במקומו. מכיוון שאותה אשה היתה מוכשרת, היא הצליחה מאוד במשלח ידה. בשלב שבו יכלה לכלכל את עצמה – עזבה את הבית, והשמיצה את הגבר החלש שלא יכל לפרנס בעצמו. מצד אחד, זוהי דוגמה טובה לכך שנשים כשירות לעבודה לא פחות מגברים. מצד אחר, זהו בהחלט לא נימוק סוציאליסטי: השוק החופשי משחרר את האשה מהתלות בגבר. אפשר גם לראות בכתבה מסוג זה מסר בגנותם של גברים שלא מרוויחים מספיק, שכן לפי הדובר בסיפור "דאָרף מען אים (הבעל הלא-יוצלת) אויף כפרות".¹⁰³ ניתן אף לטעון כי הכורח לעבוד הוא-הוא שהביא לפירוק המשפחה, ולכן על הגברים להרוויח מספיק כסף כדי למנוע מצבים שכאלה. נראה כי אחת הדרכים לתמוך בטיעון זה היא קיומו של דפוס מקביל בטאָג הבורגני, אשר יצר אינספור סיפורים המבוססים על אותה תשתית. בסיפורים אלו, גבר ללא יכולת השתכרות גבוהה מהווה תנאי מספיק המצדיק גירושין.

יתכן כי הדוגמה הטובה ביותר להמחשתו של היחס בין עבודה לנישואין היא סדרת הכתבות עליה כתבה מקסין סלר בהרחבה.¹⁰⁴ בסדרה זו תוארו שלבים בחייה של האשה האמריקאית הטיפוסית (בית ספר תיכון, עבודה, חתונה, אמהות וכו') – ואשה זו הפסיקה לעבוד בסדנה מיד לאחר החתונה. משמע, כשהמדור חיפש דוגמה לאשה יהודיה, כזו שתהווה "אבטיפוס" – הוא לא פנה לתיאור חייה של האשה העובדת.¹⁰⁵ העבודה לא מוצגת בכתבה כ"גאולה" אלא כשלב בחיים שהאשה ממצה ומשאירה מאחוריה – הגם שסדרת הסיפורים התפרסמה עוד ב-1919, שנה שבה הקו הסוציאליסטי של העתון היה דומיננטי יחסית לאמצע שנות העשרים.

לצד הנוכחות הבולטת של הנערות הפועלות, הַפֶּאָרווערטס התייחס גם לעבודתן של נשים מחוץ למעמד הפועלים. מעניין לראות כי לא תמיד הנשים שהמדור מדווח על עבודתן הן פועלות,

¹⁰¹ בראנד העלען. "זי איז געטרני איר מאַן און איז פאַרליבט אין אַן אַנדערן". פֶּאָרווערטס 8.7.1917 ז' 3. הקריאה בטאָג בפרק הבא מציעה שאותן נשים שפרשו משוק העבודה בשכר נמוך כאשר התחתנו התקשו להתגרש בגלל השכר הנמוך שלהן והיותן תלויות בבעל.

¹⁰² דאן ק. "פֶּרויען אין די טריינס און אין סאבווייס". פֶּאָרווערטס 8.4.1917 ז' 3.

¹⁰³ דאן ק. "האַנדלט דיזע פֶּרוי ריכטיק?". פֶּאָרווערטס 15.4.1917 ז' 3.

¹⁰⁴ Seller Maxine Schwartz. "Defining Socialist Womanhood: The Women's Page of the Jewish Daily Forward in 1919". 438.

¹⁰⁵ לעד פענסיל. "אַ יונגע ווייבל". פֶּאָרווערטס 13.4.1919 ז' 3.

וחלק נכבד מן הנשים עובד דווקא בעסקים קטנים ובאופן לא מאוגד, כמו מלצריות, מרכזניות¹⁰⁶ או מוכרות עתונים:¹⁰⁷ לעתים הכותב ממחיש כיצד יופיין של הנשים עוזר להן למשוך לקוחות לעסק ולהתפרנס, אך הכתבות אינן מבקרות את היחס לאשה כאל קישוט בעולם הבורגני אלא מכוונות בעיקר לשעשע את הקוראת.

ניתן להבחין כי הנשים העובדות שמופיעות במדור כנשים שהצליחו הן פעמים רבות דווקא נשים שעברו לעבודות משרדיות בתנאים נוחים יותר כמו מזכירות. לפעמים מתפרסמות במדור אפילו כתבות על שחקניות. מן הנשים במדור לא מצופה להישאר במעמד הפועלים והטיפוס למעלה בסולם החברתי מוצג לרוב בצורה חיובית. בעניין זה אני מקבלת את קביעתה המדוייקת של סלר לגבי הטיפוס בסולם החברתי בפארווערטס, לפיה המדור תמך בניידות כלפי מעלה של מעמד הפועלים, אם אותם "אָלרײַטניקים" לא התכחשו למוצאם ולתרבותם. בכתבות אחדות ניתן למצוא תיאורים מעודדים על דבר השתלבותן של נשים במקצועות צווארון לבן יוקרתיים: שחקניות, עורכות דין, אמניות, משוררות ועתונאיות. נשים לב כי באחת מן הכתבות מסוג זה שכתבה עמליה טאָרנסבערג, הנשים בעמדות המפתח מתחילות את דרכן המקצועית לעתים בתור מזכירות, ומתקדמות לעמדות בכירות יותר.¹⁰⁸ כלומר, הפארווערטס מאשש את ההנחה שעבודה במקצועות המשרדיים היא משתלמת יותר מבחינה כלכלית, ואין זו הנחה ברורה מאליה. המזכירות הרוויחו לרוב פחות כסף מפועלות¹⁰⁹ אך עבודה כמזכירה או כזבנית סייעה לקידומן של הנשים לעבר מקצועות יותר יוקרתיים ויותר אמריקניים.¹¹⁰ מאמר אחר מציג את התעשרותה ועלייתה לגדולה של מוכרת כובעים פשוטה מהאיסט סייד, שהפכה למעצבת כובעים נחשבת לנשותש ניו-יורק, סיפור העשוי במתכונת ה"חלום האמריקאי" שמאדיר את היוזמה של הפרט.¹¹¹

את גישתו של המדור לעבודת נשים ניתן לסכם כחיובית באופן מוצהר כאשר מדובר בנשים לא נשואות או נשים שעלו לגדולה במקצועות נחשקים וכשתיקה כאשר מדובר בנשים נשואות ועניות, אשר אליהן נדיר למצוא התייחסויות מפורשות, אף על פי שדווקא נשים אלו היו עשויות להיות פעילות מבחינה פוליטית ולהרחיב את תנועת הפועלים. המדור מציג את האשה כפעילה או לכל הפחות מודעת להתרחשויות בספירה הציבורית, אך ניכר כי עבודה מחוץ לבית, גם

¹⁰⁶ "העלדישקיטן פֿון טעלעפֿאָן מיידלעך". פאָרווערטס 2.5.1920. ז' 4.

¹⁰⁷ דאן, ק. "די שיינע מיידל און דער האָרבאַטער". פאָרווערטס 13.5.1917. ז' 3.

¹⁰⁸ טאָרנסבערג עמליה. "פֿרויען, וועלכע שפילן אַ ראָלע אין דער ביזנעס-וועלט". פאָרווערטס 20.3.1921. ז' 4.

¹⁰⁹ הפֿרייהייט למשל ידגיש כי פועלות הרוויחו יותר. וראו: האַלטמאַן רחל. "דאָרף מען היטן דאָס געזונט פֿון פֿרויען וואָס אַרבעטן?" פֿרייהייט 9.10.1927. ז' 8.

¹¹⁰ על כך אפשר לקרוא בפרק על הטאָג בהרחבה

¹¹¹ מאַלקעס ל. "פֿון אַ פּושקאַרט-פעדלערקע אויף גרענד סטריט איז זי געוואָרן אַ ביזנעס-קעניגין אויף פֿינפֿטע עוועניו". פאָרווערטס 11.9.1921. ז' 4.

אם היא פתוחה לנשים, בהחלט איננה ברירת המחדל של הרעיה, אלא כורח הנובע מצורך כלכלי. בדרך זו המדור מצליח לאחוז בשני הקצוות: גם לתמוך בעבודת נשים ולשמור על הדומיננטיות של הפועלות בתוך מבחר הייצוגים של האשה העובדת, אך גם לא להפר יתר על המידה את המכובדות האמריקאית ולהתריס נגדה. ניתן לשער כי עמדות מסוג זה הן שמשכו אש מכיוונו של הפרייהייט.

סוגיית העבודה כנגד החובות המשפחתיות עומד במידה רבה בחזיתו של מדור הנשים

בפרייהייט. בניגוד לפארווערטס, שבו האשה נשארת לרוב בבית או "עוזרת" בעת הצורך, הפרייהייט מנסה לשכנע את הנשים לעבוד גם אחרי החתונה. כך למשל נכתב באחד המאמרים כי ניכר גידול משמעותי בהיקף עבודתן של נשים נשואות, ואפילו ישנם ענפים שלמים שבהן הנשים הנשואות הן רוב. כמו כן נשים אלו כבר לא עובדות על מנת להשלים את ההכנסה של המשפחה, אלא כעבודה הכרחית בפני עצמה.¹¹² המאמרים מדגישים בדרך-כלל את השוויון שלו זכות הנשים, נשואות כרווקות, ברוסיה הסובייטית, לעומת מצבן של הנשים בארצות הברית אשר אותן מנצל המפעל במיוחד שכן הן עובדות רק כשמצבן הכלכלי הופך בלתי נסבל וכופה עליהן לצאת מן הבית.

בפרייהייט לא נפוצות מאוד ההתייחסויות לעבודת נשים מחוץ לסדנאות היזע. לעתים מוזכרים בפרייהייט תנאי העבודה הקשים של נשים במקצועות אחרים שבהם אין העובדים מתאגדים, כמו למשל אחיות בבתי חולים או מלצריות, שחייהן מתוארים כחיי עבדות. עם זאת ניכר כי האשה האידיאלית של המדור היא ללא ספק הפועלת. כאשר מתואר במדור המעבר של הנערות היהודיות למשרות בתחום המכירות, ככל הנראה יתלווה למאמרים גם טון ביקורתי. המדור מבקר במיוחד את הנשים הצעירות שמתנכרות למעמד הפועלים ומנסות לטפס למעלה בסולם החברתי, אף-על-פי ששכרה של פועלת מיומנת עשוי להיות גבוה יותר משכרה של מוכרת בחנות כל-בו או מזכירה.¹¹³ הנערה הבליינית, העובדת כמוכרת בחנות, צפויה להתפכח ולעבור מפנה אידיאולוגי פתאומי. כך היה למשל בסיפור על סופיה, בתו קלת-הדעת של פועל קשה יום שרוצה שבתו תהיה ל"אמריקנית" ותלמד עריכת דין. אולם הנערה רק מעוניינת בבילויים, ונושרת מן הלימודים תוך זמן קצר. היא מתחילה לעבוד בחנות בגדים אך ביום בהיר אחד, כאשר היא מגלה כי במפעל שמייצר את הבגדים לחנותה פרצה שביתה, היא מזדהה לפתע, ובניגוד מוחלט

¹¹² האלטמאן רחל. "די פארהילראטע פרוי אין דער אינדוסטריע". פרייהייט 15.4.1928. ז' 8. ראו גם: האלטמאן רחל "די פארהילראטע פרוי אלס ארבעטערין", פרייהייט 9.5.1926. ז' 8.

¹¹³ האלטמאן רחל. "דארף מען היטן דאס געזונט פון פרויען וואָס אַרבעטן?" פרייהייט 9.10.1927. ז' 8.

להתנהגותה במשך כל חייה, עם הפועלות. כך היא מגלה את ייעוד חייה, כמנהיגת פועלות. חייה, שהתנהלו עד עתה ברפיון ובאדישות, מתמלאים לפתע באנרגיה ובלהט:

זי האָט דערפֿילט אַ שטאַרקייט און אַ מוט. אַ פֿייער האָט אָנגעצונדן איר האַרץ. מיט פֿלאַמיקע ווערטער האָט סאַפֿיע גענומען מאַלן די אומדערטרעגלעכע באַדינגונגען אונטער וועלכע זיי אַרבעטן, די שקלאַפֿערייַ [...] צום סוף האָט זי אויסגערופֿן צו די אַרומיקע דערשטוינטע מיידלעך: - שוין צייט, אַז מיר, אַמעריקאנער מיידלעך, זאָלן זיך אויך אַרגאַניזירן און סטרייקן פֿאַר בעסערע לעבנס באַדינגונגען...¹¹⁴

נושא העבודה משיק בסיפור זה לתמה אחרת שמופיעה תדיר במדור, והיא הקרבה המזיקה של האשה הצעירה לעולם האופנה והיופי. על-פי היימן:

"האופנה הילכה קסם על נערות עובדות, במיוחד אלה שהועסקו בתעשיית הבגדים. מהגרת אחת תיארה את משיכתה לאופנה האמריקנית במילים אלה: 'אהבנו את האמריקנים, חיקינו אותם. רצינו מאוד להיות אמריקניות. ראיתי אנשים שנראו טוב יותר והתלבשו טוב יותר ורצינו להיות כמותם. מהגרות שעבדו לפרנסתן סיפרו לא פעם על תחושת החופש שהעניקה להן ההשתכרות בכסף; הן הותירו בידיהן מעט ממשכורתן לשימושן הן, כדי להתלבש לפי צו האופנה או לקנות מוצרי מותרות לביתן."¹¹⁵

סופיה מזדהה עם מעמד יותר גבוה משלה (שהרי אביה הוא פועל), ולכן היא עובדת בחנות בגדים, משמע בעבודה זעיר-בורגנית, ולא בייצור. ההזדהות המעמדית של הדור הצעיר עם ערכי המעמד הבינוני היא נפוצה מאוד בסיפורת של המדור. בסיפור אחר שמערב הזדהות מעמדית ואפנה מתוארת ננסי, בת פועלים אשר רוצה לקנות נעליים חדשות ויפות לפי האפנה האחרונה ובמעבר חד ובלתי מוסבר לחלוטין מחליטה ללחום עם חברותיה הפועלות.¹¹⁶

אהבה ונישואים

שאיפותיה הרומנטיות של האשה היהודיה העסיקו את המדור של הפֿאַרווערטס לאורך השנים, והוא גדוש בכתבות על אהבה ונישואים. לפי סוזן גלן, אף-על-פי שרעיונות לגבי אהבה ורומנטיקה כבר התחילו לחלחל למזרח אירופה לפני ההגירה לארצות הברית, במדינה החדשה התחזק אידיאל זה לאין שיעור, וקבוצות העבודה של הפועלות סייעו רבות בהפצתו.¹¹⁷ גלן מראה כי מושג האהבה הרומנטית שירת גם את האידיאולוגיה הסוציאליסטית. עבור נשים עניות שרצו להימלט מן התנאים הקשים בסדנת היזע, נישואי נוחות היוו לעתים אפשרות מילוט יחידה. אך הסוציאליסטים מתחו ביקורת על התופעה הזו וגרסו כי רק באמצעות שוויון אמיתי, בו האשה

¹¹⁴ לענטשיץ פֿעני. "סאַפֿיע קומט צו זיך". פֿרייהייט 23.2.1930. ז' 6.

¹¹⁵ פולה היימן. האשה היהודיה בסבך הקידמה. 84.

¹¹⁶ "אַ שטיק אַרבעט". פֿרייהייט 27.2.1927. ז' 8.

¹¹⁷ Glenn Susan. *Daughters of the Shtetl*. 157.

איננה תלויה בגבר, יושג איחוד אמיתי בין בני זוג. לכן צריך להינשא בזכות אהבה, ולא נוחות.¹¹⁸ יש לבדוק אם כן, כיצד מתנסח רעיון האהבה במדור, והאם ניתן למצוא בו עקבות של אידיאולוגיה סוציאליסטית.

המענה שנותן הַפֿאַרווערטס לקונפליקט בין שימור התא המשפחתי ובין הרצון האישי עובר שינוי במהלך השנים. בשנים הראשונות להופעת המדור של הַפֿאַרווערטס ניתן להבחין בסיפורים אשר מערערים במקרים מסוימים על קדושת התא המשפחתי ועל הכללים המקובלים של עתונות נשים. בסיפורים אלו בולטת הנטייה להעדיף את אושרה האישי של האשה גם על פני פעילות פוליטית וגם על פני שלמות המשפחה. סיפור אחד מספר על אודות עקרת בית אשר אף-על-פי שאהבה מאוד את בעלה והוא אותה, מחויביותו הפוליטיות של הבעל גרמו לו להיעדר מן הבית, ולבסוף האשה עזבה את הבעל עם אחד מידידה. במונולוג המסיים היא אומרת שהתחננה בפני הבעל שלא יצא הרבה כל כך מן הבית והוא לא הקשיב לה, ולכן איננה מתחרטת על המעשה, אשר מוצג בסך הכל כמוצדק וכרציונלי.¹¹⁹ מאמר אחר שהתפרסם בסמוך לסיפור זה האשים את הגברים בכך שנשותיהם עוזבות אותם: "אויב איר הערט אַ מאַל וועגן אַ פֿרוי וואָס האָט פֿאַרלאָזן איר מאַן און איז אַוועק מיט אַן אַנדערן, זײַט זיכער, אַז איר מאַן איז אין דעם מער שולדיק ווי די פֿרוי".¹²⁰ הכתבה מתארת דינמיקה דומה לזו שניתן למצוא בסיפור הקודם: הגבר חביב כלפי אשתו ומקדיש לה תשומת לב בתחילת הנישואין, ואח"כ מזניח אותה. רק משעה שהתייאשה לחלוטין מבעלה, תעזוב אותו הרעיה עם אחד מידידה, אלא שבכך אשם הוא, ולא היא. סדרת סיפורים נוספת שהתפרסמה באותה השנה מתארת כיצד אשה נשואה מתאהבת בידיד של בעלה. גם כאן, הבעל מזניח את האשה ומבלה עם חבריו האמידים. הבעל מצוות את האשה לחברו המלומד והלא-יוצלת, והשניים מתאהבים.¹²¹ חשוב להבחין כי בסיפורים אלו לא ניתן למצוא רק האשמה של ה"מתעשר החדש" אלא גם של הסוציאליסט המסור יתר על המידה שהעדיף את טובת העולם על טובת ביתו שלו. אך השימוש בהנמקה הרומנטית להצדקת פרידה בין בני זוג היה קצר-ימים. תוך כמה שנים נראה כי המדור מעודד נשים שלא להתגרש כמעט בכל מחיר, גם אם הן נמצאות בנישואין ללא מאושרים. הדעות הרדיקליות יותר באשר למוסד הנישואין ימצאו את דרכן בהמשך לַפֿרייהייט.

בשנים המאוחרות ניכרת בַפֿאַרווערטס הנטייה להגביל את האהבה הרומנטית. כך למשל ממליצה יהודית קאָפּף בשנת 1924 לנשים להישאר עם בעליהן, גם כאשר הן כבר לא אוהבות

¹¹⁸ Glenn Susan. *Daughters of the Shtetl*. 158.

¹¹⁹ דאן, ק. "ער לויפט צו פיל צו מיטינגען" פֿאַרווערטס 22.4.1917. ז' 3.

¹²⁰ "די מענער זענען שולדיק פֿאַר וואָס זייערע ווייבער פֿאַרליבן זיך אין אַנדערע מענער". פֿאַרווערטס 27.5.1917. ז' 3.

¹²¹ בראַנד העלען. "זי איז געטריי איר מאַן און איז פֿאַרליבט אין אַן אַנדערן". פֿאַרווערטס 8.7.1917. ז' 3.

אותם, באמצעות המקרה של אשה צעירה ואינטליגנטית שעזבה את בעלה. את פזיזותה של האשה המשכילה היא משווה קאָפּף לאשה היהודיה המסורתית. לטענתה, ל"אַלטמאַדישע יידישע פֿרויען" יש יתרון מסוים על הנשים האינטליגנטיות. הנשים המיושנות תפסו דבר-מה שהנשים המודרניות לא מצליחות להבינו: "עס איז זייער פֿליכט ליב צו האָבן און צו אַכטן זייערע מענער, און זיי הויבן טאַקע באמת אָן ליב צו האָבן או צו אַכטן זייערע לעבנס באַגלייטער".¹²² לעומתן, הנשים המודרניות רודפות אחר ריגושים. כלומר, לא רק שמושג המכובדות והמחויבות למשפחה ולילדים גובר על פני מושגים מתחרים של רומנטיקה – יש כאן גם נצחון מפתיע של ה"יידענע" על האשה החדשה. בסיפור אחר משנת 1922 ניתן למצוא תשתית עלילתית דומה לאותם סיפורי הגירושין המוקדמים שהסתיימו ב"סוף טוב" בסעיף הקודם, אך עם תוצאות הפוכות: במקום אושר רומנטי חדש, נוחתות על האישה שנפרדה מבעלה צרות והיא מתחרטת על בחירתה. כך היה במקרה של סאַניע, אשה יפהפיה ואינטליגנטית שנאלצה מתוך לחץ משפחתי להתחתן עם גבר פשוט, טיפש ומכוער בצורה יוצאת דופן. באופן לא מפתיע, סאַניע לא מצאה נחת בחיי הנישואין שלה, ובעלה האוהב לא הסכים לתת לה גט. לבסוף, לאחר שהגבר נענה להפצרותיה והשניים מתגרשים, כל המחזרים נוטשים אותה, היא נשארת לבדה ומזדקנת בן לילה.¹²³ גם כאן האידיאל של האשה "החדשה", האינטליגנטית והחופשית מאכזב ומותיר את האשה אומללה. זאת ועוד: הסיפור מבהיר כי נסיבות החיים של סאַניע הן שגרמו לה להתחתן עם אותו גבר לא-יוצלח, ואין כאן איפוא סיפור מוסר על האשה רודפת הבצע. נסיבות חייה שללו ממנה את זכות הבחירה והגבילו אותה לשתי אפשרויות אומללות, והיה עליה להסכין לחיים אלו.

סיפורה של סאַניע חושף את אחת התכונות הבולטות ביחסו של מדור הנשים לרומנטיקה והוא האופן הריאליסטי והמפוכח שבו מתוארים חיי הנישואין. הזוגיות, כפי שהראיתי גם בסיפורים שלעיל, מוצגת כהתנסות קשה ופעמים רבות גם אומללה. בניגוד לאותם סיפורים עליהם כתבה רובין בעתונות הנשים המסתיימים בסוף טוב ובחזרה לחיי נישואין מאושרים, סיפורי הנשים בַּפֿאַרווערטס כתובים בטון קודר יחסית. באחד הסיפורים מתוארות שתי מזכירות צעירות, האחת קלת דעת ויפה והשנייה מסורה לעבודתה. האחת רוצה להתחתן מבצע כסף והשנייה מאהבה, אבל הזמן עובר ושתייהן לא מקבלות את מבוקשן ובסופו של דבר נאלצות להתחתן בלית ברירה עם גברים שאינן אוהבות. אם ישנו אושר כלשהו בחייהן, הרי שהוא מגיע מן החברות שביניהן, ולא מן הנישואים. הסיפור לא מנצל את ההזדמנות להטיף לרודפת הבצע, אלא

¹²² קאָפּף יהודית. "דאַרף זיך אַ פֿרוי פֿאַרנאַנדערגיין מיט איר מאַן ווען זי האָט אים ניט ליב?" פֿאַרווערטס 13.4.1924. ז' 14.

¹²³ פֿאַרווערטס 3.9.1922. ז' 4. "די טראַגעדיע פֿון אַ פֿרוי וואָס איז ענדליך פֿטור געוואָרן מיט איר מאַן". פֿאַרווערטס 3.9.1922.

מראה שבכל מקרה שתי הנשים תגענה אל אותו המקום.¹²⁴ לא נמצא כאן את סיפורי הסינדרלה ואת הנשים אשר מתחתנות כלפי מעלה מעתונות הנשים הכללית – אולי בשם השמירה על הסולידריות המעמדית. הסיפורים והמאמרים שמציגים רומן בין פועלת ובין סדרן העבודה, בוס או גבר עשיר מוצגים בצורה שלילית, ולא מסתיימים בנישואין.¹²⁵ במאמר אחד מוצגים ההבדלים בין הנשים שנמצאות במפעל, ומתחתנות על פי רוב עם פועל ובין המזכירות ששואפות להתחתן "למעלה", עם הבוס. המדור מגנה נטייה זו של המזכירות, ומביע תקווה שתשתנה בעתיד.¹²⁶ נושא היחסים שבין גברים לנשים, בין מעבידים ונערות בסדנה, יזכה לייצוג קודר הרבה יותר בפרק על אודות הטאג. גם אם הפועלת לא מתחתנת עם הסדרן, עדיין ניתן להבחין לעתים בפארווערטס במעין נימה משועשעת מאותם "אהבהבים" שמתפתחים בין הנערות ובין הבוס.¹²⁷ בפרק אחד מזכרונותיה של נערה מסדנת היזע שנדפסו במדור מופיעים קווים לדמותו של הבוס הפתיח ורודף הנשים שנשים אינן יכולות לעמוד בפניו, אך לא ניכר בסיפור אלמנט של כפייה או הטרדה או התייחסות מזווית סוציאליסטית לעניין המעמדות. זהו סיפור קומי, והוא לא מתאר את הסדנה כגורל שמוכרחים להימלט ממנו.¹²⁸

נושא הנישואים ללא-יהודים הוא מרכזי במדורים היידיים לנשים. במקרה של הפארווערטס כמעט מתבקש למצוא התייחסות ליחסים שאמנם נשארים בתוך מעמד הפועלים אך מערבים מהגרים מדתות שונות, אך קשה למצוא התייחסות מפורשות ורציניות לסוגיה זו. הזוגיות מוצגת במדור כזוגיות פנים-יהודית למעט מקרים מפורשים, שבהם הפארווערטס מביע עמדה מסוייגת. בכתבה הסוקרת את היחסים שנרקמים בין גברים איטלקים לנשים יהודיות ניתן לראות כי אף שהמדור מכיר בכך שחלק מן הזוגות המעורבים מנהלים חיי נישואין טובים "אין גאנצן גליקלעך קען אַזאַ זיווג ניט זיין. מאַן און ווייב באַלאַנגען דאָך צו צווי וועלטן, און עס מוזן פאַסירן אַלערליי קלייניקייטן אויף יעדער טריט און שריט וואָס זאָל זיי דערמאָנען אַז זיי זענען באַזונדערע מענטשן".¹²⁹ סידיני ויינברג מראה בספרו כי אף שבארצות הברית הורחבו מאוד גבולות הבחירה של בני הזוג והצעירים היו רשאים להתרועע זה עם זה כמעט באופן חופשי – הטאבו על

¹²⁴ דאן ק. " איינע האָט געזוכט אַ שידוך, די צווייטע ווייזשעס". פארווערטס 10.6.1917. ז' 3.
¹²⁵ ווינאָקור סידי. "וואָס אַ מיידל פֿילט און טראַכט ווען עס קומט אָן דער פֿרילינג". פארווערטס 27.3.1921. ז' 4.
¹²⁶ "דער גאָלדענער חלום פֿון אַ יונגער פֿרוי". פארווערטס 13.5.1917. ז' 3.
¹²⁷ כמובן שהיו מקרים יוצאי דופן, כמו למשל הכתבה הזו שעוסקת בבוס אנס: ווינאָקור, סידי. "באָסעס ביי וועלכע איך האָב געאַרבעט". פארווערטס 24.8.1919. ז' 3. עם זאת, הבוס הרע הזה היה יוצא דופן בסדרה של דמויות מורכבות יותר.
¹²⁸ ווינאָקור, סידי. "באָסעס ביי וועלכע איך האָב געאַרבעט". פארווערטס 3.8.1919. ז' 3.
¹²⁹ "שידוכים צווישן יידישע מיידלעך און איטאליאַנישע בחורים" פארווערטס 3.9.1922. ז' 4.

נישואים מעורבים נשאר, גם כאשר מדובר בזוגות לא דתיים.¹³⁰ טאבו זה לא מופר גם על דפי המדור, והסולידריות הלאומית עדיין עולה בחשיבותה על הסולידריות המעמדית. מקרה אחר שמתואר במדור הוא פלירטוט בין גבר שחור לאשה יהודיה, שהסתיים בשברון לב לגבר ובעזיבתה של האשה את המפעל. היחסים בין הקבוצות אינם אמורים לחרוג מגבולותיו של הפלירטוט התמים.¹³¹

על גבי המדור נשמעו דעות מגוונות לגבי היחס שבין אהבה ונישואין, אך ניתן למצוא בו כמה קווים משותפים. אף-על-פי שאהבה רומנטית מוצגת במאמרים כטובה ורצויה לנערה הצעירה, מאוחר יותר מתחלף מושג האהבה בנישואין שבהם האשה, בין אם היא פועלת לשעבר או מזכירה, צפויה לסבול סבל רב גם אם תמשיך בנישואיה ופי שבעתיים אם תפרק אותם. עליה לוותר על טובתה האישית ולהתמקד בשימור התא המשפחתי וברוחה של ילדיה. מבחינה זו המדור מתאים לעתונות הנשים הכללית שראתה בנישואים ובשמירה עליהם ערך עליון. האשה גם נשארת בגבולות המוצא האתני שלה ולא חורגת ממנו, למעט מקרים יחידים.

יחסה החיובי במיוחד של עתונות הנשים לאהבה ורומנטיקה עובר ערעור יסודי על-גבי המדור של הִפְרִייהֵיט. ראשית, מאחר ועולם האהבה מופיע כאן אך ורק כמשני לאידיאולוגיה. שנית, ובניגוד מוחלט למדור של הִפְאָרווערטס, מכיוון שהמדור מציג אהבה באופן חיובי דווקא כאשר היא יוצאת מן הגבולות האתניים.

בעוד שהִפְאָרווערטס הסתייג מתופעת הזוגות המעורבים, הִפְרִייהֵיט **עודד יחסים בין פועלים בני זנות שונות**. המסרים המפתיעים ביותר כנגד הסולידריות הלאומית מופיעים בתיאור סיפורי האהבה של הזוגות המעורבים. המדור מפר את הטאבו של יחסים בין מהגרים מקבוצות שונות, ומציג אותו כאידיאל של אהבה, שכן הוא מממש את הסולידריות המעמדית, ולא הלאומית. כך למשל בסיפור על זוג שבו האשה היא יהודיה והגבר איטלקי:

אין דער אַלטער היים האָבן זיי געהערט צו צוויי פֿאַרשידענע פֿעלקער, דאָ אָבער זענען זיי פֿאַר דער נייער וועלט ווי פֿון איין פֿאַלק [...]. זי אין רוסלאַנד, ער אין איטאַליע, איז זייער שפּראַך צעטיילט געווען דורך גרענעצן, וואָס האָט אָנגעפֿילט די מענטשן מיט האָס איינעם קעגן דעם אַנדערן [...]. אויף דער פּיקעט-ליין איז קיין נאַציאָנאַליטעט ניט פֿאַראַן, קיין ראַסע און נאַציאָנאַלן האָס, נאָר אַ ביטערע אָנטשלאַסנקייט צו געוויינען דעם קאַמף!¹³²

בסיפור זה ניתן גם לראות כיצד עבר מרכז הכובד של הסיפור מרומן רומנטי לסיפור ברוח קומוניסטית, שבמרכזו יחסי המעמדות והשביתה של הפועלים. במאמר אחר ניתן למצוא

¹³⁰ Weinberg Sydney. "Love and Marriage". *The World of Our Mothers: The Lives of Jewish Immigrant Women*. 203-224.

¹³¹ ווינאָקור סידי. "אַ יידישע מיידל וואָס האָט צעבראַכן דאָס האַרץ פֿון אַ נעגער". פֿאַרווערטס 16.3.1919. ז' 3.

¹³² שעראָן שרה. "אַרום די מיל טויערן", פֿרִייהֵיט 13.3.1927. ז' 8.

דעה מפתיעה עוד יותר. לאחר שמובעות במאמר טענות כנגד התנשאותם של הפועלים היהודים על השחורים והגזענות כלפיהן, המאמר קורא לנשים לקחת על עצמן את התפקיד המבולל: "עס איז זייער פליכט צו ברעכן אָט דעם קאָפיטאַליסטן שעדלעכן "טאַבוי" (פאַרבאַט). זיי קאָנען עס טאָן גיכער ווי די מענער. זיי קאָנען ווייזן די מענער אַ ביִשפיל. זיי קאָנען אַיינפֿירן אמתע פֿולע גלייכהייט צווישן די אַרבעטער אין פּריוואַטן לעבן".¹³³

ראינו עד כמה שיח האהבה היה חשוב לעתונות הנשים מן הסוג הבורגני. בתפנית מעניינת במיוחד, המדור הנוכחי מציג רומנטיקה "אמיתית" כתכונה שמאפיינת רק את היחסים הרומנטיים הקומוניסטיים, בעוד שהיחסים שבין המינים במעמד הבורגני זוכים לשפע של עלבונות. ניזכר שביקורת מסוג זה נמצאה עוד בכתבי אנגלס, אשר ייחל לבואו של דור חדש: "דור של גברים, אשר מעודם לא אונה להם לקנות חסדי אשה בכסף או בשאר אמצעי-שלטון חברתיים, ודור של נשים, אשר מעודן לא עונה להן להתמסר לגבר על-פי כל שיקול אחר זולת אהבה נאמנה, או לסרב לאהוב-לבן מפחד התוצאות הכלכליות".¹³⁴ בביקורת על ספר שמביט על היחסים בין גברים לנשים במבט נוסטלגי וגורס כי הנשים של היום אינן מאושרות כי חסרה להן אהבה, טוענת הכותבת כי האהבה שחש הגבר הבורגני כלפי אשתו איננה אהבה אמיתית, ודומה בטבעה לאהבה שהאדם רוכש לכלבו. יחסים אמיתיים בין גברים לנשים הם יחסים בין חברים. הכותבת ממליצה לנשים להסתכל בתקווה קדימה, ולא אחורה.¹³⁵ במאמר אחר ניתן למצוא ביקורת על הסיבות שבגינן נשים משכילות לא מתחתנות. הכותבת מאשימה את הסדר החברתי ואת הגברים שמעדיפים נשים לא משכילות, אשר מונעים את חיי המשפחה דווקא מן הנשים שעשויות להיות האמהות הטובות ביותר.¹³⁶ נישואין רק לשם נוחות, שבהם בני הזוג לא באמת אוהבים זה את זה, מהווים עבור המדור "זנות חוקית".¹³⁷

במשך השנים מתפרסמות במדור כתבות רבות בזכות השימוש באמצעי מניעה, והמדור תומך בשימוש בהם לאורך שנות הפעילות של המדור ללא סייג. עם זאת חשוב להבחין ולהבהיר כי אפילו בעיתון הרדיקלי ביותר מבין העיתונים הנזכרים בעבודה זו, אמצעי המניעה מיועדים לנשים שרוצות להגביל את מספר הילדים במשפחתן, ולא לנשים שלא רוצות כלל בילדים. אפשרות זו

¹³³ האַלטמאַן רחל. "ווייטע און שוואַרצע אַרבעטער" פֿרייהייט 19.1.1930. ז' 6.

¹³⁴ אנגלס פרידריך. "מוצא המשפחה, הקניין הפרטי והמדינה", בתוך ק. מארקס ופ. אנגלס: כתבים נבחרים, כרך ב, מרחביה: ספרית פועלים, 1957, עמ' 183.

¹³⁵ האַלטמאַן רחל. "ווי ליגט דאָס גליק פֿון דער פֿרוי?" פֿרייהייט 27.3.1927. ז' 8.

¹³⁶ האַלטמאַן רחל. "פֿאַר וואָס זיי זענען פֿאַרבלבן אומפֿאַרהייראַט?" פֿרייהייט 13.5.1928. ז' 8.

¹³⁷ י, ראשעל. "די הייראַט-פֿראַגע". פֿרייהייט 15.7.1928. ז' 8.

איננה עולה על הפרק, שכן: "יעדע געזונטע פֿרוי וועלכע איז נאָר ניט פֿארדאָרבן, וויל האָבן קינדער".¹³⁸

ישנו מעין פרדוקס ביחסו של הֶפְרִייהייט לקשר שבין אהבה ורומנטיקה ובין סוג התעסוקה שמוצג בו. מצד אחד הקריאה בֶּפְרִייהייט מזמנת אין-ספור דימויים של אהבה בין פועלים. דבקותה של הפועלת בפועל היא-היא זו שאמורה לכאורה להבטיח לאשה את עצמאותה (שכן אחרת אולי תהפוך למעין "צעצוע" של הבעל) ואת אושרה, והאשה גם צריכה לצאת לעבודה כדי שתוכל להיות עצמאית.¹³⁹ ברור שעל דפי הֶפְרִייהייט ב"אשה העובדת" הכוונה היא לפועלת. מצד אחר, במציאות החיים הקפיטליסטית האקטואלית שבה נמצאו המהגרים בפועל ולא באוטופיה הסובייטית שמעולם לא התממשה במציאות נראה כי אפשרויותיה הכלכליות המצומצמות של הפועלת הענייה היו עשויות דווקא לכפות עליה נישואי תועלת בגיל צעיר וגם להשאיר אותה בתוכם, בעוד שאשה עם השכלה ויכולת השתכרות טובה שיצאה ממעמד הפועלים יכלה לאפשר לעצמה ביתר קלות לחכות ולמצוא בעל מתאים יותר, ובמקרה הצורך גם לסיים את נישואיה. מובן כי בנושא זה הֶפְרִייהייט מחריש. כלומר, החזון שהציע הֶפְרִייהייט לגבי עבודה ורומנטיקה היה בסופו של דבר עמום למדי ולא ברור כיצד הוא עשוי להתרחש בפועל. בטאָג נראה עם זאת כיצד דווקא חבירתה של האשה אל הסדר הקפיטליסטי עשויה לתרום לרווחתה בחיים האישיים.

הורים וילדים

סוגייה מרכזית נוספת אשר מפגישה בין תפישת העולם הסוציאליסטית של העתון ובין מגמת ההשתלבות והאמריקניזציה היא חינוך הילדים, ובשני המדורים ניתן למצוא במהלך השנים אין-ספור התייחסויות לנושאים חינוכיים ודימויים של הורים וילדים. מתוך כל המאמרים שעסקו בחינוך מזוויות שונות, בולט במיוחד הדיון על אודות **מהותו ויחסו של החינוך שניתן בבית על ידי ההורים אל מול ההשקפות על דבר טיבו של החינוך בבית הספר הציבורי**.

בבתי הספר הציבוריים בארצות הברית של המאה ה-20 התחולל המאבק על חינוך ילדי המהגרים במלוא עצמתו. שם הפעילו המורים לחצים כבדים על התלמידים להיגמל מן ההשפעות המזרח-אירופאיות שבבית, וכך חוו הילדים לא פעם פער גדול מאוד בין שני העולמות שאליהם נקלעו. בבתי הספר הוקנו לתלמידים מנהגים חדשים בתחומים רבים, החל בהרגלי אכילה

¹³⁸ האַלטמאַן, רחל. "ברוקלינער דאָקטוירים געפֿעלט ניט געבורט-קאָנטראָל". פֿרִייהייט 5.2.1928 ז' 8.
¹³⁹ האַלטמאַן, רחל. "ווו ליגט די אמתע באַפֿרִייונג פֿון דער פֿרוי". פֿרִייהייט 22.5.1927 ז' 8.

ונימוסים ועד פטריטיות.¹⁴⁰ הפער שבין הילדים להורים יצר לא פעם נתק ותחושת עוינות בין ההורים לילדיהם, ובהמשך אף נראה כי בפרייהייט כי החינוך הציבורי הוביל גם לנתק מעמדי: ההורים מזדהים עם מטרות סוציאליסטיות או קומוניסטיות ואילו הילדים כבר ספגו ערכים זעיר בורגניים.

עניינם של טורים רבים במדור של הפארווערטס הוא ההורים אשר שקועים בנורמות המזרח-אירופאיות ומתייחסים לילדיהם בצורה נוקשה שלא מקובלת בארצם החדשה. עם זאת, קבלה מוחלטת של החינוך האמריקאי עשויה להביא גם להתנכרותו של הילד מן המעמד שבו גדל, משפתו וממורשתו. במי אם כן, יצדד המדור? מעניין לראות כי במרבית הפעמים אימץ הפארווערטס את הגישה המזוהה דווקא עם הדור הצעיר, של בני המהגרים שנולדו לרוב בארצות הברית, ופחות מכך עם הדור המבוגר שהגיע ממזרח-אירופה. כשהמדור נותן את דעתו ליחסים העוינים לעתים שבין האם למורה, יעדיף המדור לצדד במורה. המדור מנסה בעיקר להסביר את ההתנהגויות החדשות של הדור הצעיר ובית הספר להורים הנבוכים ולנסות להתאים אותם לנורמות המשתנות.

אחד המאמרים האופייניים שהתפרסמו במדור נכתב על ידי מורה ומתאר ביקור של אם לתלמיד בבית הספר. הילד מתבייש באמו ורוצה שתסיים את הביקור, ולמורה המופתעת נודע בדרך זו שהילד מתחצף לאמו, אף-על-פי שבבית הספר הוא מתנהג למופת. המורה מספרת שהאם היתה מוזנחת במיוחד, שהמראה הכללי שלה היה מזוהה עם "העולם הישן", ולכן היא מציעה לאם לשנות את לבושה. הטעם לכך היה שבאירופה לא היתה ללבוש חשיבות, אך בארצות הברית הדבר שונה. כשהילד מגיע לבית הספר מהבית הוא מגלה עולם חדש, ומתחיל להזדהות עם המורים ולא עם ההורים, אשר פתאום נראים לו מיושנים, ולכן הוא מתבייש בהם ומבקש להתרחק מהמשפחה. המורה מסבירה כי חשוב שהילד יהיה גאה בהוריו, וליילד אין אפשרות להיות גאה בהורה מוזנח. נשים לב כי למעשה הכותבת עומדת לימינו של הילד ומגנה את ההורים. המטרה שלה היא להסביר את הנורמות החדשות לדור של המהגרים. אין בטקסט נסיון לחנך או לגעור בילד עצמו, שלא מכבד את הוריו, אלא להפך: "און אַז דזשעייקס מאַמע איז געקומען אַפאַרשלוּמפּערטע, האָט ער געהאַט מיט וואָס צו שעמען. קען מען אים באַשולדיקן?"¹⁴¹ המורה גם מציינת שההורים צריכים להקדיש תשומת לב לשאלות של הילדים הסקרנים, ולא לזלזל בהן

¹⁴⁰ Weinberg Sydney. *The World of Our Mothers: The Lives of Jewish Immigrant Women*. 103-124.
¹⁴¹ סאַלאַמאַן, רעי. "פאַר וואָס ווערן אַמעריקאַנער קינדער אָפּגעפּרעמדט פֿון זייערע 'גרינע' עלטערן?". פאַרווערטס 21.10.1917 ז' 3.

וברצונו של הילד לדעת. ההורים צריכים לעודד את הילד לחקור ולספר גם להם את התשובות לשאלות שמצא, על-מנת שיחכימו.

פתרון ברוח דומה מוצע גם בדיון על אודות שאלת השפה. כפי שמראה ויינברג, על הילד שנכנס אל בית הספר הציבורי הופעלו לחצים כבדים לדבר אנגלית טובה. הילדים התביישו בהוריהם שבמקרים רבים לא שלטו בשפה האנגלית, ופערי השפה היוו נקודת חיכוך נוספת בין הורים לילדיהם. מאמר של ש. ראבינאוויטש מסביר כי בעימות שבין המורה, נציג האמריקניות במדינה החדשה, לבין ההורה, נציג העולם הישן, המורה תמיד ינצח. הילד יראה במורה את בעל הסמכות, ויתחיל לזלזל בהוריו. הפתרון שמוצע הוא שההורה ילמד על בוריה את השפה האנגלית: "די ענגלישע שפראך שפילט אָן אַ גרויסע ראָלע אין די באַציונגען צווישן מוטער און קינד, און דערמיט דערקלערט זיך פֿאַר וואָס אונדזערע יידישע קינדער זענען ווייניקער געהאַרכזאַם און פֿיל פֿרעכער צו זייערע עלטערן ווי די קריסטלעכע."¹⁴² כלומר, כאשר ההורים ילמדו אנגלית (ובכך למעשה יהיו דומים יותר לילדיהם), גם היחסים עם הילדים ישתפרו. גם במאמר זה ניתן להבחין כי הסימפטיה ניתנת לצד של הילד, והנסיון הוא לקרב את התפישה של ההורים לזו של הילדים, ולא להפך. במקרה אחר המדור לוקח על עצמו את תפקיד המתווך ומסביר להורים על שיטת ההקבצות.¹⁴³

מידת החופש הראויה לילדי המהגרים נידונה גם היא פעמים רבות על דפי העתון, והכותבים מתחו לרוב ביקורת על החינוך הנוקשה של ההורים. כך למשל מתוארת בריחתה של נערה ממשפחה טובה מן הבית: הכותבת מאשימה את ההורים בכך שלא קיבלו את הנורמות של המדינה החדשה, ולכן גרמו לבת לברוח מהם: "אין מעריס אַנטלויפֿן זענען די עלטערן אין גאַנצן שולדיק געווען. פֿריער פֿון אַלץ האָבן זיי געדאַרפֿט פֿאַרשטיין, אַז אין אַמעריקע מוזן די מיידלעך האָבן אַ ביסל מער פֿרייהייט."¹⁴⁴ במקרים אחרים מבקרת הכותבת את נטייתם של ההורים לומר מילים קשות לילדיהם, ועל-ידי כך להביאם לידי דכאון ובמקרה אחד אפילו לגרום למותם.¹⁴⁵ כתבות על חינוך נוקשה מדי וכאלו התומכות ומסבירות את בתי הספר הציבוריים להורים נמצאות במדור לכל אורכו ועמדתן הבסיסית נשארת ללא שינוי.

אותן סוגיות בנושאי חינוך אשר העסיקו את קוראות מדור הנשים של הפֿאַרווערטס העסיקו גם את קוראות הפֿרייהייט. אלא שהתשובות שניתנו בשני העתונים הן כמעט תמיד הפוכות לחלוטין. בפֿרייהייט מוטל על האשה להתנגד לבית-הספר הציבורי ולערכיו הבורגניים בכל

¹⁴² ראבינאוויטש ש. "די סקול און די היים אין די יידישע קוואַרטאַלן". פֿאַרווערטס 26.9.1920. ז' 4.

¹⁴³ קאַפּף יהודית. "וויכטיקע ענדערונגען ווערן איצט געמאַכט אין די פּאַבליק סקולס" פֿאַרווערטס 11.3.1923. ז' 18.

¹⁴⁴ אַ פֿרוי. "אַינער הויז מוז זיין אַ גוטע היים פֿאַר אייערע דערוואַקסענע טעכטער". פֿאַרווערטס 13.3.1921. ז' 4.

¹⁴⁵ אַ פֿרוי. "זיי פֿאַרמוטשען זייערע קינדער אויס טרייהייט צו זיי". פֿאַרווערטס 5.2.1924. ז' 4.

כוחה, והמורות מוצגות על דפיו כאויבות מושבעות של מעמד הפועלים. הַפְּרִייהֵיט מבקר בחריפות את הערכים ה"בורגניים" שאליהם מחנך בית-הספר, ערכים אשר גורמים לילד להאמין שהוא בן למעמד אחר ולהתרחק מהוריו. בניגוד לעצה המקובלת בַּפְּאָרווערטס, שלרוב שאפה להנגיש את עולמו של הילד שנולד באמריקה לאם המהגרת כדי לקרב בין הדורות, הַפְּרִייהֵיט מדגיש את הזהות המעמדית הנבדלת.

באחד מבין מאמרים רבים מתואר עימות קלאסי שבין ערכי הפועלת ובין בתי הספר, המבטא גם את הפער שבין האתוס האמריקאי והפרוטסטנטי ובין התפיסה הקומוניסטית של חלק מן המהגרים. האם הדוברת מספרת שבנה חזר מבית הספר ושאל אותה מדוע, בעוד שהמורה טוענת שמי שעובד קשה זוכה להצלחה, הוריו עובדים כל כך קשה ובכל זאת עניים? האם מסבירה לילד על הסדר הקפיטליסטי ששורר בארצות הברית וכיצד בבוא היום יבנו אותה מחדש בצלמה של ברית-המועצות. אך גם בכך אין די: כאשר הילד טוען את הטענות הללו בכתה המורה מתנכלת לו.¹⁴⁶ על-פי המדור, ישנן מערכות חינוכיות נוספות שמשפיעות על הילד לרעה ומסיטות אותו מדרך הישר. ביקורת נמתחת גם על תנועת הצופים, שמחנכת את הילדים לפטריוטיזם ומיליטריזם.¹⁴⁷ מדור אחר מציע לייסד גן ילדים סוציאליסטי, שכן אפילו בגיל רך גני הילדים נוטים לפתח קרע מעמדי או בניסוחו של המדור: "רײַסן אוועק די קינדער פֿון זייערע פּראָלעטאַריש-רעוואָלוציאָנערע עלטערן".¹⁴⁸

גני הילדים הסוציאליסטיים נקשרים לנושא מרכזי אחר של הטורים בנושאי חינוך. המדור מקל את משא החינוך והטיפול בילדים מעל כתפיהן של האמהות, ומטיל את האחריות לחינוך על החברה ומוסדותיה. החינוך איננו עוד מטלה נוספת ממטלותיה של עקרת הבית, אלא חלק מובהק של הספירה הציבורית. דוגמאות רבות לחינוך אידיאלי שאותו ילדים אמורים לקבל מייחס המדור לברית המועצות, שמקבלת נופך של ארץ-פלאות. במקום העצות הרגילות ממדורי הנשים שממליצות לאם לנקוט בטכסיסים שונים כדי לשמור על בריאות ילדיה, הַפְּרִייהֵיט משבח למשל בית מרפא ציבורי מיוחד לילדים ואמהותיהם, שדואג לבריאותם הנפשית והפיזית של הילדים בחינם.¹⁴⁹ המדור מביע עמדה שונה מאוד כלפי תפקיד האם בהשוואה לַפְּאָרווערטס וליודישע פֿרויען-וועלט' שכן הוא מרסן את הרגש האמהי ומדרבן את האם להמשיך ולהתפתח

¹⁴⁶ זעליגמאן, שרה. "שוועריקייטן פֿאַר קינדער פֿון ראָדיקאַלע עלטערן אין פּאַבליק סקולס". פֿרִייהֵיט 1929.3.3. ז' 8.

¹⁴⁷ "העלפֿט בויען אַרבעטער-קינדער קעמפּס". פֿרִייהֵיט 1927.3.20. ז' 8.

¹⁴⁸ ראָזענצווייג, קלאַראַ. "קינדער קלובן". פֿרִייהֵיט 1929.1.27. ז' 8.

¹⁴⁹ גיטלאָו ק. "ווי סאַוועט-רוסלאַנד באַהאַנדלט אַרבעטער-מוטערס". פֿרִייהֵיט 1928.5.12. ז' 8.

מבחינה אישית. האמהות לא צריכה להגביל את האשה למרחב הביתי, והאמהות שעושות כך מתוארות כאמהות שמזיקות לילדיהן, אשר צפויים לגדול להיות מבוגרים לא עצמאיים. 150

העמדות של הֶפְרִייהֵיט הכתיבו מאפיינים ייחודיים **לדמותה של האם הסוציאליסטית** המסורה. בעוד שבפֶּאָרווערטס יכולנו לראות כי עולם העבודה הוא משני לעולם הרגשי של הפועלת ולרווחת משפחתה, במדור של הֶפְרִייהֵיט חוזרת ונשנית הטענה שההתמקדות בחיי משפחה אינה ראויה, וכי אין להסתפק בחיים "אנוכיים" ובדאגה לטובת המשפחה בלבד. הסיפורים בפֶּרִייהֵיט מדגימים את הכלל לפיו החיים האנוכיים לא רק שמזיקים לאינטרסים של מעמד הפועלים, הם גם אינם מביטחים את טובת המשפחה. להפך – הקוראת אותם למדה כי ההתמקדות באושר המשפחתי היא המרחיקה בסופו של דבר הורים וילדים זה מזה. חיים כאלו מביאים על ההורים את אסונם ומרחיבים את פער הדורות. כך למשל מבקרים במאמר משנת 1927 את המאמץ האדיר שמשקיעים ההורים הפועלים כדי לשלוח את ילדיהם ללימודים גבוהים. לא רק שהלימודים הגבוהים לא מפתחים את הסטודנט הצעיר וחושפים אותו לרעיונות נשגבים – קרבתו לחברים עשירים גורמת לו להתרחק מהוריו ולהתבייש בהם.¹⁵¹ חוסר הסיפוק שבגידול ילדים "מוצלחים" שעוזבים את הבית ומשאירים את האם בבדידותה הוא נושא חוזר במדור. הסיפור "די אַלטע פעשע" מספר על אלמנה שגידלה שישה ילדים למופת: כולם רכשו מקצועות טובים, התחתנו ועזבו את הבית. כעת היא יכולה לנוח ולהנות מפרי-עמלה. אלא שדווקא בזקנתה מגלה פעשע, שאיננה מאופיינת כ"יידענע" אלא כאשה משכילה ומודרנית, כי היא איננה מרוצה. מן הסיפור מצטייר הרושם כי ילדיה של פעשע דואגים לרווחתה החומרית וגם מגיעים לביקורים, ויש לפרט זה משמעות מסוימת מכיוון שהיידישעס טאגעבלאט למשל יתאר תמיד את האם כקורבן של יחסם הקריר של הילדים. אין כאן איפוא מקרה של הזנחה. מרכז הכובד של הסיפור הוא שונה: הוא מדגים עד כמה החלום האמריקאי איננו מספק כאשר הוא מתגשם. האם, שחלמה על חיים טובים יותר בארצות הברית, מגלה שאין לה שפה משותפת עם ילדיה ונכדיה, וכי השעשועים ואמצעי הבידור כגון הקולנוע והספרים אינם קרובים ללבה.¹⁵²

משפחה ומחויבות פוליטית עמוקה מוצגים במדור במקרים רבים כשני כוחות מתנגשים שלא ניתן לישב ביניהם. המשפחה המצומצמת, המאוחדת באמצעות קשרי דם, מסכנת את המשפחה במובנה הרחב שאותה מנסה המדור לייסד, שכן המדור ממיר את ההזדהות המשפחתית בהזדהות מעמדית. לאלו הרגילים לחשוב על המשפחה בתור דבר-מה שמחוץ לאידאולוגיה צפויה

¹⁵⁰ פעל-יעלין, שרה. "צו-גוטע מוטערס וואָס שאַטן אי זיך, אי דאָס קינד". פֶּרִייהֵיט 25.4.1926 ז' 8.

¹⁵¹ ק. פאולין. צו דער דעבאַטע: צי דאַרף אַן אַרבעטער מוטער שטרעבן צו מאַכן אירע קינדער פֶּאָר פּראָפעשאַנאַלס? פֶּרִייהֵיט 25.9.1927 ז' 8.

¹⁵² "די אַלטע פעשע". פֶּרִייהֵיט 25.4.1926 ז' 8.

הפתעה: המשפחה במדור היא כפופה למאבק המעמדי. כאשר חלה התנגשות בין משפחה ואידאולוגיה ההכרעה הנכונה תהיה תמיד הכרעה אידיאולוגית, גם במחיר של פירוק התא המשפחתי. הסיפורים מתארים משפחות שמתפצלות ונהרסות בשל קרע מעמדי בלתי ניתן ליישוב, שבו ההורים הם סוציאליסטים מסורים והילדים קפיטליסטיים. סיפור מעניין במיוחד בהקשר זה הוא סיפורם של זלמן ובלומה, שני אחים שברחו מרוסיה הצארית והגיעו לארצות הברית, שם הם זנחו את מחויבויותיהם הפוליטיות ויצרו לעצמם חיים נוחים וטובים. במשך השנים הם הפכו לבעלי-בתים ול"נאַציאָנאַליסטן", המזדהים אך ורק עם הלאום היהודי. כעת, משעברו שנים לאחר המהפכה ברוסיה, הם לא יכולים כבר לחכות להגעתה של אמם, וכעת הם מבקשים לפצותה על כל שנות הסבל שנגרמו לה כאשר דאגה להם לפני המהפכה. אלא שילדים נכונה אכזבה גדולה: כאשר מגיע הרגע המיוחל והאם נכנסת בפתח הדלת היא רואה את הפאר ואת התנאים הנוחים ופוצחת בנאום נמרץ על האכזבה שנגרמה לה בשל זניחת הפעילות הפוליטית והבחירה בערכים זעיר-בורגניים של הילדים. האם, שאותה הילדים זכרו כאשה זקנה, עייפה ומסורתית יותר, התמלאה לאחר המהפכה במרץ ונעורים. בניגוד לילדים, שמוקד הזדהותם הוא העם היהודי, האם הפכה לפחות לאומית ויותר מעמדית והתיידדה עם שכנה הלא-יהודי. נאומה של האם מסתיים במילים הבאות: "שיקט מיך אָפּ צוריק. דאָרט בין איך ניט אַליין. דאָרט זענען דאָ אַ סך אַזעלכע ווי איך. איר זענט איצט אין דעם לאַגער קעגן וועלכע מיר קעמפֿן".¹⁵³

הסיפור נוגע בתמה חשובה אחרת במדור – מעמדה של הסולידריות האתנית והמרתה בהזדהות מעמדית. האם למדה ברוסיה להסתדר עם שכניה הלא-יהודים, ואילו האחים עברו באותו הזמן את המהלך ההפוך ובחרו להזדהות רק עם בני עמם, ללא קשר למלחמת המעמדות. באופן כללי, בַּאָרווערטס לא הופיעו דמויות רבות של לא-יהודים ביחס ליהודים, והמדור התנהל בסך הכל במרחב יהודי, עם יוצאי דופן מדי פעם. כפי שניתן היה לראות בסיפור שלעיל, גם נוכחותם של הלא-יהודים מורגשת הרבה יותר על-גבי הַפֿרייהייט, שבו מודגשת הסולידריות המעמדית על חשבון הדת, כשהאחרונה זוכה על-גבי המדור לבוז גלוי.

סיפורה של שרה זעליגסאָן "מיין שכנה עלזיע" מדגים לנו שוב את העדפת הסולידריות המעמדית על הסולידריות הדתית. במוקד הסיפור נמצאת עלזיע הקתולית, ואגב כך מופרת ההומוגניות האתנית שכן עלזיע היא אחת מקבוצת הפועלות, ואין חשיבות לכך שהן יהודיות או קתוליות. עלזיע סובלת מנחת ידו של בעלה, ומצדיקה את הסבל ואת חוסר יכולתה לשנות את מציאות חייה באמונתה הדתית. הפעילות הפוליטית של הבנות במפעל סוחפת אותה והיא נחושה

¹⁵³ סמאָלער מיניע. "די מאַמע האט געמאַנט". פֿרייהייט 1930.1.5. ז' 6.

להתעלות על כל צורות הדיכוי – גברי ומעמדי. היא מבינה שהדת רק משעבדת אותה ודנה אותה לחיים של אומללות.¹⁵⁴

ניתן לשאול, מדוע דווקא בדף לנשים ישנו צורך בביקורת נוספת על הדת? אולי דבריה של היימן יספקו את ההסבר לכך. על-פי היימן, הגבלת תפקידה של המהגרת לתוך הבית: "הגנה עליה מפני הצורך לנטוש את המנהגים היהודיים המסורתיים כדי להרוויח את לחמה ולהשיג ניידות חברתית".¹⁵⁵ משמע, בארצות-הברית האשה שיחקה תפקיד ייחודי בשימור המסורת היהודית. היא היתה לעתים אי של יהדות בחברה שמוסדותיה היהודיים המסורתיים איבדו מכוחם. הַפְּרִייהֵיט מנסה לנתק את הזיקה הזו שבין האשה לדת. כך למשל טוען אחד המאמרים במדור הנשים כי לאשה יש נטייה גדולה יותר לחיי דת מאחר והיא סובלת במיוחד מהסדר החברתי. הסבל דוחף אותה למצוא פתרונות מחוץ לעולם הזה. עבודת הבית הרבה שמוטלת על האשה בלבד לא מאפשרת לה פיתוח עצמי והשכלה, קריאה של ספרים או עתונים, ולכן היא נשארת דתית יותר.¹⁵⁶

משק הבית, נשיות ופולחן היופי

ראינו כי אחד המאפיינים החשובים של עתונות הנשים הוא אותו מפעל ביתיות, מכובדות ואסתטיקה שהעתונים השונים שאפו להנחיל לנשים. הימצאותם של חלקים מסוג זה במדור של הַפְּאָרווערטס מהווה מעין "הצהרת כוונות": על פניו, נראה כי למידע מסוג זה אין מקום בעיתון נשים סוציאליסטי, שכן הוא מבסס את העמדה שהאשה צריכה להיות בבית ולהוות עבור הבעל מעין "פרס" על העמל שהוא משקיע מחוץ לבית. כמו כן, בבית הבורגני עוסקת כל אשה במשק הבית שלה, בסיריה ובמחבתותיה. הַפְּרִייהֵיט יעדיף דווקא לפרוץ את הבידוד הזה באמצעות יוזמות משותפות – כמו מטבחי פועלות. גם היחס לנושא הלבוש היווה צומת בין מערכות ערכים שונות. כפי שמראה ויינברג, למראה חיצוני היתה חשיבות עליונה בהפיכתה של האשה המהגרת לאמריקאית ומודרנית. המראה החיצוני מגלם את הרצון להשתלב בסדר הקיים. מהגרת שסרבה להוריד את הפאה הנוכרית למשל היתה עשויה להיחשב לאשה שמביישת את משפחתה ועוצרת את התאקלמותה, ובסדנאות היזע התנהל שיח ער סביב נושאים שקשורים ביופי ובאפנה.¹⁵⁷ כמו כן, ראינו זה מכבר כי צריכה של מוצרים אמריקאים סייעה למהגרים להשתלב באמריקה. ויינברג מראה כי אחת הדרכים של המהגרים להתאקלם בארצות-הברית היתה החלפת התפריט המזרח

¹⁵⁴ זעליגסאן, שרה. "מיין שכנה עלזיע". פְּרִייהֵיט 10.3.1929 ז' 8.

¹⁵⁵ היימן פולה. האשה היהודיה בסבך הקידמה. 108.

¹⁵⁶ האַלטמאַן רחל. "די פֿרוי און רעליגיע". פְּרִייהֵיט 16.5.1926 ז' 9.

¹⁵⁷ Weinberg Sydney. *The World of Our Mothers: The Lives of Jewish Immigrant Women*. 117-118.

אירופאי בארוחה של סטייק, תפוחי אדמה וירק.¹⁵⁸ לכן יש גם צורך במדור נשים שיעזור לקוראות לבנות תפריט אמריקאי. אי לזאת ניתן לומר כי הכנסת אותו מפעל ביתיות למדור הנשים עשויה להוות מעין אמירה על תהליך האמריקניזציה וההשתלבות במעמד הבינוני שאותו אמורה לעבור האשה היהודיה, שלעתים גם נשארה נטועה יותר במזרח אירופה מאחר ולא תמיד יצאה מן הבית ורכשה ידע חיוני שאותו רכשו הבעל והילדים.

העמדה שמציג הפֶּאָרווערטס כלפי פולחן היופי היא מתונה יחסית, פרגמטית, המכירה מחד בחשיבות של היופי עבור הקוראות ומאידך לא מאדירה אותו. ניתן לומר כי לפי המדור ישנה דרך נכונה לאמץ את גינוני היופי והאופנה האמריקאים ודרך שגויה שמסבה לאישה נזק והפֶּאָרווערטס מנסה למצוא את שביל הזהב שביניהן, משמע אין בפֶּאָרווערטס הכחשה של נחיצות האופנה מכל וכל. לשם השוואה, המדור של הטאַג הרבה לפרסם תמונות של נשים יפות ואופנתיות כבר מאמצע שנות העשרה, ומדי פעם הודפסו בטאַג גם סקיצות של בגדים. לא נמצאו במדור של הפֶּאָרווערטס כתבות רבות מן הסוג הזה, המעניקות הדרכה ועצות מעשיות בענייני אפנה (כגון: לבשי בגדים כאלו ואחרים בבואך להצטלם, כיצד תתאימי בין קבוצות צבעים וכו') אך ניתן למצוא גילויי דעת ודעות כלליות יותר על נושאים אופנתיים וחשיבותו של היופי בחיים. כאשר מופיעות במדור כתבות מסוג זה ההנמקה להימצאותן היא לעתים צרכיה של האשה העובדת, כמו למשל מאמר על נחיצותם של מכנסיים לנשים שנוסעות במהלך היום בתחבורה הציבורית.¹⁵⁹ ניתן למצוא כתבות שמרסנות את פולחן היופי של הנערה היהודיה. כתבה אחת מבקרת את האופן שבו מאמצות הנערות בסדנאות היזע את האפנה של העשירים, אף שזו לא מתאימה לצרכיהן.¹⁶⁰ מאמר מ-1918 מבקר את הסגידה לאידיאל היופי, וטוען כי לנשים לא יפות יש סיכוי לא פחות טוב להתחתן בהשוואה ליפות, וכי נשים לא יפות נוטות להיות משכילות ומעניינות יותר.¹⁶¹ אך גם בטאַג נדפסו מדי פעם כתבות מסוג זה, המעודדות את הנערה לא לעסוק רק במראה חיצוני מתוך ראייתה כשווה לגברים ולא ככלי שנועד לשרת ולשעשע גברים.¹⁶² אין כאן ביטוי, אם כך, להיבט סוציאליסטי מובהק בגישה לאופנה. לעתים הפֶּאָרווערטס מתאר תופעות שבאופנה מזווית סוציולוגית, למשל בהסבר כיצד מצליחות הפועלות להתלבש יפה גם כשהן מרוויחות משכורות צנועות.¹⁶³ אף-על-פי שהמדור מסויג לעתים מן התשוקה של הפועלות לבגדים יפים ומן האמצעים

¹⁵⁸ Weinberg Sydney. *The World of Our Mothers: The Lives of Jewish Immigrant Women*. 114.

¹⁵⁹ "זי זאגט, אז פֶּרויען דארפן טראָגן הויזן" פֶּאָרווערטס 4.3.1923. ז' 16.

¹⁶⁰ פֶּרישוואַסער רעגניאָ. "שקלאַפּעריי פֶּון דער מאָדע". פֶּאָרווערטס 3.3.1918. ז' 3.

¹⁶¹ "איז שיינהייט אַ גליק אָדער אַן אומגליק פֶּאַר פֶּרויען?". פֶּאָרווערטס 10.3.1918. עמ' 3.

¹⁶² "צו וואָס וואָרפֶּן די שולד אויף אנדערע?". דער טאַג 21.11.1924. ז' 10.

¹⁶³ מוראָוטשיק, רחל ב. "ווי אַזוי קען אַן אַרבעטער פֶּרוי אַפֿאַרן נאָכהאַלטן די מאָדע". פֶּאָרווערטס 18.3.1923. ז' 14.

הקיצוניים הנדרשים להשגתם כמו לילות ללא שינה ליד מכונת התפירה ומשטר תזונתי שמטרתו לאפשר את החסכון בכסף, הֶאָרוֹעֶרְטֶס בהחלט לא ממעיט בחשיבותו של טיפוח היופי. בכתבה משנותיו המאוחרות של המדור מובעת דווקא סימפטיה כלפי הפועלות הצעירות, שיופיין הוא כרטיס הכניסה היחיד שלהן לנישואין, ועל כן הן נאלצות לכלות חלק גדול ממשכורתן על מנת לטפחו: "בִּי אֶ מֵיִדֵּל אִיז אִיר אוֹיסזען אִיר גאַנצער נדן [...] דאָס אִיז דער אִינציקער וועג צו הייראַטן, צו לעבן גליקלעכער, ווי זי לעבט אַרבעטענדיק".¹⁶⁴ גם אחרי הנישואין חשוב להישאר יפה, והשמירה על היופי מוצגת כמעין חובה של האשה לבעלה. במשך השנים המדור נוזף בנשים לא מטופחות הממאיסות את עצמן על הגבר, עד לנטישתו אותן.¹⁶⁵ על-פי מקסין סלר, המדור העדיף במקרים רבים לחנך את האשה להיות נעימה ומסבירת פנים, כלומר, להנחיל לנשים את הגינונים של המעמד הבינוני, אף-על-פי שסביר להניח כי גינונים אלו היו כמובן פחות יעילים ליצירתה של אשה מטיפוס ה"סוציאליסטית הלוחמת".

מתכונים מופיעים במדור במשך השנים בכמה פינות קבועות. הימצאות המתכונים משקפת את הרצון לחיות ולאכול טוב כמנהג האמריקאים, ונוכחותם נעשית מורגשת יותר משנות העשרים. במאמרה על תרבות האוכל של המהגרים היהודים טוענת דינר כי השפע היחסי אפשר גם למהגרים קשיי יום להתנסות באכילת מזונות שפעם אפיינו את השכבות העליונות במזרח אירופה, כמו פירות ובשר במשך כל השבוע. לפי דינר, ההיכרות של המהגרים עם החברה האמריקנית התרחשה גם בזירה הקולנירית: האוכל סייע למהגרים במקרים מסוימים להיות יותר אמריקניים. הקרבה למהגרים האיטלקים והסיניים הכניסה לתפריט המזרח אירופאי גם טעמים חדשים.¹⁶⁶ הקרבה למטבחים הזרים והרצון לאמץ תפריט אמריקאי ניכרים במידה רבה גם במתכונים שמתפרסמים במדור. ניתן למצוא בפינות השונות שמתפרסמות לאורך השנים מתכונים אשר מציגים את השפע היחסי והמזונות החדשים לקוראים; דרכי הכנה חדשות התפרסמו תדיר במדור; אפשר למצוא במתכונים אלו נסיון לשלב בין הזר ובין המוכר, בין הקנישס והסטייק. המתכונים פתחו אשנב למטבחם של מהגרים ומטבחים אחרים, וניתן למצוא שם למשל חצילים חמוצים-מתוקים, ספגטי ו"קאפ-קייקס".¹⁶⁷ אף-על-פי שסלר טוענת כי המדור תמך ב-1919 בייסודן של קפיטריות לפועלים (אך לא פירט כיצד יתבצע הדבר), מספר המאמרים על כך קטן בפועל לאין-שיעור לעומת מדורי הבישול שהתפרסמו בו במשך השנים.

¹⁶⁴ "אַרבעטער מֵיִדֵּלעך קענען ניט שפאַרן קיין געלט פֿון זייערע וויידזשעס". הֶאָרוֹעֶרְטֶס 27.1.1924. ז' 16.

¹⁶⁵ י.ק. "נאָך דער חתונה דאַרף אַ פֿרוי פֿונקט אַזוי גוט אויפֿפאַסן אויף זיך ווי מֵיִדֵּלווייז". הֶאָרוֹעֶרְטֶס 7.10.1923. ז' 14.

¹⁶⁶ Diner Hasia. *Hungering for America*, 178-219.

¹⁶⁷ "ברעקפֿעסט, דינער און סאַפּער". הֶאָרוֹעֶרְטֶס 19.9.1920, ז' 4; 5.9.1920, ז' 4.

יחסו של הֶפְרִייהֵיט לתפקידה של האשה בבית היה שונה בתכלית. כפי שניתן היה לראות בפרק העוסק בעולם העבודה, המדור קורא תיגר על חלוקת התפקידים החדשה שהותירה את האשה בבית ושלחה את הגבר לעבודה. מתוך עמדה זו ניתן לגזור גם את עמדותיו של העתון בנוגע לפולחן הנשיות ועבודות הבית, שכן במקרה שהאשה עובדת כל היום, העול של עבודת הבית יכביד עליה במיוחד וימנע ממנה כל פעילות חברתית. הֶפְרִייהֵיט רואה ביציאה מן הבית צורך הכרחי ומותח ללא הרף ביקורת על עומס עבודות הבית שמהווה חלק משגרת יומה של כל אשה, בין אם עקרת בית ובין אם פועלת. עבודות הבית והמחויבות לחינוכם של הילדים מצטיירים כעול המכביד במיוחד על האשה ביום-יום ועלול למנוע ממנה לצאת לעבוד. מכיוון שכך, ניכרים במדור נסיונות מעניינים במציאת פתרונות אשר ינתקו את השעבוד של האשה לעבודות הבית. פעמים רבות המודל שמשמש את המדור לשם השראה הוא רוסיה הקומוניסטית, שמוצגת כמעט מדי שבוע כישות אוטופית לנשים. במאמרים מצוין שוב ושוב כי ברוסיה דואג המפעל על חשבוננו לתנאים מיוחדים לילדי הפועלות, כמו גן ילדים ואפשרות להניק את התינוק בזמן העבודה. כמו כן מודגש במדור הצורך במטבחים משותפים, אשר יפטרו את האשה מבישול.¹⁶⁸

במאמר אחר בנושא דומה מובא ניתוח מעניין של מצבה של האשה בעת הנוכחית. בעוד שהאשה היא משתתפת פעילה בשוק העבודה, במפעל שבו המוצרים מיוצרים באופן משותף, עדיין נמצאת בחייה של האשה גם ספירה פרטית לחלוטין, שבה כל אשה דואגת אך ורק לביתה. גם כאשר הרעיה יוצאת לעבודה, עדיין נשארו תחת פיקוחה כל אותן מטלות של דאגה לילדים ומשפחה בנוסף לעבודה. אלא שלפי הכותבת, עבודת הבית היא עבודה לכל דבר למעט העובדה שהאשה איננה משתכרת עבורה. סלר מראה כי הֶפְרִייהֵיט לא הצליח למצוא פתרון ממשי ומבוסס שיעזור לשלב בין מחויבותה של האשה למשפחה ובין הרצון לפעילות פוליטית נשית. הפתרון של הֶפְרִייהֵיט הוא במובן מסוים להפוך גם את העבודה הביתית והפרטית לעבודה ציבורית. לשם כך יש צורך בהתאגדות ובקואופרטיבים מיוחדים שידאגו לנקיונם של בתים ולמטבחים משותפים. רק שינויים אלו ישוו את מעמדה של האשה למעמדו של הגבר. על פי הכותבת: "עס ווערט אומנייטיק אויפצוגעבן איר געזעלשאַפֿטלעכן לעבן צוליב דער ביסל פֿאַמיליען-גליק. פונקט ווי עס איז ניט נויטיג פֿאַר דעם מאַן."¹⁶⁹ העתון מדווח באופן אינטנסיבי על פעילויותיהן של אגודות מיוחדות לאמהות מאזורים שונים בארצות-הברית, אשר מוכיחים כי ניתן לשלב בין חיי משפחה ואמהות ובין עשייה במרחב הציבורי. הדיווחים הללו מתייחסים בצורה יותר אינטנסיבית ומעשית לבעיית עבודת הבית והפעילות הפוליטית של הנשים הנשואות.

¹⁶⁸ קאַרנמאַן אסתר. "ווי די פֿרוי לעבט אין סאַוועטן-פֿאַרבאַנד". פֿרִייהֵיט 15.4.1928. ז' 8.
¹⁶⁹ גאַלדע שיקאָ. "די פֿרוי און קאַפּעראַטיוון". פֿרִייהֵיט 11.3.1928. ז' 9.

מדורים נוספים כגון ביטול, עצות אופנתיות או עצות למשק הבית, שהיו מרכיבים קבועים בעתונות הנשים, לא היו קבועים במדור של הֶפְרִייהֵיט. הֶפְרִייהֵיט סלד מן התמורות האופנתיות, שסוחפות נשים עשירות ועניות כאחת. בכתבה של י. זָאָרִין ניכרת סלידה מכל האמצעים שנוקטות נשים כדי להתגנדר ולייפות את עצמן, בשעה שהיופי האמיתי של האשה טמון בגוף הנשי.¹⁷⁰ עצות בענייני תזונה הופיעו מדי פעם, אך התמקדו בפן הבריאותי והכלכלי של המזון, כמו המלצה לקנות ביצים בזול סמוך לפסח או המלצה להעדיף מזון נא (ואולי בעקיפין לחסוך כך זמן).¹⁷¹ המדור תקף את עבודת הבית הרבה אשר גורמת לפועלת להסתגר בביתה ולהימנע מן החיים החברתיים. במדור לא התפרסמו מתכונים, למעט יוצאי דופן חריגים ביותר, והמדור העדיף לקדם את רעיון המטבחים המשותפים במקומו. כאשר נושא האוכל נידון במדור, בתחום שמתקרא בעתונות הנשים כיום "סגנון חיים", הטקסט הטיף לפשטות ולהסתפקות במועט, בניגוד לֶפְאָרווערטס אשר חיזק את הרצון לחיות ולאכול היטב. רצון זה הופך בֶפְרִייהֵיט לגרונות ולסיאוב מוסרי, כפי שניתן לראות בסיפור "דזשערי". הסיפור מתאר שני ילדי פועלים שנוהגים לחכות לאמם ליד גלידריה ורואים בכל יום כיצד גבר עשיר מאכיל את כלבו בגלידה ובשוקולד. הילדים כמובן עניים מדי מכדי לקנות גלידה בעצמם, ולכן הם אוכלים את השאריות שמותר הכלב.¹⁷² כאשר נערכה השוואה בין סגנון החיים האמריקאי אל מול החיים ברוסיה, היללו במאמר את סגנון החיים הפשוט של הסובייטים ודחו את החשיבות הגדולה שניתנת בתרבות האמריקאית לטיפוח הביתיות.

אין סאָוועטן-פֶאַרבאַנד איז דאָס לעבן פֿיל איינפֿאַכער, פֿיל פשוטער. דאָס העכסטע וואָס מען האַלט איז 2-3 צימערן, אַפֿט קומט מען אויס מיט איין צימער, געקאַכט און געגעסן ווערט אַפֿט אין די אלגעמיינע קיכן. א גוטן מאַלצייט קען מען דאָרט קריגן פֿאַר א קלייניקייט, אמת די עסנס זענען ניט אזוי "פֿענסי" [...] די אַמעריקאַנער פֿרוי קוקט אַזוי אויף דער הייליקייט פֿון דער היים. אין סאָוועטן-פֶאַרבאַנד איז דאָס גאָר קיין הייליקייט ניט, דער קלוב, דער טעאטער, די ביבליאָטעק זענען איצט די פֿלעצער, וווּ מען פֿאַרברענגט די פֿרייע צייט.¹⁷³

אפשר להניח כי טיפוח הבית ייצג עבור הֶפְרִייהֵיט ערכים בורגניים אשר מסייעים לשימור הסטטוס-קו המעמדי. התשובות שענה המדור לבעיותיהן של נשים חושפות עד כמה הקונספט של עתון הנשים הוא למעשה תמיד אידאולוגי, גם כשהוא עוסק בשאלות אשר נדמה כאילו הן עומדות מחוץ ליחסים הכלכליים, כמו משפחה ואהבה. חשוב מאוד להדגיש כי מדור הנשים של הֶפְרִייהֵיט איננו מדור פמיניסטי, והוא תופש את המאבק המגדרי כתת-מקרה של אי צדק מעמדי, שבו המהפכה המעמדית הקרבה צפויה ממילא לפתור "כבדרך אגב" את חוסר השוויון בין המינים.

¹⁷⁰ זָאָרִין י. "די מאַדע". פֶּרִייהֵיט 1927. 3.4. ז' 9.

¹⁷¹ א דאָקטער. "זענען געקאַכטע עסנס נאָרהאַפט?". פֶּרִייהֵיט 1928. 4.15. ז' 8.

¹⁷² פֿעל-יעלין, שרה. "דזשערי". פֶּרִייהֵיט 1927. 3.7. ז' 8.

¹⁷³ האַלטמאַן רחל. "די סאָוועטישע פֿרוי און די אַמעריקאַנער". פֶּרִייהֵיט 1929. 10.2. ז' 8.

סיכום

בקריאתי בִּפְאָרוֹעֶרְטֵס ביקשתי להראות כי אף-על-פי שהמדור מתאר בעיקר את הווי חיינו ובעיותיו של מעמד הפועלים וכי הוא נכתב מתוך רגישות לעניין המעמדות, המפעל המרכזי שלו היה הנחלת נורמות של המעמד הבינוני. המדור מראה לקוראת שאפילו אם היא נמנית על מעמד הפועלים ואמצעיה מוגבלים היא עדיין יכולה לחנך את ילדיה כמו האם האמריקאית, לבשל אוכל אמריקני ולהתלבש היטב. עבור עיתון שמזוהה עם השאיפה להפוך את קוראיו לאמריקניים, והפְאָרוֹעֶרְטֵס בהחלט מזוהה עם השאיפה הזו, האימוץ של פינה לאשה היה צעד מתבקש. מאז ומתמיד התמקדה עתונות הנשים בדיוק באותם נושאים שחפפו לסוגיות באמריקניזציה של המהגרים כגון נימוסים, מראה חיצוני ובישול. במדורי הבישול, בסיפורים הקצרים ובחלוקת התפקידים בין הגברים לנשים ניתן למצוא יותר משמץ של דמיון לִיִּנְדִישֶׁ פְּרוֹיֶן-וֹעֶלְט ובעיקר לטאג. גם במקרה של הפְאָרוֹעֶרְטֵס, מגמתו של המדור היא להפוך את היידענע לפרוי, והמדור מטיל על כתפיה של האשה היהודיה את תפקיד הסוכנת של השתלבות המשפחה בארץ החדשה. הסיבות שהביאו לכך שדווקא מדור הנשים של הפְאָרוֹעֶרְטֵס זכה לתשמת לב רבה יחסית במחקר, מלבד הפופולריות העצומה של העתון שמצדיקה את המחקר שלו, ניתנות לטעמי לייחוס בין השאר לאותם שינויים שנכנסו לעתונות הנשים בתקופת מלחמת העולם ומעט אחריה. שינויים אלו גרמו למדור בעתון היידי להראות מתקדם במיוחד לזמנו. בשנים המאוחרות לפעילותו של המדור גברה נטייתו לייצג את ערכי המעמד הבינוני על פני זרמים שנוכחותם דעכה בהדרגה – פמיניזם וסוציאליזם.

באשר לרדיקליות של הפְּרִייהֵיט, מדובר במדור בעיקר ברדיקליות הפוליטית, ממנה נגזרת ההשקפה על מעמדה ותפקידיה של האשה. למרות ההצהרות החוזרות ונשנות של המדור בנוגע למעמד האשה ועל אף הסלידה הגלויה מעתונות צהובה חלחלו המוסכמות של עתונות הנשים אפילו לדף של הפְּרִייהֵיט. הפער שבין החומרים הספרותיים האיכותיים יותר שנדפסו בין דפיו הכלליים של העתון, אשר משך אליו כותבים ששאפו להתנסות בצורות ספרותיות חדשניות יותר, ובין החומרים הספרותיים הירודים של מדור הנשים, מעלים ספקות לגבי ההערכה שרוכש הפְּרִייהֵיט לקוראותיו בפועל: ¹⁷⁴ סיפורים זולים במסווה של ספרות לפועלים הם עדיין סיפורים

¹⁷⁴ Howe Irving. *World of our Fathers*. 342.

זולים המיועדים לקורא (במקרה זה, קוראת) בלתי מתוחכמים, והפרייהיט אימץ מאפיין ידוע לשמצה זה של תרבות ההמונים דווקא במדור לאשה. באותו שבוע העיתון עשוי היה לפרסם בחלק הכללי של העתון סיפור של ברגלסון, ובדף לאישה במרחק כמה עמודים משם - יצירה דידקטית ווולגרית. בדף האחד התפרסם האוונגרד ובדף לאישה – הקיטש.¹⁷⁵ והגם שהמשימות המוטלות על כתפי האשה בנוגע לטיפוח הביתיות וחינוך הילדים מצומצמות על דפי הפרייהיט או לכל הפחות מובע הרצון לצמצום שכזה, אם התפרסמו בפרייהיט עצות בענייני הסרת כתמים, הרי שהן הופיעו במדור לאשה.

¹⁷⁵ לפי המושגים שתבע קלמנט גרינברג. וראו: "אוונגרד וקיטש", המדרשה 3 (2000) 15-34.

פרק שלישי: מדורי הנשים של הטאג והיידישעס טאגעבלאט

בפרק זה אערוך קריאה בשני מדורי נשים שפנו לקהלי יעד שונים בתכלית: יידישעס טאגעבלאט האורתודוכסי והטאג הליברלי. ההשוואה בין המדורים תבליט, כך אני מקווה, את הייחוד של כל מדור ותספק הסבר באשר לתשובות ההפוכות שהמדורים מספקים לנמענות שלהם. נפתח בטאג. בשונה משאר העיתונים שיסקרו כאן לא היה מזוהה הטאג עם זרם אידיאולוגי או מפלגה. ניתן לומר כי קהל היעד של העתון היה האינטליגנציה היהודית,¹⁷⁶ והעתון שאף לאימוץ של סטנדרטים עיתונאיים אמריקניים:¹⁷⁷ הרמן ברנשטיין, עורכו הראשון של הטאג, הגיע אל הטאג מן הניו-יורק טיימס, ויידיש למעשה לא היתה השפה בה נהג לכתוב.¹⁷⁸ לשונו של הטאג הייתה גבוהה ותקנית יותר מזו של מתחריו: הטאג ניסה להימנע משימוש ב"פאָטייטאָ לשון", אותה לשון רווית אמריקניזמים שחדרה ליידיש ורווחה גם בעיתונות.¹⁷⁹ בין הכותבים בטאג נמנו יוצרים ידועים: רוזה לעבענסבוים (אנה מרגולין) שכתבה במדור הנשים של הטאג תחת הפסוודונים סאָפֿיע בראַנדט וקלאַראַ לעווין,¹⁸⁰ ש. ניגער, ליוויק, אופטושו ורבים אחרים.¹⁸¹ בקובץ שיצא בשנת 1945 לציון 75 שנים לעתונות היידיש באמריקה התפאר העורך דאז של העתון, וויליאם עדלין, שהטאג היה הראשון לצרף נשים כחברות מערכת.¹⁸²

מקובל לזהות את קהל הקוראים של הטאג עם המעמד הבינוני,¹⁸³ ועובדה זו הופכת אותו לעתון המתאים ביותר לפרסום של עיתון נשים, בניגוד לעיתונים האחרים שאולי חוו פער בין האידיאולוגיה וקהל הקוראים שלהם ובין הקונבנציות והנחות היסוד של מדור מסוג זה. לכן השוואה בין הפאָרווערטס לטאג גם עשויה לתת לנו מושג לגבי הבחירות שעשה הפאָרווערטס בין ערכים של המעמד הבינוני ובין הסוציאליזם של העתון, שכן יתכן כי דמיון גדול יותר בין התכנים

¹⁷⁶ עדלין, וויליאם. "דער טאג – די צייטונג, וואָס האָט אַריינגעבראַכט אַ נייעם טאַג אין דער יידישער פרעסע". 75 יאָר יידישע פרעסע אין אמעריקע. ניו יורק: י.ל. פרץ שריבער פאַראַנין, תש"ה. 71.

¹⁷⁷ Howe Irving. *World of Our Fathers*. New-York: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1976. 545.

¹⁷⁸ "בערנשטיין הערמאַן". לעקסיקאָן פֿון דער נייער יידישער ליטעראַטור. באַנד 1. ניו-יאָרק: אַלטוועלטלעכער יידישער קולטור-קאָנגרעס, 1956. 405.

¹⁷⁹ Howe Irving. *World of Our Fathers*, 545.

¹⁸⁰ לעבענסבוים תרמה רבות מן הכתבות העסיסיות והחדשניות ביותר בענייני נשים שמצאתי בטאג ואף כתבה בפינה מיוחדת לנשים בשם "אין דער פֿרויען וועלט". ניתן לקרוא על קורותיה של לעבענסבוים ותרומתה לטאג בספר זכרונותיו של ראובן אייזלאַנד. אולי ניתן לומר כי בחייה מלאי התפוכות הרומנטיות והנדודים בעולם של לעבענסבוים נטמע גם ברוחה של האשה החופשייה והמודרנית של הטאג. אייזלאַנד, ראובן. פֿון אונדזער פֿרילינג. ניו-יאָרק: פֿאַרלאַג אינזל, 1954. 129-172. לקשר שבין החדשנות של הטאג ובין חייה של לעבענסבוים הפנה אותי פרופ' אברהם נוברשטרן, ואני מודה לו על כך.

¹⁸¹ עדלין, וויליאם. "דער טאג – די צייטונג, וואָס האָט אַריינגעבראַכט אַ נייעם טאַג אין דער יידישער פרעסע". 75. ¹⁸² שם, 71.

¹⁸³ וראו:

Prell, Riv-Ellen. *Fighting to Become Americans: Jews, Gender and the anxiety of Assimilation*. Boston: Beacon P, 1999. 117

של המדורים יוכיח ביתר שאת כי מדור הנשים של הפארווערטס היה קרוב יותר לצדו של המעמד הבינוני מאשר לצד סוציאליזם.

הטאג החל להתפרסם בשנת 1914, ומדור הנשים של העתון, בשם "די פרוי און די היים", התפרסם במהלך מספר חודשים בשנת 1916-1917. עם זאת, גם לאחר שהמדור הפסיק להתפרסם תחת הכותרת הרשמית של מדור לנשים עדיין המשיכו להופיע בו לאורך השנים חומרים ששייכים באופן מסורתי לעתונות נשים. חומרים אלו כוללים כתבות אופנה, עיצוב, מכתבים למערכת על אודות חיי המשפחה, בעיות עם חינוך הילדים, מדורי מתכונים וסיפורים סנטימנטליים, וכל אלו התפרסמו לרוב, כמו מדור הנשים משנת 1916, בעמוד האחרון. גם האו (Howe) מתייחס לחומריו של העמוד האחרון כדף לאשה בפרק על אודות הטאג, למרות היעדרם של כותרת או שם למדור.¹⁸⁴ אותם כותבים כמו סאראה ב. סמיטה וריי ראסקין (שכתבה במדור הנשים תחת הפסודונים ריי מאליס)¹⁸⁵ המשיכו לכתוב בדף האחרון באותם נושאים במשך שנים ארוכות. במקרה של ראסקין נשמרה ההפרדה בין הפסודונים שנועד לנושאים ה"קלילים" של מדור הנשים ובין הכתבות הרציניות בענייני אמנות ותרבות שבהם השתמשה בשמה המקורי. אך אפילו אם לא מדובר בעיתונות שכוונה באופן רשמי ובלעדי לנשים עדיין ניתן לדלות מקריאת העמוד האחרון מידע רב ערך על תמונת העולם שייעד אחד העתונים היידיים החשובים בניו-יורק לנשים. בדומה למדורי הנשים בעיתונים האחרים, נמצא גם כאן את אותם הטיפוסים הנשיים המוכרים אשר מופיעים שוב ושוב על דפי העתונות היהודית של התקופה בלבוש שהיה אופייני ויחודי לטאג: האם המבוגרת שבאה לחיות עם משפחת ילדיה, האשה שכלואה בנישואים אומללים, הנערה המתבגרת שמגלה את עולם הפנאי והבילויים של ניו-יורק, ועוד רבות נוספות. מתוך החומרים הללו ניתן לצייר תמונה אשר תתייחס לאותם נושאים שנבחנו בפרק הקודם.

מובן מאליו כי הנושאים שיידונו כאן בהרחבה הם אלו שעמדו במפגש הדרכים שבין חברת המהגרים לאמריקניזציה, אותן דילמות שהטאג זיהה כבעיות יהודיות מובהקות, בעיות של הנשים "שלנו". כדי לחדד את ייחודו של מדור הנשים של הטאג וכדי להבין כיצד עיצב את הדימוי של האישה היהודיה המודרנית ניעזר במדור הנשים של היידישעס טאגעבלאט אשר לעתים נראה כי ענה בתשובה הפוכה לכל דילמה שמולה ניצב הטאג.

טאג לא תמיד ניתן לדבר על קו אידיאולוגי אחיד שהכתיב את מגוון החומרים שפורסמו במדור הנשים במהלך השנים, אולי בשל הנטייה המוצהרת של העתון להצגת דעות של זרמים

¹⁸⁴ Howe, Irving. *World of Our Fathers*. 548-549.

¹⁸⁵ "ראסקין, רעי". *לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור*. באנד 8, 389.

אידאולוגיים שונים שנבעה מהיותו בלתי מפלגתי ואולי כי היות העיתון בלתי-מפלגתי אפשרה לו לנסות ולקרוץ לקהלים מגוונים. לכן ניתן למצוא במקרים רבים תשובות סותרות לבעיות דומות על גבי דפי המדור במשך השנים. עם זאת ניתן לדבר על ליבה יציבה יחסית, על קבוצות של עצות ופתרונות לקוראת ועל דגמים שהיו טיפוסיים למדור ומיוחדים לו גם בתוך הריבוי היחסי. אי לכך אציג את הפתרונות והבעיות הדומיננטיים ביותר.

יידישעס טאגעבלאט (שיקרא להלן ה"טאגעבלאט") הוא היומון היידי הראשון, והוא החל להתפרסם בשנת 1885. מדור הנשים של העיתון, שנקרא "די פרוי און פאמיליע", התפרסם בשנים 1914-1916. ה"טאגעבלאט" פנה באופן מוצהר לקהל יעד אורתודוכסי, והוא היחיד מבין העיתונים הניו-יורקים שנכללו בעבודה זו אשר לא התפרסם בימי שבת.¹⁸⁶ עם זאת, יש לזכור כי היהדות האורתודוכסית בארצות-הברית קיבלה פנים שונות מאלו היהדות האורתודוכסית במזרח אירופה, בין השאר מכיוון שהיהודים האדוקים ביותר נמנעו, לפחות בעשורים הראשונים להגירה, ממעבר לארצות-הברית¹⁸⁷ וגם מכיוון שהעבודה במפעלים לא איפשרה למרבית היהודים לנוח ביום שבת.¹⁸⁸ גם ה"טאגעבלאט" מניח כמובן מאליו שהקורא של העתון שלו כבר עובד בשבת, אף על פי שהוא יקונן על כך.¹⁸⁹

לא תמיד ניתן היה להפריד בקלות בין הנושאים השונים שיידונו בפרק, שכן לעתים קרובות הם שזורים זה בזה בלי הפרד. אחת הסיבות העיקריות לכך היא שכל העיתונים קשרו במדורי הנשים שלהם בין תפישת עולם כלכלית ובין חזון הרומנטי. לכן בחלקים מסוימים של העבודה ימצאו גם פריטים אשר עוסקים בנושאים אחרים ויש לראות כיצד הם מתקשרים זה לזה כמכלול.

חינוך ויחסי הורים וילדים

כתבות הדרכה בנושאי הורות וחינוך התפרסמו באופן שוטף בטאג, ומאלף לראות כי במקרים רבים מי שעמדו למעשה במוקד ה"חינוך המחודש" היו דווקא ההורים, שהיה צורך לגמול אותם מן ההרגלים הרעים שספגו עוד במזרח אירופה, ולא הילדים.

הטאג נטל על עצמו את תפקיד הבורר והפוסק במחלוקות שבין הדורות. במשך השנים העיתון מפגין סימפטיה כלפי הדור הצעיר שכבר נולד בארצות הברית, דוחה אינספור פעמים את העמדות המסורתיות של ההורים ומסכם ומציג להורים תאוריות חדשות על התפתחות ילדים

¹⁸⁶ גם היומון מארגן זשורנאל לא התפרסם בשבת, אך לא כללתי אותו במחקר זה.

¹⁸⁷ Howe, Irving. *World of Our Fathers*. 27.

¹⁸⁸ Glenn Susan. *Daughters of the Shtetl*. 140.

¹⁸⁹ עליאש, "זונטיק". יידישעס טאגעבלאט. עליאש. 31.10.1915. ז' 12.

וגידולם. לטאג היתה זוית ראייה מיוחדת של יחסי הורים וילדים. בניגוד למדור של הפארווערטס, שניסה לגשר על פער הדורות, הטאג לעתים ערער על הלכידות המשפחתית, תוך כדי שהוא מנסה לעורר באמהות, ברעיות ובבנות דחפים עצמאיים.¹⁹⁰

הפילוסוף הצרפתי טוקויל הגדיר בחיבורו הקלאסי **הדימוקראטיה באמריקה**¹⁹¹ את האינדיווידואליזם כ"רגש מיושב ושקט המביא כל אזרח לידי כך, שהוא מבקש להתבדל עם בני ביתו וידידיו משאר הבריות; ומשמתהווה חברה קטנה לשימושו שלו, הוא עוזב מרצונו הטוב את החברה הגדולה לעצמה [...]. אתה ממהר לשכוח את אלה שקדמו לך, ואין דעתך נתונה לאלה שיבואו אחרך. יש רק עניין בקרובים ביותר".¹⁹² האינדיווידואליזם לפי טוקויל הוא יציר החברה הדמוקרטית.

הערכים האינדיווידואליסטיים של החברה האמריקאית שאיתה נפגש המהגר התנגשו עם הערכים המשפחתיים והקהילתיים שהיו נהוגים במשפחה היהודית ממזרח אירופה. באירופה היה היהודי משולב בשילוב הדוק בקהילה שבה הוא חי – למשפחה, לעיירה ולכלל ישראל, וכפי שנאמר בכותרתו של הספר *Life is with People* לזבורובסקי והרצוג (Zborowski & Herzog) – החיים בעיירה היו תמיד בין אנשים. זבורובסקי והרצוג תארו את הקהילה כמעט כמעין "מערכת אקולוגית" שבה התפקוד של האורגניזם הבודד חיוני לתפקודה של המערכת כולה. כל חבר בקהילה היה תלוי בשאר החברים: "This interdependence is evident [...] in every aspect of human relations, personal as well as communal. The husband needs the wife for her domestic and economic services and for aid in fulfilling the mitsvos. The wife needs the husband [...]. Parents and children are similarly dependent on each other."¹⁹³ התמונה שעולה מן הטקסט היא של משפחה שמתפקדת כיחידה מלוכדת ביותר. ההקמה והתפקוד בתוך התא המשפחתי הוא מחובותיו של הפרט, שמקומו הוא תמיד בתוך מארג משפחתי.

לאם נודע תפקיד מיוחד בתוך אותה "מערכת אקולוגית" משפחתית שמתארים זבורובסקי והרצוג. אחד המאפיינים הבולטים המרכיבים את הדימוי של האם היהודיה במזרח

¹⁹⁰ דפוס זה מנוגד למקובל בספרות היידיש, שהעמידה גלריה של הורים חזקים וחיוניים כנגד ילדיהם החלשים. ראו בספרו של נוברטשרן, אברהם. "זכויות ועוונות: הורים ובניהם בתרבות יידיש באמריקה". כאן גר העם היהודי. ירושלים: מאגנס, 2015. 269-198.

¹⁹¹ טוקויל. **הדימוקראטיה באמריקה**. תרגום יוחנן טברסקי וישראל מרגלית. מוסד ביאליק: ירושלים, תש"ל. שם, עמ' 199-198.

¹⁹³ Zborowski, Mark and Elizabeth Herzog. *Life is with people: The Culture of the Shtetl*. New-York: International U P, 1952. 229.

אירופה ומאוחר יותר בקרב קהילת המהגרים בארצות הברית יכונה להלן "האם המקריבה", שהחלק הבא של העבודה יוקדש למופיעיה בטאג ובטאגבלאט. בראיונות שערכו הכותבים עם יוצאי העיירות האם זכורה באופן טיפוסי ככזו שנתנה את כל-כולה עבור הבית והמשפחה, שלא נחה מעולם, אכלה את ארוחותיה בעמידה, תוך כדי עבודה בלתי-פוסקת וניזונה משיירי הארוחות שהותירו בני משפחתה.¹⁹⁴

הדימוי של האם המקריבה נדד עם המהגרים ממזרח אירופה והגיע גם לארצות הברית. בעשורים הראשונים של ההגירה רווח בספרותם ובזכרונותיהם של המהגרים הדימוי הסנטימנטלי של האם היהודיה כישות מקריבה, דמות חסרת אגו ומלאת תושיה, אם שבעשר אצבעותיה טיפלה בכל ענייני הבית והילדים, הפיקה באורח ניסי תבשילים בתוך מחסור נורא, ולבסוף - אם שמוכנה לעשות הכל עבור ילדיה כפויי הטובה אשר מותירים אותה מאחור בדרכם להשתלבות בחברה האמריקנית.¹⁹⁵ פאולה היימן מכנה את הטיפוס האמהי הזה בשם "יידישע מאַמע", על שם השיר המפורסם.¹⁹⁶ האו תיאר גם את הצד הטרגי של חיי ההקרבה של האמא היהודיה. לעתים קרובות היו האמהות הללו נשים מותשות, שכוחן ומיניותן כבו בגיל צעיר בגלל תנאי החיים הקשים.¹⁹⁷ נותר עוד הרבה לגלות על אודות ההתפתחויות והגלגולים השונים שעבר הדימוי של האם היהודיה בתרבות, אך ידוע כי בעוד שבשנים הראשונות להגירה רווח בקרב המהגרים וילדיהם הדימוי של היידישע מאַמע, ורק לאחר מלחמת העולם השנייה עלה על הבמה הדימוי השלילי המוכר של האם היהודיה השתלטנית והחונקת. והנה, במקרה של הטאג הדימוי השתלטני קיים כבר מאמצע שנות העשרה של המאה העשרים. עובדה זו מפתיעה גם מכיוון שלפי היימן רובן המכריע של בנות המהגרים לא חוו את אמהותיה כשמרניות יותר אלא ככאלו שתמכו בשאיפותיהן להשכלה ועצמאות.¹⁹⁸

יתכן כי ניתן היה לשער כי עתון שמזוהה עם המעמד הבינוני ועם חוגי האינטליגנציה כמו הטאג יחיה בשלום עם הדימוי הסנטימנטלי של האם היהודיה. ככלות הכל היתה זו במקרים רבים ההקרבה העצומה של ההורים ששימשה כסולם אשר בטיפוס על שלביו העפילו הילדים אל המעמד הבינוני.¹⁹⁹ לשם השוואה, בפרק על הַרְיִיהֵיט ניתן היה לראות כי האמהות שהקריבו את חייהן עבור חינוך הילדים עשו עבודה מוצלחת במיוחד במונחי הטיפוס בסולם הכלכלי ולכן נכשלו

¹⁹⁴ Zborowski, Mark and Elizabeth Herzog. *Life is with people*. 291.

¹⁹⁵ Bienstock, Beverly Gray. "The Changing Image of the American Jewish Mother". *Changing Images of the Family*. Ed. Virginia Tufte and Barbara Myerhoff. New Haven: Yale U P, 1979. 176 .

¹⁹⁶ היימן, פאולה. **האשה היהודיה בסבך הקדמה: מקומה וייצוגה בעת החדשה**. 107.

¹⁹⁷ Howe, Irving. *The World of Our Fathers*. 174.

¹⁹⁸ היימן, פאולה. **האשה היהודיה בסבך הקדמה**. 107.

¹⁹⁹ שם, 107.

ביצירת הזדהות של הילדים עם מעמד הפועלים: הילדים נהנו מן ההשקעה של ההורים, רכשו מקצוע והפכו לבורגנים שמתביישים בהוריהם. אלא שהטאג משתמש בדמותה של האם המקריבה כדי לתקוף אותה, והמדור לא מעלה על נס את ההקרבה והרומנטיזציה של האם היהודיה. אחת התמות הבולטות במדור היא הדה-לגיטימציה של ההקרבה. הטאג לא מעוניין באם המותשת, חסרת הצורה הנשית שמתאר האו אלא באשה יפה, רעננה ומנומסת שמחזיקה בין השאר משפחה למופת. הטאג ביקש במובן מסוים לנתק את האם היהודיה מאותו מארג של חובות ומטלות שביחס אליו היא תמיד נמדדה בשטעטל ולחשוב מעט על עצמה.

הדגם הטיפוסי והנפוץ ביותר בטאג באשר לחינוך הילדים הוא התקפה של מסירות-היתר של האם לילדה. מקריאת המדור מצטיירת תמונה לפיה האם היהודיה נכונה תמיד להקריב את חייה ולוותר על נוחותה, בריאותה וכספה למען הילדים. הטאג מזהה את המסירות המוחלטת של האם כדפוס יהודי מובהק, ומוקיע אותה. המדור מתרה בקוראיו בכל הזדמנות להישמר מדפוס זה, תוך כדי שהוא מנגיד את האם היהודיה אל האם האמריקאית אשר אליה, לטענתו, צריכה האם היהודיה להידמות. כך למשל מתאר הטאג את האם היהודיה: "זי לאַזט אויף איר בענעלען קיין שטויבעלע ניט פאַלן, זי קוקט אים שטענדיק אין די אויגן און גיט אים נאָך אלע משוגענע קאַפּריזן. וואָס איר בענעלע רעדט איז ביי איר די גרעסטע חכמה, און טאַמער וויל אים דער פֿאַטער אַ מאָל באַשטראַפֿן, מאַכט זי אַ געוואַלד און ברענגט צו קריגערייען."²⁰⁰

לעתים גינוי הטאג את ההורים נראה כמעט בלתי מתקבל על הדעת. במדור השאלות והתשובות התפרסם מכתבה של אם אלמנה, די פֿילאָדעלפֿיער פֿרוי, שבתה הבכורה נהיתה למורה. האם מספרת כי הבת הפסיקה לכבד אותה ברגע בו החלה ללמד בבית הספר. הבת מקללת ומשפילה את האם בציבור, ואילו האם בוכה במסתרים מתוך אומללות. האם לא מבינה מדוע דווקא היא, שנתנה כה הרבה לילדתה מקבלת בחזרה רק עלבונות. לכאורה, יש כאן מקרה טיפוסי של הילד האמריקאי המפונק שהגיע לגדולה בזכות הוריו, וכעת מתנכר אליהם. היותה של הבת מורה מהותית לסיפור הן מכיוון שכפי שראינו בפֿרייהייט ובפֿאַרווערטס, המורות היו מעין "קובעות טעם", מנחילות של ערכים אמריקניים ובמובן מסוים מעין דמויות "מתחרות" להורים המקוריים, והן מכיוון שמורות כבר נמנו עם המעמד הבינוני, בניגוד לבנות הפועלות. כלומר, לכאורה יש כאן סיפור טיפוסי על הבת שביצעה מעבר מוצלח אל החברה האמריקנית ועל מציאות שמפקיעה את הילדים מהוריהם המיושנים אך מסורים. אולי ניתן היה לצפות איפוא שהטאג יגנה

²⁰⁰ "עלטערן וואָס פֿאַרצערטלען זייערע קינדער". דער טאג 25.10.1921. ז' 10.

את הילדה. אך באופן מפתיע שואל הטאג: "אָבער אויף וועמען פֿאַלט די שולד פֿאַר אַ קינדס שלעכטע דערציונג אויב ניט אויף דער אייגענער מוטער?"²⁰¹

העתון מסביר לאם כי בקרב הגויים הילדים נוהגים בהוריהם בכבוד, אפילו בשכבות הנמוכות והלא משכילות, אך אצל היהודים אין חינוך לכיבוד ההורים, והילדים מקבלים את הטוב שנופל בחלקם כדבר-מה כמובן מאליו. זה המקום לציין כי השוואה מסוג זה, אשר מחמיאה ללא יהודים ומגנה את היהודים, על גבי עיתון יהודי, איננה עניין מובן מאליו.²⁰² והנה, כאן הטאג דווקא מציע ללמוד מהגויים. רק האם היהודיה, טוען הטאג, מוכנה לספוג עלבונות עבור ההקרבה שלה. אלא שאין זו מידה טובה כלל וכלל: "מיר אָבער זאָגן אַז דאָס איז אַ קללה ביי יידן, ווייל אָט די איבערגעטריבענע ליבע פון די יידישע מוטערס, וואָס שטייגט אַריבער זייער שכל, מאַכט פֿון די קינדער אומדאַנקבאַרע, אומדערצויגענע און ווילדע דעספּאַטן".²⁰³ הפתרון של הטאג לאמה של המורה היה להפסיק ולהקריב את חייה עבור ילדתה, ובמקום זאת לחיות עבור עצמה. עצה מסוג זה, אשר מבכרת את ההתפתחות האינדיבידואלית במקום התפקיד המשפחתי, אופיינית לרבות מן העצות שניתנו בטאג בתחומים שונים, ועל כך בהמשך.

בכתבה נוספת הטאג ממליץ להורים, אמהות כאבות, לשים גבולות לילדיהם ולא להקריב את חייהם שלהם עבור הילדים: "עלטערן זאָלן זיין געטריי זייערע קינדער, זאָרן פֿאַר זיי און ברענגען זיי צווישן מענטשן, לויט זייערע מעגלעכקייטן. אָבער זיי זאָלן ניט ליבן זיי מיט דער ליבע פֿון אַ מאַנקיי".²⁰⁴ בשלב מסוים הילדים צריכים להסתדר בעצמם, ללא תלות בהורים.

לא רק ההורים הקריבו עבור התקדמותם של ילדיהם בסולם החברתי. לפעמים הילדים ובעיקר הילדות הקריבו את עתידם עבור ההורים, וגם הדפוס הזה היה מגונה מאוד לפי הטאג. סאַראַה ב. סמיטה, מהכותבות הבולטות של המדור במשך השנים, איתרה בקרב נשים דפוס של קרבה עצמית. היא טענה כי נשים מרבות להקריב את עצמן עבור הגברים שבמשפחתן, וגם כי הורים מקריבים לפעמים את השכלתן והתפתחותן האישית של בנותיהם על מנת לקדם את הגברים במשפחה. סמיטה מזהה את ההקרבה בראש ובראשונה כתפקיד נשי. בעוד שהבנים יוצאים ללמוד במוסדות להשכלה גבוהה הבנות נשארות לעבוד במפעל ולא מסיימות אפילו את הלימודים בתיכון כדי לממן את הלימודים של בני המשפחה. במקרים מסוימים ההורים אפילו לא מאפשרים להן להתחתן כדי שלא יפסיקו לעבוד במפעל ויוכלו להמשיך ולשלוח כסף לאחיהן. סמיטה מסיימת את הכתבה במילים האלו: "ווען, ווען וועלן שוין פֿרויען אויפֿהערן צו זיין אַזעלכע

²⁰¹ "וועגן קינדער-ליבע ביי יידן". דער טאג 28.8.1927. ז' 11.

²⁰² Prell, Riv-Ellen. *Fighting to become Americans*. 97.

²⁰³ "וועגן קינדער-ליבע ביי יידן". דער טאג 28.8.1927. ז' 11.

²⁰⁴ "ווי וייט זאָלן עלטערן ליבן קינדער?". דער טאג 20.4.1922. ז' 10.

נארישע, זעלבסטאָפּערענדע געבער:”²⁰⁵ לפי סמיטה, האשה לא צריכה להקריב את עצמה עבור בני משפחה, בין אם אלו בנים או אחים. במובן מסוים, הכתבה של סמיטה מתפקדת כמעין אמצעי שמאפשר לאשה הצעירה לסרב לסמכות של הוריה ולחשוב על עצמה. אולי בבית ההורים יכלו לשלוט במידת מה ברצונותיה ובהתפתחותה של האישה הצעירה, אך הַטאַג פתח בכתבות אלו ובדומות להן מעין צוהר לעולם אחר, המתנהל לפי חוקים שונים שאותם כדאי לה לאמץ. אולי אף ניתן לומר שהַטאַג מתדלק את המרד של האשה בהורים. נשים לב במיוחד להיבט המגדרי: רצונה של הבת לפרוץ מחוץ לתא המשפחתי, בין אם עבור לימודים או אהבה, הוא לגיטימי ושקול לרצונו של הבן. אפשר להניח כי הרעיון שמבטאת כאן סמיטה עשוי היה להגיע כתוצאה מהמפגש עם החברה האמריקאית, שכן מערכת החינוך היהודית המסורתית הייתה בראש ובראשונה מערכת חינוך לגברים, ועולם הלמדנות היהודי לא יועד לנשים. יחסית לגברים השכלתן של נשים הוזנחה ובמקרים רבים התמצתה בקריאה ביידיש ובמקרה הטוב – גם כתיבה.²⁰⁶ מערכת החינוך האמריקאית הציבה בפני המהגרים חידוש: גברים ונשים אשר יושבים ביחד באותם שיעורים, לומדים מתוך קוריקולום כמעט זהה.²⁰⁷

תת נושא נוסף בסוגיית החינוך של הַטאַג עוסק **בהסברים להורים בנושא טעמים והרגליהם של בני הדור הצעיר**, תוך כדי שהוא מקבל את עמדותיהם של הצעירים ופוסק לטובתם. כך למשל מבהיר מדור המכתבים לאם מודאגת שהרצון של בנה לטייל בטבע הוא טבעי לחלוטין, ושעליה לתת לבנה לצאת לטיול אם רצונו בכך: “עס זענען דאָ צײַטן ווען יעדער מענטש ווערט אַרומגעכאַפט פֿון דעם נאַטירלעכן געפֿיל פֿון וואַנדערלוסט, וואָס לאָזט זיך ניט אונטערדריקן”.²⁰⁸ ניתן לתהות מהיכן מגיעה הצהרה זו בדבר הדחף האוניברסלי להתאחד עם הטבע. אם ישנו דחף כזה, הרי שהוא היה מוכחש בחברה היהודית. בעולם הישן רצונו של יהודי לטייל בטבע לא היה נפוץ או מובן מאליו, גם מכיוון שבאופן מסורתי ההנאה מיופיו של הטבע היא ביטול תורה אך גם מכיוון שהמרחב הלא-יהודי שמחוץ לעיירה נחשב למסוכן ועויין: כלביהם של הגויים שגרו בשולי העיירה או הנהר שתבע לו קורבנות מדי שנה לא איפשרו ליהודים מגע יומיומי

²⁰⁵ סמיטה, ב. סאַראַה. “אַפּפּערס”. דער טאַג 9.8.1917 ז' 8.

²⁰⁶ Brumberg, Stephan F. *Going to America, Going to School: The Jewish Immigrant Public School Encounter in Turn-of-the-Century New York City*. New-York: Praeger P, 1986. 26.

²⁰⁷ Brumberg, Stephan F. *Going to America, Going to School*. 69.

²⁰⁸ “דער בחורל וואָס וויל 'האַיקן'”. דער טאַג, 30.8.1927 ז' 8.

עם הטבע.²⁰⁹ גם כאן מבכר המדור את החדש על הישן: מבטל את הנורמות של הדור המבוגר והעולם הישן ומתווך את העולם החדש למהגרים המבוגרים.

קרבה לטבע ופעילות גופנית קשורות לתמה אחרת המופיעה במדור ועניינה פיתוח ספירות תרבותיות נפרדות לילדים. בכתבה אחת העיתון מתאר את התרבות היהודית ככזו שמתבעה לא מקדישה תשומת לב מיוחדת לילדים. בדומה ל*ליודישע פֿרויען-וועלט* גם ה*טאג* תובע מההורים לתת לילדיהם ילדות: "יידן זענען אַ פֿאַלק אָן קינדער, ווייל זייערע קינדער זענען קיין קינדער ניט, זיי זענען צו ערנסט, צו שאַרפֿזיניק און צו וויל קענעוודיק [...] אַזוי שנעל ווי אונדזערס אַ קינד גייט נאָר אַרויס פֿון די וויגלעך ווילן מיר אים מאַכן פֿאַר אַ גרויסן רב".²¹⁰ המאמר טוען כי יש לחגוג את ל"ג בעומר ביתר שאת, בהיותו החג היהודי המתאים ביותר לאופיים של ילדים. ל"ג בעומר הוא החג היחיד, לפי המדור, שמכיל מימד של פעילות גופנית: יציאה אל הטבע, ירי בחץ וקשת וסוגי פעילות גופנית שונים. גם בכתבה זו, כמו הקודמת, ניתן לראות הדגשה של הפן הגופני שנעדר לכאורה מן היהדות המסורתית ואשר אותו יש לפתח. ה*טאג* מדגיש בחגים היהודיים את הצדדים שמתאימים לעולם החדש ולערכיו שאיתם נפגשים המהגרים. הוא מדגיש בחגים היבטים של פעילות גופנית, צחוק והנאה ולא להבדיל צדדים אינטלקטואליים או דתיים שאותם הוא מזהה עם היהדות של העולם הישן. לעתים ה*טאג* מבצע את המהלך הנגדי, ו"מתרגם" חגים אמריקאיים לא דתיים לקהל היהודי: כך למשל ממליץ העיתון לציין את יום האם: "מיר וואָלטן וועלן אַז אונדזערע יידן זאָלן ניט אַפֿשטיין פֿון זייערע קריסטלעכע שכנים און זאָלן אָפֿהיטן דעם 'מוטערס טאָג', וואָס איז דער העכסטער אויסדרוק פֿון כבוד אים".²¹¹ משמע ה*טאג* מניח כאן מעין הרמוניה בין הערכים של המהגרים ובין התרבות שאליה הגיעו, שכן שתי התרבויות מעלות על נס את כיבוד האם.²¹² בהמשך נוכל לראות כי ה*טאג* עובד על יחווה בדילמות דומות את היחס בין עולם הערכים של יהודי מזרח אירופה והאמריקאים כיחס של דיסוננס, וניסה להחזיר אותם אל ערכי העולם הישן.

ניתן לכנות את **סגנון ההורות של ה*טאג*** כהורות מתקדמת או מודרנית. ה*טאג* ניסה לשכנע את האם להפחית את רמת האלימות בתוך התא המשפחתי ולהסביר לה מדוע עליה לצמצם את הענישה הגופנית והגידופים ולהחליפם במקום זה בשיחה ובהסברים מלאי סבלנות. במזרח אירופה היתה הענישה באמצעות סטירות או מכות דבר טבעי ומובן מאליו, כפי שנאמר לא

²⁰⁹ צבן יחיל. "מקום לאהבה". *גן בעדן מקדם: מסורות גן עדן בישראל ובעמים*. בעריכת רחל אליאור. ירושלים: מאגנס, 2010. 358-339.

²¹⁰ "גיט די יידישע קינדער מער יום-טובים". *דער טאג*. 13.5.1922 ז' 14.

²¹¹ "דער יום-טוב פון דעם 'מוטערס טאָג'". 19.4.1922 ז' 12.

²¹² הרטוריקה הזו הייתה אופיינית ביותר לטאָג ואולי אחד המאפיינים הבולטים ביותר שלו. וראו גם בכתבה "ניי יאָר – אַ יום-טוב פֿאַר אַלעמען". *דער טאָג* 1.1.1927 ז' 8.

פעם בטאג: "עס איז אַן אַלטער און זייער פֿאַרשפּרייטער מנהג צו דיסציפּלינירן דאָס קינד מיט שמיץ. טוט אַ קינד אָן אַן עוולה, שלאָגט מען עס".²¹³ אנו יודעים כי האב וגם האם נהגו להכות את ילדיהם תכופות, ויתכן כי האם אף נהגה לסטור בתדירות גבוהה יותר, בשל קרבתה היחסית לילדים.²¹⁴ נבחן איפוא כיצד הנורמות הללו מוצגות במדור של הטאג. במדור החינוכי מספרת אחת הכותבות על ההתמודדות עם הרגלים ומעשים רעים של ילדים. היא מציינת כי במקום להכות את הילד הסורר יש להבהיר לו את הבעייתיות שבמעשיו, וכי הכאה רק תגרום לו לשחזר את ההתנהגות הרעה כאשר הוא לבד, במקום להיגמל ממנה ולהבין את הפסול בה.²¹⁵ במקרה אחר המדור מסביר לאם על גיל ההתבגרות, ועל הצורך של בתה בתשומת-לב מיוחדת בגיל זה: "זי דאַרף רעדן מיט איר טאַכטער געלאַסן און גוטמוטיק. זי דאַרף מאַכן פֿילן איר טאַכטער, אַז זי באַטראַכט זי ניט בלויז אַלס איר קינד, נאָר אויך אַלס איר פּריינד – איר נאַענטסטן פּריינד, וועלכן זי האָט".²¹⁶

מובן כי בחברה המסורתית במזרח אירופה היתה תפישה של חברות בין ההורה לילדו בלתי מתקבלת על הדעת, כמו גם התפישה של גיל ההתבגרות. ילדים נדרשו לכבד את רצונם של הוריהם, להקשיב להם ופחות מכך – לדבר.²¹⁷ אלו היו יחסים היררכיים ברורים שבהם להורים יש יתרון. גם ההתייחסות לגיל ההתבגרות היא בבחינת עניין חדש. בעיירה, כפי שמראים זבורובסקי והרצוג, לא הוקצה לילדים עולם תרבותי נפרד משלהם, ובמובן מסוים הילד נתפש כמעין אדם זעיר, שתחום האחריות שלו גדל במהירות ומקורות ההנאה שלו מצטמצמים: "Growing up is not a transition of the total child through graded phases There is no nursery life in the shtetl, no kinder-garten phase, no recognized period of adolescence"²¹⁸ ילד נחשב בשלב מוקדם למבוגר, ואפילו מילד בן חמש כבר נדרשה אחריות על עצמו. הילדים והמבוגרים היו חלק מקבוצה אחת שפועלת למען מטרה משותפת ומקבלים על עצמם את עולה של תורה:²¹⁹ במובן מסוים הרחיב הטאג את תחום ההנאות שנגזל מהילדים היהודים בעולם הישן.

²¹³ ווייס, אַננא. "שמועסן מיט מוטערס". דער טאג 26.2.1917 ז' 8.

²¹⁴ Zborowski, Mark and Elizabeth Herzog. *Life is with People*. 296,

²¹⁵ ווייס, אַננא. "שמועסן מיט מוטערס". דער טאג 26.2.1917 ז' 8.

²¹⁶ "וואָס זאָל זי טאָן מיט איר עלטערע טאַכטער". דער טאג 12.3.1922 ז' 16.

²¹⁷ Zborowski, Mark and Elizabeth Herzog. *Life is with people*. 331.

²¹⁸ Ibid, 330.

²¹⁹ Ibid, 331.

במקרים שראינו לעיל, ובשונה מהטאגבלאט, הטאג ממקם את הסכנות אשר אורבות לתא המשפחתי בעיקר "בפנים", ונושא זה יובא ביתר פירוט בחלק על הרומנטיקה וחיי הנישואין. כפי שראינו בדוגמאות האחרונות, הסכנה שמאיימת על התא המשפחתי בטאג לא אורבת לילדים, ובעיקר לבנות, בבתי הספר או באולמות הריקודים אלא בבית, בגלל טעויות של ההורים וחוסר יכולתם או נכונותם להפנים את כלליה של הסביבה המודרנית אליה הגיעו. בסוף כמעט תמיד תתברר אשמתם של ההורים, וטיפוסית האמירה של הטאג לגבי ילדים סוררים כי "עס איז נויטיק אָפֿט אין אזעלכע פֿאַלן צו געבן צו פֿאַרשטיין דער מוטער, אַז זי איז ניט ווייניקער שולדיק פֿון דעם קינד".²²⁰

במדורי הנשים של הפֿאַרווערטס והפֿרייהייט נמצאו התייחסויות רבות לחינוך בבית הספר הציבורי. כבר ראינו כי הפֿרייהייט נלחם בבתי הספר הציבוריים, הפטריוטיים, שהנחילו לילדים את עולם הערכים האמריקאי, וניסה לגייס לשורותיו את האמהות, ואילו הפֿאַרווערטס ניסה להסביר להורים את נהלי בית הספר ואת ההתנהגות המצופה מהם בו. בטאג לא נמצא דיון כה ער בבתי הספר הציבוריים. עם זאת, כאשר נמצאת התייחסות מסוג זה, היא לא תכיל ביקורת על הערכים שספגו בני המהגרים בבתי הספר. הטאג בדרך כלל לא דן בבתי הספר הציבוריים כדי למתוח עליהם ביקורת, אלא כדי לבקר את ההורים. כך למשל בכתבה הבאה הטאג מפריד בין ההשכלה, שניתנת לילדים בבית הספר ובין החינוך: "די אויפגאַבע פֿון דער סקול, ווי מיר האָבן זי היינט, איז נאָר צו געבן דעם קינד די 'טולס', די געצייג, וואָס זענען נייטיק פֿאַר אַ מענטשן אין דעם קאַמף פֿאַרן לעבן".²²¹ לפי הטאג, המעשה החינוכי צריך להתבצע בבית: "גלויבט ניט, אַז די סקול באַפֿרייט אַיך פֿון אייער השגחה איבער דעם קינד. שיקט אים אין סקול פֿאַר זיין בילדונג; דערציען אָבער מוזט איר אים אַליין". בדומה לכך, בכתבה משנת 1924 נטען על גבי העיתון שאין להורים סיבה לחשוש מחגיגות חג המולד בבתי הספר, שכן אם הילדים יקבלו חינוך יהודי בביתם הרי שזהותם היהודית כבר תהיה מגובשת מספיק מכדי לא להתערער בבית הספר.²²² ניתן להבחין כאן באותו דפוס הממקם את הסכנה בבית, כאשר הפעם הסכנה היא לדמותו החינוך היהודי. נשים לב שהטאג משית את האחריות לחינוך על ההורים, היחידה המשפחתית, ולא על מוסדות קהילתיים למשל ולא על החברה.

אך מובן מאליה כי חינוך לערכים מסוימים היה חלק בלתי נפרד ממערכת בתי הספר הציבוריים, כפי שיכולנו לראות עוד מעמדתו של הפֿרייהייט. הפֿרייהייט תיאר את בית הספר

²²⁰ "וואָס זאָל זי טאָן מיט איר עלטערע טאכטער?" דער טאג. 12.3.1922. ז' 16.

²²¹ "ווען די סקולס וועלן זיך עפענען?" דער טאג 8.9.1927. ז' 8.

²²² "אַ באַיקאָט קעגן קריסטמעס אין סקול?" דער טאג 14.12.1924. ז' 16.

הציבורי כמכשיר שמשמש את האינטרסים של המעמד השליט, ואת התכנים שמועברים בבית הספר הוא תאר כתכנים שמזיקים לנפשו של הילד ממעמד הפועלים. אנו למדים שבפאבליק סקול דווקא כן התבצע חינוך לערכים, אלא שהטאג לא ערער עליהם ולא מתח עליהם ביקורת. כפי שמצביע סטיבן ברומברג (Brumberg) בספרו על המפגש שבין המהגרים היהודים ובתי הספר הציבוריים: "Schools were to provide structure and direction to immigrant youth beyond mere vocational guidance. They were to induct symbols [...] to form their tastes and discriminations (including a distaste) for 'old-world ways' and a glorification of the new".²²³

הטאג בנה דימוי של הורה חלש אל מול הילד החזק, ילד שכבר עבר אמריקניזציה מוצלחת ומנווט בתוך החברה האמריקאית בביטחון, ילד ובעיקר ילדה מודרניים. את האמהות של ילדים אלו הוא נהג לתאר לעתים קרובות באמצעות המילה "אלטמאָדיש", מיושנות. הטאג אמר שוב ושוב לאמהות האלו שהן אינן יודעות לחנך את ילדיהן.

סוגיית ההורה החלש באה לידי ביטוי גם דרך אחד הדפוסים הנפוצים שהופיע שוב ושוב בכל מדורי הנשים בידיש: הגירתו של ההורה המבוגר ממזרח אירופה שמגיע כעבור עשרות שנים אל ארצות הברית, אל הילדים שהיגרו לפני שנים וכבר עברו תהליך מוצלח של אמריקניזציה. הטאג יוצא מגדרו כדי להראות עד כמה ההורים האלו כבר לא יכלו להשתלב במציאות החדשה ויצר דימויים של הורים חלשים וחסרי חיוניות. בפנית הסיפורים הקצרים והסנסציוניים מקבל אותו חוסר חיוניות מימוש קונקרטי והופך למוות של ההורה, פשוטו כמשמעו. בסיפור משנת 1928 מסופר על אם זקנה שהגיעה אל הבית המפואר של הבן, ובניגוד לאזהרותיו היא לא הקפידה על שימוש נכון בגז ומתה תוך זמן קצר מרגע הגעתה לניו-יורק.²²⁴ בסיפור קצר אחר האם מתאבדת לאחר שלא הצליחה להתרגל לעובדה שעליה לגור הרחק ממשפחתה. נראה כי האם היתה כל כך תלויה בכבלי הקיום המשפחתיים שלא הצליחה להסתגל למציאות החדשה.²²⁵ ההורים מתים ללא ילדיהם אך זהו לא יחס הדדי, שכן המרחק מההורים לא משפיע לרעה על הילדים. הם מצליחים להיקלט באמריקה בעצמם, גם ללא התמיכה הורית – שכן ההורה מוצא את ילדו חי בפאר, גר בדירה גדולה ונהנה מתנאים חומריים מצוינים.

²²³ Brumberg, Stephan F. *Going to America, Going to School*. 92.

²²⁴ שעלוב לאה. "צעבראכענע לעבנס" דער טאג 15.2.1928 ז' 8.

²²⁵ שעלוב לאה. "צו וואס עלנט קען ברענגען". דער טאג 26.8.1927 ז' 8.

ייחודו של הטאג בא לידי ביטוי כאשר מעמתים את עמדותיו עם הטאגעבלאט באותם נושאים. **תיאור היחסים בין ההורים לילדים בטאגעבלאט** יצא כנגד המגמות המתקדמות יותר בחינוך והטאגעבלאט העדיף מודל הורי נוקשה, המבוסס על היררכיה בין הורים לילדיהם, על כיבוד מוחלט של רצונם של ההורים ולא על "חברות" וכבוד הדדי. זוהי הורות שקרובה לדימוי המזרח אירופאי של יחסים בין הורים וילדים שמתואר אצל זבורובסקי. עליאש, הכותב המרכזי במדור הנשים של הטאגעבלאט,²²⁶ הגן על זכותם של ההורים להכות מדי פעם את ילדיהם. במדור התפרסם מקרה העוסק בשני אחים, אמידים ומחותנים היטב, שלא מוכנים לדבר עם אביהם כי הכה אותם בילדותם. עליאש טוען בזכותו של החינוך הנוקשה: "די אַלטמאַדישע דערציונג האָט פֿונדעסטוועגן אַרויסגעגעבן די גרעסטע יידישע פּערזענלעכקייטן, די שענסטע לומדים, גאונים, חכמים און באַרימטע יידישע העלדן. הלוואי זאָל דער נײַער דערציונגס-סיסטעם כאָטש אַ העלפֿט קענען באַווייזן".²²⁷ נשים לב גם לנימה הביקורתית שנרמזת כאן כלפי מערכת החינוך של הפאבליק סקול, שנופלת לפי הכותב ממערכת החינוך היהודית המסורתית. כפי שניתן לשער, הטאגעבלאט הסתייג מהפאבליק סקול.²²⁸

מופלא עוד יותר הוא הסיפור "דעם טאַטנס פּאַטש": באירופה היה ר' אשר אב קשוח ואדוק שנהג לסטור לילדיו לעתים תכופות, ובארצות הברית הוא חדל ממנהג זה. כפי שקרה במציאות, המעבר לארצות הברית לווה בירידת מעמדו האב²²⁹, והוא הופך שפוף ומדוכא: "דאָ איז ער אויס יחסן, קיינער קוקט זיך אויף אים נישט אום און די קינדער זענען זײַנע שפּײַזער [...]. ער איז פֿון צער גרוי געוואָרן ווי אַ טוביב".²³⁰ בנו המודאג של ר' אשר רואה בחומרה רבה את ההידרדרות החריפה במצבו של אביו, והוא מתכנן תחבולה. מכיוון שהסיפור מתרחש בזמן מלחמת העולם הראשונה, מנצל הבן את תמיכתו של האב באימפריה האוסטרו-הונגרית, ומעמיד פנים שהוא תומך במדינות ההסכמה. או-אז מכה האב הזועם מכה את הבן הצוהל, שמקבל את הסתירה של האב באהבה ובשמחה. הסיפור מאשר את כוחו של האב ומראה שלא נס לחו.

החידוש שחידש הטאג בנושא ההקרבה האמהית מתחדד עוד יותר כאשר מעמתים את עמדותיו עם העמדות של הטאגעבלאט. ואכן, **בטאגעבלאט השמרני הועלה על נס הדימוי של האם המקריבה** והמדור מרבה בתיאורים סנטימנטליים של אמהות מסורות שנזנחו על ידי בניהן האנוכיים. חשוב לציין שכאשר מדברים על דימויי האמהות בטאגעבלאט מדובר לרוב באמהות

²²⁶ מלבד אלמי ותשר"ק לא הצלחתי להתחקות אחר שמותיהם של שאר הכותבים ביידישעס טאגעבלאט.

²²⁷ עליאש. "דעם טאַטנס זינד" יידישעס טאגעבלאט 27.7.1915 ז' 8.

²²⁸ עליאש. "אין חדר אַרײַן". יידישעס טאגעבלאט 14.9.1915 ז' 8.

²²⁹ Howe, Irving. *World of Our Fathers*. 173.

²³⁰ שעפס, א.ה. "דעם טאַטנס פּאַטש" יידישעס טאגעבלאט 3.6.1915 ז' 8. שעפס הוא שמו המקורי של עליאש.

מבוגרות, בעלות גינונים מזרח-אירופאיים שהטאג בוודאי היה מכנה "אַלטמאַדיש", אמהות לילדים שכבר בגרו ולא אמהות צעירות לילדים רכים. יחסי הגומלין בין ההורים לילדיהם בטאגעבלאַט מתוארים כמעט כיחסים של טפילות בין אורגניזמים: האם תמיד נותנת, הבן תמיד שש לקחת ונהנה מפירות מאמצייה של האם ולבסוף הנתינה האינסופית מביאה על האם את חורבנה. שני העיתונים מסמנים בנושא מרכזי את ההקרבה האמהית, אך הם דנים בסוגיה הזו בצורה שונה. בניגוד לתמונה המצטיירת על גבי הטאג, התוצאות ההרסניות של אהבתה האינסופית של האם היהודיה לא מתוארות בטאגעבלאַט כבעיה אלא כמעלה. הבעיה שמסמן הטאגעבלאַט היא אך ורק אנוכיותם של הילדים. בטאגעבלאַט התשוקה של האם היהודיה לתת טבועה באפיה לבלי הפרד ומהווה מקור לגאווה: להיות אם יהודיה זה לתת. הטאגעבלאַט רואה בהורה קדוש מעונה ומציב את הילד פעם אחר פעם בתפקיד הרשע.

כמה ממאפיינים אלו נוכל למצוא בסיפור הסנטימנטלי "די נשמה פון אַ מאַמע" מאת עליאש. הסיפור התפרסם במדור בשנת 1916 ועוסק בבן שמתאכזר לאמו. נבחן איפוא את האופן שבו מתוארת האם בסיפור, אם שדומה בכל לאותה האם שראינו בטאג, רק בהיפוך מושלם של הפרספקטיבה שצבועה בצבעי ההזדהות עם הדור המבוגר: "זי האָט פֿאַר אים איר גאַנצע מוטערלעכע ליבע אפגעגעבן. זי האָט אים געגעבן אַ גוטע דערצינונג און אַ הויכע בילדונג. איר גאַנץ לעבן איז געווען אין זאָרג פֿאַר איר זונס צוקונפֿט".²³¹ נבחין כי הנתינה האינסופית מתוארת כאן כדבר נפלא, כמעשה של גדולה, בעוד שבטאג זהו סימן לחולשה. כלתו המרושעת של הבן אוסרת עליו להיפגש עם האם. כאשר הוא לוקה בדלקת ריאות האם לא יכולה לשבת ליד מיטתו. היא מחכה מחוץ לדלת ביתו, ומתה עם שחר. בשונה מהטאג, המוות בטאגעבלאַט מאדיר את האהבה הטהורה של האמא לילדיה ומצדיק את ההקרבה שלה. בסיום הסיפור נאמר על האם: "אַט אזוי ליבט אַ מוטער. יאָ, דאָס איז די ריינסטע, די הייליקסטע, די ערלעכסטע ליבע".²³²

לעתים הקשר שבין ההורה לילדו הוא כל כך חזק עד שהוא מאיים לבלוע דווקא את הדור הצעיר, שקיומו ללא הוריו רעוע. בסיפור הבא נוכל למצוא דפוס הפוך לזה שהכרנו בטאג, שכן במקרה הבא מתואר המרחק בין ההורים לילדים כהרסני דווקא לילד. הסיפור "מאַמע", גם הוא מאת עליאש, מספר על בת שנפרדה מאמה ונסעה לארצות הברית, שם היא מתחתנת עם גבר נוצרי וחייה בשגשוג כלכלי. משמע, הרחק מן המולדת הישנה ועם ההתרופפות התא המשפחתי והסמכות

²³¹ עליאש. "די נשמה פון א מאַמע". יידישעס טאגעבלאַט 14.1.1916 ז' 10.

²³² עליאש. "די נשמה פון א מאַמע". יידישעס טאגעבלאַט 14.1.1916 ז' 10.

ההורית החופש לבחור בן זוג באופן עצמאי נכשל.²³³ אל הבת מגיעות בשורות בדבר מותה של האם, בעקבות גירוש מעיירת הולדתה בזמן המלחמה. כאשר הבת מקבלת את הבשורה היא מאבדת את שפיותה ומתה משברון לב. הסיפור מסתיים בהלוויה שאליה הגיעו רק הבעל והמשרתת, תמונה שאולי מאותתת לנו על הסוף העגום והבודד של ההתרחקות מן המשפחה ומן הקהילה היהודית.²³⁴ כבדרך-אגב מתגלה כאן גם מאפיין נוסף של מדור הנשים של הטאגעבלאט: הסלידה מן הטיפוס בסולם הכלכלי, עוינות כלפי ה"אָלרייטניקס" (בסיפורנו, האשה הצעירה התחתנה עם גבר נוצרי אמיד) וחשדנות כלפי עשירים. על גבי המדור, כניסה למעמד הבורגני משמעה לעתים קרובות גם התנכרות לעולם הערכים היהודי לעתים עד שמד, ועל כך בהמשך.

הטאג ניסה להפוך את האם היהודיה לאם מודרנית ומנומסת, אם השונה לחלוטין מן הסטריאוטיפ של האם היהודיה שקיללה את ילדיה בידיש עסיסית וסטרה להם לעתים תכופות בשטעטל. הדימויים של ההורים מול הילדים בטאג היו דימויים של הורים מיושנים, חסרי חיוניות ובלתי רלוונטיים, הורים שלעתים צריך היה ממש להיאבק בהם ולגבור עליהם. במאבק הזה סיפק הטאג לקוראים הצעירים רוח גבית. לעומת זאת הטאגעבלאט הזדהה דווקא עם ההורים הנטושים ולחם מאבק חסר סיכוי בעולם הערכים המשתנה. הוא ניחם את ההורים הסובלים ואמר להם שהם פועלים כשורה ושהערכים שהביאו עמם מביתם הקודם עדיין תקפים ומוערכים גם בעולם החדש.

אהבה ונישואים

השיח על אודות אהבה ונישואין במדור הנשים של הטאג ליווה את האשה היהודיה מנעורים ועד בגרות. שיח זה היה חף במרבית הפעמים מכל אידיאליזציה או רומנטיזציה, והוצגו בו לעתים קרובות אלימות, בעיקר אלימות כלכלית ורומנים מחוץ לנישואין, כל אלו במינונים גבוהים ביותר מכל עיתון אחר שנסקר בעבודה זו. בהקשר זה חשוב אולי לציין כי הדעות שמוצגות בטאג לגבי חיי הנישואין ועמידותם בפני שינויים הופכות דווקא מתירניות עם חלוף השנים, בניגוד לדפוס שנמצא בפֶאָרווערטס ובעתונות הנשים הכללית. מובן מאליו שבעיות סנסציוניות מסוג זה לא טופלו כמעט על דפי טאגעבלאט.

²³³ נציין כי החופש לבחור בני זוג ללא התערבות ההורים היה אחת ההבטחות הגדולות של ה"חלום האמריקני", ולכן לאכזבה מהחופש הרומנטי יש משמעות גדולה בטאגעבלאט. נושא זה יובא בהרחבה בחלק "אהבה ונישואין". על חשיבותו של חלום הבחירה החופשית באהבה רומנטית ראו: Weinberg Sydney. *The World of Our Mothers: The Lives of Jewish Immigrant Women*. Chapel Hill: U of North Carolina P, 1988. 203.
²³⁴ עליאש. "די מאמע". יידישעס טאגעבלאט 14.7.1915 ז' 8.

בשנים 1916-1917 התפרסמה במדור הנשים של הטאג סדרת סיפורים פרי עטה של סאָראַה ב. סמיטה. שתי הגיבורות המרכזיות של הסיפורים הן אחיות, הבכורה שבהן נשואה והצעירה רווקה. בכל אחד מן הסיפורים, שכתוב במתכונת של דו-שיח, דנות הנשים במקרה שקשור לרוב באהבה, נישואין והאשה המודרנית אשר התרחש בסביבתן הקרובה. האחות הבוגרת מדריכה את האחות הצעירה בדרכי החיים, ונדמה כי לפרט זה יש גם רלוונטיות לגישה החינוכית של הטאג: הרי המורה לדרכי החיים היא דווקא האחות הבכירה ולא האם, שמתוארת באחד הסיפורים כנציגתן הבלתי רלוונטית של אמהות בסגנון הדור הישן, כפי שניתן להתרשם גם בקטע הבא: "נאָך אין די אור-אַלטע צײַטן האָבן די מאַמעס אײַנגעוואַרצלט אין זײַערע טעכטער, אַז דאָס וויכטיקסטע אין זײַער לעבן איז הייראַט [...] די מערסטע זענען געבליבן דאָרט, וווּ זיי זענען געווען",²³⁵ ובהזדמנות אחרת אומרת האחות הבכירה לצעירה: "מיט דער אויסנאַם פֿון די עטלעכע שטערונגען, וואָס די מאַמע שטעלט דיר אַ מאָל אין וועג, ביסטו אַ זײַער פֿרײַער מענטש".²³⁶ האם איפוא כבר לא עומדת באמת בדרכו של הדור הצעיר אלא רק מהווה מטרד רגעי גם אם מציק. סיפורים אלו עשויים להעניק לנו מושג ראשוני לגבי גישתו של הטאג במגוון הדילמות שביחסים בין נשים לגברים.

ניתן ללמוד על גישתו של הטאג לאהבה ולנישואין גם כאשר רואים כיצד הוא מתאר את אותן נשים שדברים אלו נמנעו מהן: באמצעות **ייצוגי הרווקות**. לפי זבורובסקי והרצוג, במזרח אירופה: "A woman who is not wife and mother is not a 'real' woman".²³⁷ אנו יודעים כי גם בניו-יורק רובן המכריע של המהגרות ובנות המהגרים ממזרח אירופה אכן נישאו וכי רווקות כמצב קבוע לא היתה, ככלל, נפוצה ובוודאי לא רצויה.²³⁸ סידני ויינברג טוען שאפילו בארצות הברית רווקות הייתה עניין מביש והרווקה הייתה קורבן ללעג של הסביבה.²³⁹ אפשר לפיכך לבחון כיצד יציג הטאג את המיעוט הזה: האם יגנה את אותן נשים, בהמשך לגישה המסורתית כלפי הרווקות הזקנות, או שמא יתמוך בהן? האם הן יוצגו כנשים מצליחות ומאושרות או שהן יתוארו כחוליות החלשות יותר של המין הנשי? האם יעודדו אותן להתפשר על בן זוג פחות מתאים או ימליצו להן להישאר בגפן, ללמוד מקצוע ולמצוא אושר בחייהן?

אחת ההתייחסויות לסוגיית ה"רווקה הזקנה" נמצאת בסיפור של סמיטה. האחות הצעירה מספרת לאחותה הגדולה שאין בכוונתה להינשא לעולם, שכן הרווקות בימינו אשר:

²³⁵ סמיטה, סאָראַה ב. "מוטערס און מאַדערנע מוטערס". דער טאָג. 11.3.1917 ז' 14.

²³⁶ סמיטה, סאָראַה ב. "איז הייראַט אַ פּאַסירונג?". דער טאָג. 12.8.1917 ז' 10.

²³⁷ Zborowski, Mark and Elizabeth Herzog. *Life is with People*. 291

²³⁸ Prell, Riv-Ellen. *Fighting to Become Americans*. 119.

²³⁹ Weinberg, Sydney. *The World of Our Mothers*. 205.

"פֿירן אָן אומאַפּהענגיק לעבן זענען פֿיל גליקלעכער ווי אַ סך פֿאַרהייראַטע. איבערהויפט יענע פּראָפּעסיאָנעלע פֿרויען".²⁴⁰ במהלך השיחה מבהירה האחות המבוגרת לאחות הצעירה כי גורלן של הנשים שאינן מתחתנות הוא מר, אך הסיבה לכך נובעת בעיקר מכך שמשפחתן מתביישת בהן, ולמרות אי הצדק שיש בהתנהגות שכזו. אם כן, נשים לב שהבעיה עם חיי הרווקות מוצגת בעיקר כבעיה של הסביבה, היות ו"דער גרעסטער פּראָצענט פֿון דער מענטשהייט איז פֿאַנאַטיש"²⁴¹ ולכן כדאי לאישה להימנע ממנה מתוך ראייה מעשית של המציאות, אך היא לא מציגה את הרווקה עצמה באור שלילי או מגוחך.

במהלך השנים התגונו ייצוגי הרווקות המאוחרת והפכו חיוביים יותר. בכתבה משנת 1926 אמנם מתוארים הנישואים כמצב רצוי הרבה יותר מרווקות, אך ישנה גם קבלה של רווקות, ויתרה מכך – ראייה של הרווקות כמצב זהה אצל בקרב גברים ונשים:

דער זייטיקער מענטש אָבער קוקט היינט ניט מיט אַזעלכע בליקן אויף די אומפֿאַרהייראַטע מיידלעך אָדער בחורים ווי מע האָט אַ מאָל געקוקט [...] אַ מאָל האָט מען אויף אַזעלכע געקוקט קרום ניט נאָר ביי יידן וואָרעם אַ מאָל איז די הייראַט געווען דער איינציקער עקאָנאָמישער אויסוועג פֿאַר יעדער פֿרוי [...] אויב עס זענען שוין פֿאַראַן היינטיקע צייטן אומפֿאַרהייראַטע בחורים יבעטשלאָרס' מעגן אויך זיין אומפֿאַרהייראַטע מיידלעך.²⁴²

היבט מעניין נוסף בכתבה נובע גם מהאופן שבו מגדיר הטאַג את הרווקה הזקנה. במזרח אירופה מקובל היה גיל נישואים צעיר מאוד: כבר בשנות העשרה התחילו לדאוג לשידוכים,²⁴³ ולעתים אף לפני גיל 15.²⁴⁴ כפי שמראה פרל (Prell), ההגירה מאירופה שינתה את דפוסי הנישואין של המהגרות ובנותיהן. דחיית גיל הנישואין הממוצע הוא תהליך שאפיין את האשה היהודיה משנת 1920 לפחות, ועם פרוץ מלחמת העולם השנייה הוא עמד על 23. הנישואין המאוחרים, טוענת פרל, מעידים על הרצון להשתייך למעמד הבינוני. הם מאפשרים לגברים ונשים כאחד לרכוש השכלה, להתקדם בעבודה ולקבל שכר גבוה יותר לפני שעליהם לתמוך במשפחה.²⁴⁵ מציאות זו משתקפת באחד מסיפוריה של סמיטה, שבו האחות הצעירה מתלוננת על כך שאמה המיושנת, במקום לשמוח מקידומה של הבת בעבודה, מוטרדת משכרה הגבוה אשר עשוי חלילה

²⁴⁰ סמיטה, סאַראַה ב. "איינזאַמע פֿרויען". דער טאַג 25.2.1917 ז' 14.

²⁴¹ סמיטה, סאַראַה ב. "איינזאַמע פֿרויען". דער טאַג 25.2.1917 ז' 14.

²⁴² "די מורא פֿאַר דער טאַכטערס יאָרן". דער טאַג 25.11.1926 ז' 8.

²⁴³ Zborowski, Mark and Elizabeth Herzog. *Life is with People*. 274.

²⁴⁴ על מקרים של נשים שהתנגדו לנישואין בגיל צעיר ובשל כך עברו לארצות הברית ניתן לקרוא במאמרה של פאולה היימן Hyman, Paula. "Memoirs and Memories: East European Jewish Women Recount Their Lives". *Di Froyen*. New York: Jewish Women's Resource Center, 1995. 49-52.

²⁴⁵ Prell, Riv-Ellen. *Fighting to Become Americans*. 118-119.

להניס מחזרים.²⁴⁶ ניתן אם כן לחשוד הגדרת הרווקה הזקנה עשויה להיות מעין אינדיקציה לתפיסת העולם של המדור: אפשר לחשוד כי תמיכה ברווקות מאוחרת בעיתון לא-מפלגתי כמו הטאג קשורה לשאיפות המעמד הבינוני, בעוד שריבוי ייצוגים של נישואים בגיל צעיר או המלצה לאשה להתפשר ולהתחתן מוקדם היו עשויים לאותת על נטייה שמרנית. ואמנם, הטאג הקדיש כתבות גם לדחיית גיל הנישואין ופיתוח של מקצוע וקריירה עד הנישואין. תפיסתו היתה שהאישה צריכה לממש את היכולת לחיות חיים עצמאיים לפני החתונה.

כתבה משנת 1926 מדגישה כי רווקה היא איננה רווקה זקנה עד גיל 35, וכי אין להפעיל לחצים להינשא על בנות.²⁴⁷ בכתבה אחרת משנת 1922 אשה אלמנה כתבה למדור העצות על שלוש בנותיה. הבכורה היא רווקה שמרוויחה משכורת נאה ומתגוררת לבדה, האמצעית היא עגונה ואם לשני ילדים ואילו הצעירה ביותר, בת עשרים, מעדיפה להידמות לאחות הבכורה, ולא להתחתן, למורת רוחה של האם שמעוניינת לשדך אותה לצעיר. כצפוי, המדור קובע: "מיר זענען פֿולשטענדיק איינשטימיק מיט דער יונגער טאָכטער, וועלכע זאָגט, אַז עס איז בעסער צו פֿאַרבלײַבן אָן עלטערע מיידל [...]. אונדז דאָכט אַז אויף אַזאַ טאָכטער קאָן זיך די מוטער פֿולשטענדיק פֿאַרלאָזן, אַז זי וועט אַליין זוכן איר גליק".²⁴⁸ הקביעה כי האישה הצעירה צריכה להחליט עבור עצמה, ללא התערבות הורית, טיפוסית לעצות של הטאג בנושא הנישואין.

כתבה אחרת של קלאַראַ לעווין משנת 1926, שידועה יותר בפסוודונים אנה מרגולין,²⁴⁹ מתארת את הרווקות אף כטובה הרבה יותר מחיי הנישואין: "די 'בעטשלער גוירל' פֿון אונדזער צײַט פֿאַרדינט פֿון פֿערציק ביז הונדערט דאָלאַר אַ וואָך און אַ מאָל פֿיל מער [...]. זי האָט פֿריינד, זי האָט פֿײַנע קליידער. זי האָט אינטערעסאַנטע זומער וואַקאַציעס. זי איז צופֿרידן [...]. ניט נאָר אַז זי פֿילט זיך קליגער און שטאַרקער ווי אירע פֿאַרהייראַטע שוועסטער, זי איז עס".²⁵⁰ מעניין כי הרווקה מתוארת כאן כאשה בעלת ניעות כלכלית יוצאת מן הכלל: היא הצליחה להיכנס למעמד הבינוני בזכות עצמה. היא לא נאבקת בעוני נורא בסדנת היזע, אלא היא אשה שיכולה לאפשר לעצמה "סגנון חיים": חופשות קיץ, בגדים, תחביבים. הכל היא עושה בכוחות עצמה ומתוך חופש גמור: היא בוחרת שלא להתחתן מאחר והיא מעדיפה לחיות חיים של חופש בעוד שחיי הנישואין מהווים מעיין בלתי נדלה של "פֿאַלשקײַט, אַנטווישונג, פֿאַרדראָט".²⁵¹ אם כן, ייצוגי הרווקות של הטאג היו מגוונים אך נעו על הספקטרום שבין השתתפות בצערה של הרווקה על רוע מזלה ועד

²⁴⁶ סמיטה, סאראחה ב. "מוטערס און מאַדערנע מוטערס" , דער טאָג. 11.3.1917 ז' 14.

²⁴⁷ "די מורא פֿאַר דער טאָכטערס יאָרן". דער טאָג. 25.11.1926 ז' 8.

²⁴⁸ בעסער אָן עלטערע מיידל איידער אן עגונה". דער טאָג. 4.5.1922 ז' 8.

²⁴⁹ נאָווערשטערן, אברהם. "ארייפֿיר". אַנאָ מאַרגאָלין/ לידער. ירושלים: מאגנס, תשנ"א. ז' ו'.

²⁵⁰ לעווין, קלאַראַ. "עס איז ניט מער קיין שאַנד צו זײַן אָן אַלטע מיידל". דער טאָג. 8.5.1926 ז' 8.

²⁵¹ שם, שם.

הפיכתה לדוגמה ומופת לשאר הנשים. כך וגם כך, לא היו נפוצים במדור סיפורים שמגחיכים את הרווקה.

במקרים לא מעטים לחם הטאג גם עבור הכבוד והמימוש האישי של האישה הנשואה. סוגיית ההקרבה של האישה עבור זוגיות או בתוך חיי הנישואין היא מן הבולטות ביותר במדור, והתשובה שניתנת לה קרובה במקרים רבים לסוגיית ההקרבה בחינוך. בשני המקרים יוצא הטאג כנגד האישה המקריבה ונגד הסבל השקט שבו היא קיימה את חיי הנישואין שלה. אמנם נכון כי המענה השכיח במקרה של מחלוקת בחיי הנישואין היה נשיכת השפתיים ושימור התא המשפחתי, גם במחיר כבד, אך חלק נכבד הוקדש גם לאפשרות אחרת, ליציאה לעצמאות כלכלית ולחופש. במקרה של אישה שבעלה הקמצן לא הפקיד בידיה את משכורתו ומנע ממנה את רמת החיים אשר הוא היה מסוגל לה – המליץ העיתון לאשה לעזוב את הבעל: "אָ פֿרוי האָט קיין רעכט ניט צו לאָזן איר מאָן זי צו האַלטן פֿאַר אַ דינסט צו זיך און זײַנע קינדער".²⁵² במקרה אחר, הטאג מגנה באופן נחרץ אישה שסבלה שנים רבות מנחת זרועו של בעלה המכה: "מיר האָבן ניט קיין קאָמפּלימענטן פֿאַר אַ פֿרוי, וואָס לאָזט זיך פֿאַטשן פֿון איר מאָן [...] ווען איר מאָן וועט פֿאַרבלייבן מיט זיין איצטיקער גראָב-יונגישקייט, זאָל זי אים פֿאַרלאָזן בײַ דער ערשטער בעסטער געלעגענהייט".²⁵³

מעניין להבחין כי במאבק הנצחי שבין האישה, כוהנת הבית, ובין הגבר הקמצן, הטאג היה לא סבלני במיוחד לאורך השנים כלפי גברים שנמנעו מלהפקיד את התקציב המשפחתי בשלמותו בידי האשה. יתכן כי במעשה זה לא איפשרו הבעלים למשפחה לאמץ את סגנון החיים של המעמד הבינוני, שאופיין ברכישה מאסיבית ובאחריותה של האשה על הקניות.²⁵⁴ הקמצן הוא ה"נבל" האולטימטיבי של המדור והקמצנות היא חטא ללא מחילה, וטיפוסית האמירה הבאה לפיה: "אָ מאָן וואָס וויל אומבאַדינגט שפּאַרן פֿון מויל איז פֿיל ערגער ווי אַזעלכער וואָס פֿאַרדינט ניט".²⁵⁵ זהו גם אחד הנושאים שבהם המדור כמעט תמיד הציג עמדה בלתי מתפשרת ויציבה והמליץ לאשה לעזוב את הבעל. הטאג, בדומה לפֿאַרווערטס באמציע שנות ה-20, לא תמך בפירוק המשפחה רק מסיבות של חוסר שביעות רצון מהבעל ונזדקק להאשמות קיצוניות יותר כדי להמליץ על גירושין.²⁵⁶ ועם זאת, הוא נתן לקוראת את התחושה שלו שהיא אחראית לגורלה ושהיא מסוגלת לשנותו ושסבור לה לסבול לשווא ולהקריב את עצמה.

²⁵² "אָ מאָן וואָס איז דער גרעסטער טיראָן" דער טאָג 1917.4.28 ז' 12.

²⁵³ "ניינצן יאר געדולדעט און געשוויגן". דער טאָג 1922.3.23 ז' 12.

²⁵⁴ העיתון יוצא נגד קמצנותו של הבעל גם ב"וויפל דארף מען געבן א פֿרוי צום לעבן" דער טאָג 1922.4.16 ז' 16 וב"וואָס פעיקע פרויען קענען טאָן" 1917.3.4 ז' 12.

²⁵⁵ "וואָס פעיקע פֿרויען קענען טאָן". דער טאָג 1917.4.3 ז' 12.

²⁵⁶ "זי וויל איבערבלייטן איר מאָן". דער טאָג 1917.4.17 ז' 8.

שאלת הקורבן של האשה בנישואין מרכזית למדור, והרטוריקה של המדור עושה שימוש נרחב במילים "אָפּפֿער" ו"מאַרטירערין" כנגד ה"דעספּאַט" – הגבר מסוג השליט האכזר. הזוגיות בין האישה הקרבנית לגבר העריץ מקצינה את התכונות השליליות של השניים. למעשה, הקרבן מעודדת את הגבר להיות עריץ, ולכן היא לא זוכה לשום סימפטיה במדור. נביא כאן כמה מקרים טיפוסיים. בסיפור "אָ מאַרטירערין אָדער אַ נאַר", ששמו כבר רומז על עמדתה של הכותבת, דנות שתי האחיות בחברה משותפת שקיבלה בחזרה את בעלה לאחר שנטש אותה עבור אישה אחרת. האחיות הגדולה טוענת שבמרבית המקרים חוזרים הבעלים אל חיק האישה החוקית כאשר אין להם ברירה, למשל בעת מחלה קשה, ולנשותיהם נותר רק לטפל בהם. "אַרעמע, נאַרישע פֿרויען!"²⁵⁷ מכנה אותן האחיות. הפתרון שמציעה האחיות לנשים העזובות הוא מפתיע – יציאה לחיים חדשים: "ווען די קאַנווענציאָנען זאָלן ניט זיין אַזוי שמאַל וואָלטן פֿיל פֿרויען פֿאַרביסן די ליפן נאָך דעם ווי זיי וואָלטן זיך גוט אויסגעוויינט און אויך געזוכט לעבן און איך בין זיכער, עס וועט זיי געלונגען צו פֿאַרגעסן".²⁵⁸

הטאַג לא חסך שבטו מנשים שלטעמו לא פעלו כשורה ונמנע מתפישה של האשה כקורבן חסר אונים. עליה לקחת את גורלה בידיה ולעצב את חייה כרצונה גם כשנסיבות חייה קשות, וגם אם היא לא עוזבת את בעלה עדיין יש לה מרחב לפעולה. אם היא מסרבת לעשות זאת – היא אשמה באומללותה. למשל, כתבה מ1929 גורסת כי אשה שסובלת מאלימות פיזית מבעלה אשמה בכך. במקרה שהבעל עומד להכות, חובה על האשה: "באַלד כאַפּן אַ גלאַז, אַ פֿלאַש, אַ שיסל אָדער אַ בענקל, און דערמיט שנעל מכבד זיין דעם מאַן איבערן קאָפּ".²⁵⁹

כתבה נוספת שיוצאת נגד הסבל המתמשך והשקט של האשה התפרסמה בשנת 1922 ונזפה ללא רחם באשה שסובלת מעלבונותיו של בעלה: "וואָלט זיין פֿרוי סאַניע געווען מער אינטעליגענט וואָלט זי ניט מורא געהאַט אָפּצוטערען פֿון די וועגן, אויף וועלכע עס זענען געגאַנגען אירע אור-עלטערן, וואָלט זי געהאַט אַ פֿראַפּעסיע אין האַנט אָדער וואָלט זי געהאַט מוט און געוואַגט צו נעמען דאָס לעבן אין אירע אייגענע הענט, וואָלט זי אפשר ווייניקער געליטן".²⁶⁰

הטיפוס מסוג הקדושה המעונה מופיע במדור העצות בשנת 1927. אישה צעירה כותבת על התלבטות קשה: האם לעזוב את בעלה המרושע, שהוא גם חולה במחלה כרונית, או שמא להישאר איתו ולהקריב את חייה עבורו? תשובתו של המדור מרתקת, שכן היא מצביעה על כך שהאשה צריכה להיות אנוכית יותר ולחשוב על עצמה. סבלה לא ראוי לרחמים, אלא לגינוי: "לאַמיר זיך

²⁵⁷ סמיטה, סאַראַה ב. "אַ מאַרטירערין אָדער אַ נאַר". דער טאַג 4.3.1917 ז' 12.

²⁵⁸ שם, שם.

²⁵⁹ "די פֿרוי וואָס לאַזט זיך שלאָגן פֿון דעם מאַן". דער טאַג 21.10.19129 ז' 8.

²⁶⁰ "די פֿרוי וואָס גייט אין דער מאַמעס וועגן". דער טאַג 12.5.1922 ז' 10.

מודה זיין, אַז גראַד אויף דער דאָזיקער פֿרוי קען מען קיין רחמנות ניט האָבן. זי האָט כלל קיין זאָרג צו מאַכן אַ לעבן פֿאַר זיך. זי איז יונג, זי איז שיין און ווען זי זאָל זיך אָפרוען פֿון איר שלעכטען מאַן, דעם דעספּאָט, עטלעכע וואָכן צייט, וועט זי ניט אויסזען אזוי אויסגעמוטשעט".²⁶¹

מכתב נוסף ומעניין במיוחד מסוג הקדושה המעונה מביא את המקרה של אשה עקרה, המתלבטת האם לעזוב את בעלה לאחר עשר שנים על-מנת שימצא רעיה אחרת שעמה יוכל להביא ילדים בעולם. הטאג, כצפוי, מתנגד ומנסה לנטוע באשה מעט אנוכיות: "פֿרויען, וועמען די נאַטור האָט ניט באַשערט צו ווערן מוטערס, זענען וויליק צו זיין מאַרטירערינס [...]. קיין פֿרוי וועמען עס איז ניט באַשערט קיין קינד, זאָל ניט זיין אַזוי סענטימענטאַל צו אָפּפֿערן אירע רעכט, איר היים און זיך גטן פֿון מאַן, כדי ער זאָל האָבן קינדער מיט אַן אַנדערער".²⁶² המדור אף מרחיק לכת ואומר לאשה שהתמזל מזלה: ילדים הם הרי חוב, עול, שהאדם צריך לפרוע לטובת המין האנושי. אך מכיוון שהיא עקרה הטבע פטר אותה מחובה זו, והיא ובעלה יכולים להנות מחייהם המשותפים.

ראינו בחלק הקודם כי האידיאל הנשי המסורתי היה אידיאל של הקרבה ונשיכת שפתיים. במקרים שראינו הטאג קושר בין ההתרפסות של האשה בפני הגבר, ההקרבה העצמית וקבלת הדין שלה ובין נשים מן הדור הישן. לעומת זאת, הטאג מבקש לייצג בתשובותיו את החדש: את האישה המודרנית שלמדה מקצוע ולכן לא חייבת להישאר בנישואין אומללים, את האישה שמעדיפה את טובתה האישית על-פני אידיאל שעבר זמנו.

הדף לאישה של הטאג קידם את הרעיון שהאשה צריכה להנשא מתוך רגשות הדדיים של חיבה והערכה, ורבות מן הנשים בגלרית הדמויות של העתון חיפשו ומצאו גם אהבה רומנטית. אנסה לתאר את המאפיינים של **החיים הרומנטיים של האשה בטאג**. האהבה הרומנטית בטאג לא היתה אהבה חוצת גבולות אתניים ומעמדיים כמו במקרה של הפֿרייהייט. היה עליה להתממש במסגרת של נישואין, והדף היה ככלל נאמן לאידיאל בורגני של אהבה ונישואין, בהתאם למקובל בעתון נשים. התייחסויות לחיי אהבה או מין מחוץ לנישואים נגמרו לרוב במפח נפש: העלמה הצעירה וסדרן העבודה או האישה הנשואה ודייר המשנה – כל אלו פרעו את הסדר הטוב, כללו הריונות לא רצויים בשפע וסופם היה רע ומר. סיפורים מסוג זה איכלסו בהמוניהם את מדורי הסיפורים הסנטימנטליים והסנסציוניים "צעבראָכענע לעבנס" ו"בילדער פֿון די קאָרטס".²⁶³

²⁶¹ די פֿרוי וואָס לאָזט זיך פּלאַגן פֿון אַ קראַנקן מאַן. דער טאָג 7.9.1927 ז' 8.

²⁶² "ווען אַ פֿרוי איז ניט באַשערט קיין קינד". דער טאָג 23.1.1923 ז' 8.

²⁶³ שעלוב לאה. "צעבראָכענע לעבנס". דער טאָג 18.12.1926 ז' 8. בסיפור של סמיטה בסדרה "בילדער פֿון די קאָרטס" יש מספר התייחסות לרומן מצער עם סדרן העבודה, וראו: "בילדער פֿון די קאָרטס". דער טאָג 20.2.1917 ז' 8.

לאהבה היו גם אויבים, והדף לאישה נלחם באלו בכל כוחו: החשובים שבהם היו מודל הנישואים היהודי המסורתי שהופיע במדור בדמות התערבות הורית מוגזמת בחיי האהבה של ילדיהם. לעיתים אף ריחף מעל איום זה משהו מרוח-הרפאים של ה"שידוך". האיום השני היה נישואי תועלת, שיועדו אך ורק כדי להיטיב את התנאים החומריים של אחד מבני הזוג או שניהם. נתחיל אם כן בגורם הראשון.

באירופה, גם בתחילת המאה העשרים, נפוצים היו נישואים באמצעות שידוך. ההורים היו מעורבים ביותר בחיי הנישואין של הבנות, והנישואים לא נתפסו רק כאיחוד של שני יחידים אלא גם כמיזוג בין שתי משפחות, איחוד שהיה עשוי להיטיב או להשפיל את הסטטוס המשפחתי.²⁶⁴ כפי שמתארת פאולה היימן במאמרה על האוטוביוגרפיות של נשים יהודיות במאה העשרים, נושא השידוכים היווה נקודה כואבת בחייהן של נשים יהודיות רבות במזרח אירופה, שאולצו להתחתן בנישואים שבהן לא חפצו בגלל רצונם של ההורים.²⁶⁵ ארצות-הברית היתה עשויה לשמש מעין "פתח מילוט" מיוחל מדרישותיהם של ההורים בנושא החתונה, שיאפשר לאשה הצעירה שמהגרת לבדה למצוא את בן זוגה המיוחל בעצמה, הרחק מהשגחת ההורים. הארץ המובטחת הכילה איפוא גם את ההבטחה לבחירה חופשית של בן זוג.²⁶⁶

בארצות הברית כבר מקובל היה שצעירים ימצאו את בני זוגם בעצמם, ושידוכים ושדכנים פינו את מקומם לטובת יוזמה אישית. הצעירים מצאו את בני זוגם באולמות התיאטרון, בבתי-הקולנוע, מסיבות ריקודים, פיקניקים וכדומה.²⁶⁷ כצפוי, גם הטאג עמד לצידה של ההחלטה החופשית, נטל את המושכות מידי ההורים ונתן אותן בידי הילדים. להבדיל מהטאגעבלאט, הטאג חגג את האתרים החדשים שבהם יכלו הצעירים למצוא בעצמם את בני זוגם. הוא פנה לאישה שמבלה מחוץ לבית.²⁶⁸

נבחן כעת כמה דוגמאות לרטוריקה של הטאג כאשר הוא דן בהתערבות ההורית. עלמה אחת, כבר לגמרי לא צעירה במונחי התקופה, מספרת במכתב שהוריה החולים דוחקים בה להתחתן עם גבר שאותו היא מתעבת: "איידער פֿירן מיט אים אַ לעבן, וויל איך שוין בעסער מאַכן אַן ענד צום לעבן".²⁶⁹ תשובתו של הטאג להורים אלה היא נחרצת: "יעדער מענטש האָט אַ רעכט אויף גליק און אַ מיידל נאָענט צו דרייסיק איז געוויס נאָך גאָר ניט אַלט, אַז זי זאָל פאַרלוירן די

²⁶⁴ Glenn Susan. *Daughters of the Shtetl*. Ithaca and London: Cornell U P, 1990. 37.

²⁶⁵ Zborowski, Mark and Elizabeth Herzog. *Life is with people*. 275.

²⁶⁶ Hyman, Paula. "Memoirs and Memories". 51.

²⁶⁷ Weinberg, Sydney. *The World of Our Mothers*. 205.

²⁶⁸ ראו למשל את הכתבה האוהדת הבאה על אודות ריקודים. הטאג מהלל את הריקוד שאיים על ההורים המיושנים והדתיים יותר (כפי שעוד יתגלה על-דפי היידישעס טאגעבלאט) וטוען כי הריקוד היה מאז ומעולם חלק של התרבות היהודית וכי ריקוד הוא אומנות. "וועגן טאַנצן, היינט און אַ מאָל". דער טאג 20.12.1926. ז' 8.

²⁶⁹ "קאָן מען ליבן, וואָס מען האָט פֿיינט?" דער טאג 26.10.1927. ז' 8.

האָפּענונג צו זײַן גליקלעך [...] גוטע עלטערן זאָרגן פֿאַר זייער טאָכטערס גליק [...] אָבער זיי צווינגען איר ניט צו א שידוך, וואָס זי באַטראַכט פֿאַר אַן אומגליק".²⁷⁰ במקרה אחר ביקשה אם מהעיתון שישכנע את בתה להתחתן עם גבר שאיננה אוהבת, למרות שהוא בזבזן ולא ישר. אלא שהעתון מבכר דווקא את עמדתה של הבת. הוא מבטיח לאם שבת מוצלחת וחכמה כמו הבת שלה בוודאי לא תתקשה למצוא חתן אחר, וממילא בת כה חכמה גם לא זקוקה לעצה כלשהי מאמה.²⁷¹ באשר לנישואי התועלת, כאן פעל הַטאַג בכמה חזיתות. האחת היתה מאבק בחתנים שמבקשים נדוניה כדי להינשא. מנהג זה היה נפוץ ביותר בחברה היהודית המסורתית,²⁷² אך בארה"ב גברים שדורשים נדוניה, נטען יותר מפעם אחת במדור העצות, הם לרוב לא-יוצלחים אשר מעוניינים בהון של האשה ומנצלים את מצוקתה ורצונה להתחתן במהרה לפני שיהפכו ל"פֿאַרזעסענע", נשים שחיכו יתר על המידה.²⁷³ זהו מנהג מגונה מאוד לפי הַטאַג: "פֿון אונדזער טיפֿסטן האַרצן וואָלטן מיר געוונטשן אז אָט דער אפשיילעכער מנהג פֿון נדן צווישן יידן זאָל אויפֿהערן".²⁷⁴

המקרה של משה פ. ממדור העצות של שנת 1921 מהווה צומת של כמה מהמאבקים של הַטאַג בנושא זוגיות: בחירה של בני הזוג על-ידי הילדים, סלידה משידוכים ומנדוניה אשר הולכים יד והתערבות מוגזמת של ההורים. משה הכיר את ארוסתו דרך שדכן, בדרך הישנה. לפני שהזוג נפגש הובטח למשה על-ידי השדכן שהנדוניה של האשה הוא 3,000 דולר. כמובן שכמצופה מגבר מודרני ונאור לפי הַטאַג, לאחר שהכלה מצאה חן בעיניו זנח משה את דרישת הנדוניה – משמע האהבה ניצחה את העיסקה הכלכלית: "ווען אַ יונגער-מאַן ליבט באמת אַ מיידל, וועט ער סיי ווי מיט איר חתונה האָבן".²⁷⁵ עם זאת, האם לוחצת על הבן לדרוש את הנדוניה ומאיימת עליו שלא תגיע לחתונתו אם לא יעשה זאת. העיתון מגנה את האם ומסיים במילים הבאות: "איבער דערוואַקסענע קינדער קאָן מען ניט דעספּאַטעווען, מע קאָן זיי ניט טיראַניזירן – מע טאָר דאָס ניט און עס העלפֿט אויך ניט".²⁷⁶ האיחוד בין זוג האוהבים יתרחש גם כך וגם כך, למורת רוחה של האם. הסיפור של הַטאַג מדגים לצעירים שבעולם החדש הם אלו שאוחזים בכח, ומבהיר להם

²⁷⁰ שם, שם.

²⁷¹ "דאָס מאָל איז די מאַמע אומגערעכט". דער טאַג. 28.2.1927. ז' 8.

²⁷² לשם השוואה, בטאגעבלאט הנדן עוד נראה כנורמה רווחת, והוא איננו מאפיין את הרווק רודף הבצע אלא רווק: "אַ שיינער בחור מיט אלע מעלות" וראו: תשר"ק, "5000 דאָלאַר מיט אַ באַטאָן". יידישעס טאָגעבלאָט 27.6.1915, ז' 8. תשר"ק הוא הפסבדונים של ישראל יוסף זעווין. וראו: כהן בערל. לעקסיקאָן פֿון יידיש שרײַבערס. ז' 812. גם במדור השידוכים נהגו הנשים לציין את הנדן. ראו: "זי וועט קריגן 5000 דאָלאַר". יידישעס טאָגעבלאָט. 16.2.1916, ז' 8.

²⁷³ "וואָס עס הייסט צו קויפֿן אַ מאַן פֿאַר געלט". דער טאַג. 17.7.1918. ז' 8.

²⁷⁴ "נדן פֿאַר חתנים איז איצט אין דער מאַדע". דער טאַג. 24.4.1918. ז' 8.

²⁷⁵ "דאָס רעכט פֿון עלטערן אויף זייערע קינדער". דער טאַג. 10.11.1921. ז' 8.

²⁷⁶ "דאָס רעכט פֿון עלטערן אויף זייערע קינדער". דער טאַג. 10.11.1921. ז' 8.

שכאן ההורים לא יוכלו לכפות עליהם את מנהגייהם. בהמשך אנו נראה מה קורה לתשתית הזו של הזוג שצריך למרוד בהוריו כדי להתחתן על דפיו של הטאגעבלאט.

גם נשים הפיקו רווח מנישואי תועלת, שכן נישואים היו לעתים עבור האשה אפיק אחד ויחיד שעשוי היה לאפשר להן להימלט מהחיים הקשים בעבודות בשכר נמוך. גם מנהג זה היה כמובן פסול בעיני הטאג, והתרופה שהוא מוצא לו היא פיתוח קריירה לפני הנישואין, שתבטיח מציאת בעל מהמניעים הנכונים. קווים לדמותה של האישה אשר מחפשת רק "תלוש מזון" נוסחו למשל על-ידי סאראה סמיטה ב-1917. סמיטה מספרת על שתי אחיות רווקות. בעוד שהמבוגרת שבהן פיתחה את אישיותה ואת מקצועה, ולכן היא נראית צעירה ומרוצה מחייה, הרווקה הצעירה יותר נראית מבוגרת. היא אומללה, כי היא רק רצתה להתחתן ולא פיתחה את יכולותיה. לפי סמיטה, אלו שרק רוצות להתחתן בסופו של דבר בוחרות גבר לא מתאים וחיות חיים לא מאושרים.²⁷⁷

נישואי תועלת היו צפויים להפוך את האשה לתלויה בבעלה, כי אשה כזו תעדיף להתחתן מוקדם במקום לפתח את כישוריה. לעומת זאת, הטאג הורה תמיד לאשה הרווקה ללמוד מקצוע לפני החתונה ולהיות "אומאָפהענגיק" אולי המילה הנפוצה ביותר במדור במשך השנים.²⁷⁸ האישה חסרת האונים והתלותית בדרך כלל תתקשר עם גבר שינצל את התלות שלה: "קיינ פֿרוי זאָל זיך ניט פֿאַרבינדן מיט אַ מאַן ביז זי ווייס אַליין צו פֿאַרדינען איר ברויט. וואָרעס אַ שלעכטער מאַן בויט אויף זיין ווייבס הילפֿלאַזיקייט. ער טיראַניזירט איר, ווייל ער ווייס, אַז זי קאָן זיך ניט העלפֿן און איז אָפהענגיק פֿון אים".²⁷⁹ בכך לא רק שהמדור של הטאג ניסה להביא לכך שבני הזוג ימצאו זה את זה מתוך המניעים "הנכונים" – במובן מסוים הוא גם סלל לאשה את הדרך לגירושים אפשריים ולשיפור מעמדה בתוך הזוגיות אם הנישואין יכזיבו. פינת העצות מביאה מקרה של אישה שבעלה רואה בה רעיה מן הסוג הישן: "ער האָט זי באַטראכט ווי אַ באַבעצי, אַ פֿאַרעלטערטע און אַ נאַרישע". לדעת המדור לא יתכן כי אישה בעלת מקצוע מוכנה לספוג יחס שכזה מבעלה כאשר היא יכולה לצאת לעבוד: "אַחוץ אירע אויסגערעכענטע מעלות האָט זי נאָך איינע און זייער אַ וויכטיקע מעלה: זי איז אַ שניידערין. דאָס מיינט: זי קאָן זיין אומאָפהענגיק פֿונעם מאַן [...] גיי זשע גלויב, אַז אזוי פֿירט זיך אַ ווייבל צוויי און דרייסיק יאָר אַלט, וואָס מען קאָן אויף איר אין קיין פֿאַל נישט זאָגן, אז זי איז נישט קיין קלוגע און דערצו איז זי נאָך שייך

²⁷⁷ סמיטה, סאראה ב. "קרבות". דער טאג 25.3.1917 ז' 14.

²⁷⁸ המילה "אומאָפהענגיק" היתה משמעותית בהיסטוריה של הטאג, שהכריז גם על עצמו כאומאָפהענגיק. עוד בגליונו הראשון הובטח לקוראיו: "דער 'טאג' וועט זיין פֿולשטענדיק פֿריי און אומאָפהענגיק". וראו: עדלין, וויליאם. "דער טאג – די צייטונג, וואָס האָט אַרײַנגעבראַכט אַ נייעם טאָן אין דער יידישער פרעסע". 71.

²⁷⁹ "ווען אַ פֿרוי איז אַליין אַ פֿאַרדינערין". דער טאג 16.2.1925 ז' 8.

אויך".²⁸⁰ התוספת בדבר יופיה של האשה והכינוי "ווייבל" (בשעה שאותה ווייבל כבר נשואה במשך 15 שנה וגם אם לשני ילדים) רומזים לנו שלפחות בעיני כותבי המדור, בפני האשה עוד עומדות אפשרויות נוספות, אולי אפילו נישואים שניים. בפינת העצות בשנת 1923 נידון מקרה דומה של אישה שסבלה מאוד מיד בעלה. לאחר שהבינה כי איננה יכולה לשאת עוד החליטה ללמוד מקצוע ויצאה לעבוד, ולאחר זמן מה עזבה את בעלה. הסיפור מסתיים בכי-טוב: "איצט בין איך פריי – זאגט זי און אירע שיינע אויגן הויבן אָן צו שיינען פֿון גליק [...] 'איך האָב זיך ווי פֿון געפֿענגעניש אַרויסגעריסן' [...] האָבן מיר זיך געטראַכט, אַז זי וואָלט באַדאַרפֿט געשטעלט ווערן פֿאַר אַ מוסטער, אַ ביישפּיל פֿאַר גאַר פֿילע יידישע פֿרויען".²⁸¹

מדוגמאות אלו מתחיל להצטייר לו קשר מעניין שנטווה בטאג בין נישואים מוצלחים ומימוש של רומנטיקה ובין השתלבות בשוק העבודה המודרני הקפיטליסטי. שוק העבודה משחרר כאן את האישה מההגבלות שהשית עליה העולם המסורתי: האשה שנכנסת לעולם העבודה נהנית מעצמאות כלכלית, ולכן היא חופשיה יותר למצוא בן זוג לפי טעמה ולצמצם את ההתערבות של הוריה בחייה. הכשרה מקצועית גם מבטיחה לה שתוכל להתגרש אם יש לה צורך בכך. כפי שמראה אווה אילוז בספרה **האוטופיה הרומנטית**, כניסתן של נשים לשוק העבודה עודדה את שאיפותיהן הרומנטיות, שכן כעת לא היה עליהן להתחתן מתוך צורך כלכלי (החתונה כ"תלוש מזון", כפי שנטען לא פעם בטאג).²⁸² יציאתן של נשים לעבודה מחוץ לבית ועצמאות כלכלית נשאו אם כן את ההבטחה למימוש רומנטי. כמובן שמודל כזה יתאים יותר למקצועות יוקרתיים יותר ופחות מכך לעובדות בסדנת היזע שיתקשו לפרנס את עצמן במשך שנים ארוכות בתנאים פיזיים קשים בעודן מחכות לבעל. נשים לב לכך שבשונה מהפֿרייהייט שהציג את סיפורי האהבה האולטימטיביים כסיפורי אהבה בתוך מעמד הפועלים, כאן דווקא החבירה אל הקפיטליזם, שמאפשר לאשה להשכיר את כח העבודה שלה ולהתפרנס בכוחות עצמה, הוא-הוא זה שצפוי לממש את הכמיהה של המהגרות ובנותיהן לרומנטיקה. אולי ראוי לציין כאן כי יש לדימוי הזה גם בסיס מציאותי: לא רק שהעבודה שיפרה את היחסים הרומנטיים, היא גם אפשרה לבנות לממש את רצונותיהן מול משפחתן השמרנית. ויינברג מראה כי המשפחות נטו לתת לבנותיהן יותר חופש לנהל את חייהן ולהחליט החלטות, גם כאלו שלעתים נגדו את ערכיהן, כאשר הן הפכו

²⁸⁰ "די קיך איז נישט קיין געפֿאנגעניש פֿאַר קיין פֿרוי". דער טאג 1927.8.26 ז' 8.

²⁸¹ "ווען מען באַפֿרייט זיך פֿון שקלאַפֿעריי". דער טאג 1923.1.5 ז' 10.

²⁸² אילוז, אווה. **האוטופיה הרומנטית: בין אהבה לצרכנות**. חיפה: אוניברסיטת חיפה, תשע"ב. 58.

למפרנסות בבית. העבודה אפשרה לנשים הללו לתבוע יותר חופש מההורים השמרנים שלהן, והם נאלצו להסכים, בגלל התלות הכלכלית שלהם בבנות.²⁸³

נכון אמנם כי בחירה חופשית של בן הזוג מתוך אהבה היא חשובה, אך בעניין אחד מצופה מן האישה המודרנית דווקא להמשיך ולפסוע בדרכיה של אמה: **בחירת בן זוג יהודי**. האקולטורציה שמציג המדור נעצרת לרוב בגבול זה, ובשונה מנושאים אחרים אין וריאציות רבות על הנושא, עובדה אשר מאותתת עד כמה נותרו נישואי התערובת בגדר טאבו גם בעיתון מודרני כמו הטאג. ועם זאת העמדה של הטאג היא מתונה יחסית. הוא לא יתאר את הזוגות האלו כאומללים או בעייתיים, ולא ימנע מלתאר זוגות אלו גם כמאושרים במקרים לא מעטים.²⁸⁴ למרות שהטאג רואה בזוג המעורב זיווג לא רצוי, ברגע בו הזוג מתחתן אין להפריד אותם זה מזו ואין להתערב בענייניהם. אם קרה המקרה ונוצר זוג מעורב הטאג מצביע על הצורך לקרב את בן הזוג הלא יהודי אל המשפחה היהודית ואל הקהילה, מתוך מחשבה שילד שיגדל במשפחה יהודית, אפילו אם אמו איננה יהודיה ולא התגיירה מעולם – יגדל כיהודי.²⁸⁵ הטאג יקבל באופן כללי זיווג שבו בן הזוג הלא יהודי התגייר על מנת להינשא.²⁸⁶ בשונה מהפארווערטס, שכפי שהצעתי אולי חש שנקלע לסתירה בבואו לכתוב על נישואים לגויים ולכן החריש, כתבות בנושא זה לא היו נדירות ביותר ואין קושי במציאתם.

הטאגעבלאט תמך, כצפוי, בהתערבות ההורית בנישואי הילדים. אחד האופנים שדרכם

המדור ניסה להסדיר את הרלוונטיות של ההורים לחיי האהבה של ילדיהם היה פרסום של פינת שידוכים, הפינה היחידה מסוג זה מבין המדורים שנסקרו כאן. במדור ניתן היה למצוא, בנוסף לצעירים שמציגים את עצמם, גם מודעות שידוכים מטעם ההורים שהציבו דרישות לנישואים עם ילדיהם. במודעה טיפוסית אחת מציג אב את בתו, וניתן לומר כי התיאור הזה אוצר בתוכו רבים מן המינרלים של תפישת הנשיות האידיאלית של הטאגעבלאט: "מיין טאכטער איז אַ מיידל 19 יאָר אַלט [...] אַ גוטע הויזוירטיין [...] אַרבעט ניט [...] גייט ניט צו קיין בעלער און קיין טענץ [...] זי איז ניט פֿון די מיידלעך וואָס גלייכן צו זען אַלע טאָג מיט אַנדערע יונגע-לייט [...] זי איז אַ היימישע באַלעבאַטישע מיידל".²⁸⁷

נשים לב כי האב הדגיש בתיאור של בתו מאפיינים של אשה שלפי הטאג בוודאי היתה נחשבת לאשה מיושנת או "הולכת בדרכיה של אמהותיה". אלא שעל דפי הטאגעבלאט חסרונותיה

²⁸³ Weinberg, Sydney. *The World of Our Mothers*. 191.

²⁸⁴ "יידישע קינדער פֿון געמישטער הייראַט". דער טאָג 24.1.1927 ז' 8.

²⁸⁵ "ניט פֿאַרשטיסן נאָר באַפֿרינדן". דער טאָג 10.6.1926 ז' 8.

²⁸⁶ "די ווייסע פֿרוי מיטן שוואַרצן מאָן דער טאָג 8.12.1916 ז' 8.

²⁸⁷ "מוז זײַן אַ שומר-שבת און קיין נדן יענער". יידישעס טאָגעבלאָט 4.7.1915 ז' 8.

של העלמה המיושנת הופכים ליתרונות. הנערה מתכוננת לקראת חתונתה עוד לפני גיל עשרים, בניגוד לנשים של הטאג שעבדו במשרדים ודחו את חתונתן כדי שיוכלו להיות עצמאיות מבחינה כלכלית. רוב הנשים המוצגות במדור השידוכים הן צעירות למדי – בגילאי 19-23, אם כי לא צעירות כנהוג בקהילות אורתודוכסיות במזרח אירופה. היעדר הכשרה מקצועית עתיד היה להפוך את הכלה במודעה לתלויה בבעלה לעתיד, שכן היא לא תוכל להתפרנס בעצמה. היא איננה יוצאת לבילויים, עובדה אשר מנמקת מדוע היא זקוקה להתערבות הורית ולשידוכים, וכפי שכתבו פעם אחת במדור: "מיר ווילן אויסהעלפן יידישע טעכטער, שטילע מיידלעך וואָס האָבן קיין געלעגענהייט צו גיין אין געזעלשאַפֿט".²⁸⁸ הדרישה להתרחקות ממקומות הבילוי הפופולריים בולטת מאוד בפינה זו.

חתנים שפרסמו עצמם בפינת השידוכים דמיינו במקרים רבים את האידיאל הנשי שלהם במונחים דומים לאלו של "לב טוב", שפרסם מודעת שידוכים בשנת 1915: "אָ מיידל ביז 24 יאָר אַלט [...] און ניט זיין איבערגעגעבן אין גאַנצן אין יענקישאַפֿט. צום ביישפיל צו טאַנצן, פיקניקס, בעלער, צו פיינט און פודער".²⁸⁹ נשים לב לכך שמודל היופי שמוצג בפינת השידוכים שונה מהתמונה שמצטיירת מקריאת הטאג. האישה של הטאג היתה אופנתית, ובמדור התפרסמו כתבות אופנה כמעט מדי יום ביומו. במקרה של הטאגעבלאַט יש סירוב להכיר במודל היופי החדש. לכן לא נדיר למצוא על גבי פינת השידוכים את התכונה "געברויכט ניט קיין פודער", הנאמרת על העלמה הצעירה בגאווה. כדאי גם לציין כי רוב המודעות מתייחסות לרווקים של הדור הראשון, שנולדו עוד במזרח אירופה, ולא לילידי ארצות-הברית שהאמריקניזציה שלהם היתה הרבה יותר פשוטה ומובנת מאליה.²⁹⁰ ובכל זאת, חשוב להבחין כי תוך כדי כך נחשפת העובדה שהנשיות האורתודוכסית של הטאגעבלאַט שונה מהאורתודוכסיה של מזרח אירופה, שכן הטאגעבלאַט כבר מניח כמובן מאליו את חלוקת התפקידים הבורגנית, הטיפוסית לעיתוני הנשים, לפיה האישה לא עובדת והגבר נושא בעול הפרנסה, ואין כאן חתירה לקיום האידיאל הלמדני. אחד התארים המחמיאים והנפוצים על גבי המדור הוא "גוט אַמעריקאַניזירט", אשר נסוב על גברים ונשים כאחד. בסופו של דבר, הגבר הנחשק על גבי המודעות הוא בעל עסק מצליח ולא עילוי תורני. מובן כי הטאגעבלאַט קידם אמריקניזציה, אלא שזו היתה אמריקניזציה מתונה לאין שיעור מזו של הטאג והסתייגה במקרים רבים מגינונים בורגניים.²⁹¹

²⁸⁸ "איין תשובה דאָר אלעמען". יידישעס טאגעבלאַט 21.10.1915 ז' 8.

²⁸⁹ "זי זאָל נישט גיין צו פיקניקס". יידישעס טאגעבלאַט 6.7.1915 ז' 8.

²⁹⁰ Weinberg, Sydney. *The World of Our Mothers*. 117.

²⁹¹ אחת הדוגמאות המובהקות לכך היא שהטאגעבלאַט משית על האם את תפקיד החינוך היהודי או הנחלת המסורת לדורות הבאים (ראו "קינדער דערציען מאַמעס" יידישעס טאגעבלאַט 4.1.1922 ז' 8). מובן כי בעולם המסורתי היה

בניגוד לטאג שתיאר את הרווקות כמצב שניתן גם למצוא בו נחמה ולפעמים הוא אף טוב יותר מנישואין, הטאגעבלאט ראה **ברווקות בעיה**, ותיאר את חייהם של רווקים כעצובים ובודדים: "איר קומט אַהיים נאָכן טאָג אַרבעט אין אַייער קליין צימערל, קיין ליבלעכע בליקן באַגעגענען אַינד ניט, אויב אפילו איר הערט אַ פֿריינדלעך וואָרט פֿון אַייערע בעלי-בתיים, איז עס ניט פֿון האַרץ".²⁹² המדור מכיל סיפורי "חזרה בתשובה" של רווקים ורווקות שהבינו כי חייהם חסרי משמעות ללא משפחה וילדים. נבחן כעת שניים מהסיפורים האלו.

הסיפור "אַ מאַמע אויף אַ ווילע" ²⁹³ מאת שניאור שליטא נפתח בתיאור אוטופי לכאורה של רווקות: פֿעני הלבושה בקפידה אוכלת את ארוחת הערב שלה במסעדה, משאירה טיפ נדיב למלצר ונהנית ממבטיהם המשתוקקים של הגברים. מוקדם יותר קיבלה הצעת נישואין מגוטשטיין, גבר סימפטי שהיא מתקשה להתאהב בו, והיא מתכננת לסרב. פֿעני אוהבת את חי הרווקות, מה גם שנראה כי חברותיה הנשואות ובראשן מערי בלומענזון היפהפיה לשעבר הזדקנו מאז חתונתן בעשרים שנה. היא מחליטה ללכת לבית הקולנוע בגפה ובכניסה פוגשת בשלושה ילדים שמבקשים ממנה שתלווה אותם לסרט, שכן ללא מבוגר לא יורשו להיכנס. במהלך הסרט פֿעני מפתחת קשר רגשי לילדים, ומופתעת מאוד לגלות לבסוף שהם-הם ילדיה של חברתה ה"מסכנה" מרי בלומנזון. בערב חוזרת פֿעני אל ביתה ולא מצליחה לנסח את מכתב הסירוב שלה לגוטשטיין.

הסיפור נוגע בתמה מרכזית של הטאגעבלאט: הרתיעה העמוקה מן העיר הגדולה, שבה היחידה המשפחתית נחלשת והפרט חופשי. לטענת גאורג זימל (Simmel) בחיבור הקלאסי "העיר הגדולה וחיי הנפש", החיים בעיר הגדולה מתאפיינים בהתרופפות הקשר החזק והקרוב שמאפייין את היחסים בין אנשים החיים בקהילות קטנות. התרופפות זו אמנם יוצרת תחושות של ניכור ובדידות אך גם נושאת את ההבטחה לחופש אישי וביטוי עצמי.²⁹⁴ הטאגעבלאט יבליט כמובן את צד הניכור וינסה להפריך את השאיפה לחופש. הוא יעביר את הרווק מהלך מ"האדם האורבני" של

תחום החינוך היהודי נחלתם של גברים, וכפי שמראה פולה היימן, תפקיד זה שהוטל על הנשים הוא בבחינת חידוש ולא המשך של מסורת, למרות שהמהלך הוסווה ככה. כלומר, האורתודוקסיה של הטאגעבלאט היא כבר חלשה הרבה יותר מאחותה האירופאית ופועלת מתוך הנחות מוצא אמריקניות. וראו: היימן, פולה. **האשה היהודיה בסבך הקדמה**. 123-125. כמו כן נפוצו במדור נזיפות על מנהגים לא מנומסים של היהודים: זריקת זבל בפומבי, חיטוט באף וכדומה. ראו: עליאש. "שלעכטע געוויינהייטן". יידישעס טאגעבלאט 12.8.15 ז' 8. תשר"ק, אחד הכותבים במדור הנשים של הטאגעבלאט, כתב ספר נימוסים שלם. על הקשר שבין קבצי הנימוסים שהוציאו לאור המהגרים, תשר"ק ביניהם, ובין הרצון להשתלב במדינה החדשה כתב אלי לדרהנדלר:

²⁹¹ Lederhendler, Eli. "Guides for the Perplexed: Sex, Manners and Mores for the Yiddish Reader in America". Modern Judaism 11, 3 (1991) 321-341.

²⁹² עליאש. "די גרויסע שטאָט". יידישעס טאגעבלאט 21.7.15 ז' 8.

²⁹³ שליטא, שניאור. "מאַמע אויף אַ ווילע". יידישעס טאגעבלאט. 13.7.1915 ז' 8. (השם שניאור שליטא הוא ככל הנראה כינוי).

²⁹⁴ זימל, גאורג. "העיר הגדולה וחיי הנפש" מתוך: **אורבניזם: הסוציולוגיה של העיר המודרנית**. תרגום: מרים קראוס. עריכה מדעית: עודד מנדה-לוי, הוצאת רסלינג, תל אביב, 2004. עמ' 24-40.

זימל ל"כתריאלבקה בניו-יורק", שכן אם יש עתיד טוב לרווקה היהודיה, הוא יוכל להתממש רק באמצעות אשרור הערכים של העולם הישן.

בפתיחתו של הסיפור נראה כי פֿעני שבטרם המפגש הגורלי עם הילדים מקיימת את ההבטחה של העיר הגדולה לחיי חופש ועצמאות, ונראה כי הפרט מגיע למימוש מלא ולאוושר מחוץ לקיום הקהילתי. בדומה לרווקה של הַטאַג, פֿעני כבר משתכרת יפה, דבר המאפשר לה עצמאות כלכלית וחשיפה למנעמי החיים בעיר בדמות הקולנוע, המסעדה והפארק, וניתן להבחין כאן בעוינות הטיפוסית של הַטאַג כלפי צורות הבילוי המקובלות בחברה האמריקנית, אשר מהוות לפי הַטאַגעבלאַט אך ורק תחליף זול לדבר האמיתי – חיי משפחה. ניתן להניח כי אחת הסיבות לרתיעה העמוקה שנרתע הַטאַגעבלאַט מן הקולנוע האמריקני נבעה בין השאר מן הנטייה שלו להציג סיפורי אהבה שפרצו לעתים את המוסכמות החברתיות והציגו מרד של הדור הצעיר בדור ההורים.²⁹⁵ החשיפה של פֿעני לסיפורי האהבה שעל המסך הגדול אולי מסבירה גם את נהייתה שלה אחר ריגושים רומנטיים, שהרי היא תכננה בתחילת הסיפור לסרב להצעתו של גוטשטיין והעדיפה לחכות לאהבה רומנטית במקום להקים משפחה. הסיפור מסתיים בכך שהתפכחותה של פֿעני וההכרה ברצונה במשפחה גוברים על האידיאל הרומנטי, נצחון שהוא גם נצחונה של היחידה המשפחתית על השאיפות האינדיווידואליסטיות. נשים לב כי המפגש הבלתי-סביר מבחינה הסתברותית עם ילדיה של מערי הוא גם במובן מסוים הפרכה של תפישת האנונימיות והבדידות של העיר הגדולה, שכן היחיד שוב איננו אנונימי בין מליוני זרים אלא נמצא במובן מסוים תמיד בחיק משפחתו המורחבת.

הסיפור "ווען קראַנקײט טוט גוטס" לעליאש מספק לנו את גרסת החזרה למוטב של הגבר הרווק. מר לואיס הוא רווק צעיר ללא כוונות חתונה אשר משכיר חדר אצל בעלת דירה. יום אחד הוא נופל למשכב ואין לו איש קרוב אשר יסעד אותו, ובמילותיו של עליאש הוא מבין "ווי שלעכט עס איז צו זײן עלנט ווי אַ הונט". בעקבות החוויה הקשה מחליט לואיס להתחתן, לא מתוך אהבה אלא מתוך הצורך באדם שיטול עליו את הדאגה למשק הבית והרצון לא להיות לבד בעת צרה. לאחר החתונה עובר מר לואיס מפנה שני. הוא נופל למשכב שוב, אלא שכעת אשתו מטפלת בו במסירות: "די פֿרוי איז נישט אָפֿגעגעטרעטן פֿון אים, נישט גערוט און נישט געשלאָפֿן, נאָר געווען פֿאַראינטערעסירט אין איר קראַנקן מאַן און די צערטלעכסטע טרײסט ווערטער אים געזאָגט". לבסוף, המסירות האינסופית היא שגורמת ללואיס להתאהב ברעייתו. הסיפור למעשה מדגים עד כמה המודל של האינדיווידואל מתאים רק לזמנים מסוימים – כשאדם הוא צעיר, חזק

²⁹⁵ Prell, Riv-Ellen. "Fighting to Become Americans". 69-77.

ומתפקד. אך בשעת צרה הקיום היחידני מאכזב. אנו גם עדים כאן לשובו של מודל האשה המקריבה, והסיפור מדגיש את העדינות, המסירות הטוטאלית והרוך של האשה הטובה. כמובן שזהו מודל ששונה מהאישה של הטאג. שני סיפורי הרווקים שלנו מסתיימים איפוא באשרור הערכים של העולם הישן, שלעומתם החיים המודרניים הם מלאי אכזבה.

התערבות של ההורים בנושאי רומנטיקה ואימוץ של דפוסי נישואין מהעולם הישן מוצגים במדור באופן חיובי. בין השאר, המדור נלחם מלחמה אבודה כדי להעלות את מעמדו המעורער של מוסד השדכנות והשידוכים. הסיפור "שדכנות און ליבע"²⁹⁶ לעליאש מספר את סיפורן של שתי אחיות, בעלג ופֶעני. בעלג התחתנה בדרך האמריקנית, מתוך אהבה, ואילו פֶעני התחתנה כפי שנהוג היה בשטעטל, באמצעות שידוך. נישואיה של בעלג הסתיימו תוך זמן קצר, נכרכו ב"סקנדאלים" ובחזרה אל ההורים. לעומת זאת פֶעני, שנפגשה עם בעלה-לעתיד פעמים ספורות לפני החתונה, למדה לאהוב את בעלה עם הזמן וכעת היא מנהלת חיי נישואין מאושרים. את השידוכים מתאר הטאגעבלאט במילים הבאות: "אונדזערע עלטערן האָבן כמעט אַלע געהייראַט דורך שדכנים, דאָך האָבן זיי געפֿירט אַ פֿיין פֿאַמיליען-לעבן, געבויט אויף ליבע און טרייהייט"²⁹⁷.

התמיכה בשדכנות הולכת יד ביד עם דחיית האידיאל הרומנטי, כפי שכבר ראינו באותם מקרים של פֶעני הרווקה ופֶעני שנישאה בשידוך. טור אחר של עליאש דן בסוגייה בדרך ישירה יותר ומספר על רחל, נשואה טרייה שמאוכזבת מחיי הנישואין, מעין מאדאם בובארי יהודיה. עליאש מבחין בין החלום הרומנטי ובין החיים הפרוזאים, אולי אף באופן שלא נעדר ממנו לעג. כדאי לשים לב לרטוריקה האופיינית: "וּוּ זענען די פֿאַרחלומטע אויגן? וּוּ זענען די שטילע סודות, וּוּ איז יענע ליבע, וּוּאַס זי האָט געזען אין פֿאַנטאַזיע? נאַאיווע, פֿאַעטיש-געשטימטע רחל!"²⁹⁸

היכן ספגה רחל את אותם אידיאליים רומנטיים ואת התשוקה למבטים מצועפים ושעשועי אהבהבים? הטאגעבלאט מסמן באופן ברור כאחראי את אמצעי הבידור החדשים והתרבות הפופולרית שאכן הקסימו וסחפו את הנשים היהודיות למורת רוחם של הוריהן השמרנים.²⁹⁹ מתוך צפייה בקולנוע, מראה ויינברג, יכלו נשים להבין את שפע האפשרויות החדשות שנפתחו לפתע בפניהן.³⁰⁰ סרטים גם היו עשויים לעודד וללמד את הנשים הצעירות להתלבש בהתאם לאופנה האמריקאית, להתאפר ולרקוד, ולעתים הם גם נשאו את ההבטחה ללמד את האישה

²⁹⁶ עליאש. "שדכנות און ליבע". יידישעס טאגעבלאט 17.6.1915 ז' 8.

²⁹⁷ שם, ז' 8.

²⁹⁸ עליאש. "ליבע אין חלום; ליבע אין ווירקליכקייט". יידישעס טאגעבלאט 28.12.1915 ז' 8.

²⁹⁹ Weinberg, Sydney. *The World of Our Mothers*. 99.

³⁰⁰ Ibid, 117.

היהודיה לפרוץ את הגבולות האתניים ולמצוא לה בעל אמריקאי עשיר.³⁰¹ מובן כי ריקוד, צפייה בסרטים ואיפור היו בדיוק אותן ההתנהגויות מהסוג שהטאגבלאט גינה.

הנערה אשר חיפשה את בן זוגה בעצמה ללא עזרת הוריה על גבי הטאגבלאט ונעזרה לשם כך במקומות הבילוי שבעיר צפויה היתה להיתקל בטיפוסים מפוקפקים למדי. הטאגבלאט תיאר את מקומות הבילוי החדשים כסכנה האורבת לפתחה של האישה הצעירה, ובילוי שבטאג היה בוודאי מתואר כתמים נגמר בטאגבלאט לעתים קרובות ב"סקנדל". הריקוד היה מטרה פופולרית במיוחד לחצי הביקורת של הטאגבלאט, אך גם פיקניקים וסרטים. אולמות הריקודים הם "אָ נעסט ווו זיי [די גענגסטערס מיט די זיידענע האענטשקעס] פֿאָנגען די יונגע פֿוילגעך, אומשולדיקע יידישע מיידלעך וואָס פֿאָלן אַרײַן איז זייער נעץ". עליאש איים על הנערות הצעירות שבמקומות הבילוי ימצא אותן הגבר המנוול, הפתיין, המכונה במדור "דער פוסטער בחור".³⁰² שקווים לדמותו ואופן פעולתו נמצאים בקטע הבא. כדאי לשים לב לשימוש של עליאש באמריקניזמים, שימוש שרווח במיוחד כשהוא מתאר את מקומות הבילוי החדשים שנשארים זרים ומוזרים בתוך הטקסט היידי. הצעירים יוצאים ל"מאָנטײַנס", ל"דענסינג האָלס" ולאיסוף של "בעריס":

זומער זעט מען זיי אין די מאָנטײַנס און אין די באָדע פלעצער בײַם ים. ווינטער זענען זיי פֿול אין אַלע דענסינג האָלס. זיי לוייערן אויף די אומשולד פֿון יונגע מיידלעך און אויף די צניעות פֿון פֿאַרהייראַטע פֿרויען [...]. שפעטער מאַכט מען צוזאַמען אַ שפּאַציר צו פֿוס. מען גייט קלײַבן בעריס אין אַ וועלדל. מען גייט צו אַ באָרן דענס און מען טאַנצט צוזאַמען [...]. עס פֿאַרפֿירט זיך אַ ראָמאַן. ווען ער דערוויסט זיך, איז שוין אָבער אָפֿט מאָל צו שפּעט!³⁰³

בילוי בפארק תואר במונחים דומים, ובקטע הבא אפשר גם להבחין בקשר שבין תאוות התענוגות של הנשים ובין האסון הקרב ובא. ה"פוסטער בחור" מסתמך על כך שלאישה יש חולשה להנאות החיים והיא איננה מסרבת לבילויים אמריקאיים טיפוסיים כגון הזמנה לריקוד או גלידה, שעליהם הוא משלם, והחולשה הזו הופכת אותה לקלה לפיתוי. הגבר המסוכן יתואר כמי שעבר אמריקניזציה מוצלחת והוא מפגין גינונים אמריקאיים, למשל בלבשו, ואין זה מקרה שתמיד מתואר המראה החיצוני של הנבל. לפי היינץ (Heinze), שכתב על תרבות הצריכה של המהגרים כאמצעי לאמריקניזציה, הלבוש הפך בארצות הברית לאחת הדרישות החשובות בבן הזוג העתידי

³⁰¹ Ibid. 117.

³⁰² עליאש. "דער פוסטער בחור". יידישעס טאגבלאט 3.9.15 ז' 14.

³⁰³ עליאש. "גענגסטערס מיט זיידענע האַנטשקעס". יידישעס טאגבלאט 22.8.15 ז' 8.

אותת על אמריקניזציה מוצלחת, והחליף דרישות מסורתיות יותר כמו ייחוס ולמדנות.³⁰⁴ בטקסט שלפנינו, הגינונים האמריקניים מקלים על הגבר הערמומי לבצע את זממו והקסם שגינונים אלו מהלכים על הנשים הופכים אותן לפגיעות: "אָ מיידל זעט אַ שייך-געקליידטן יונגערמאַן, וואָס ווייזט אַרויס אזוי פֿיל גוטסקייט צו איר, 'טריט' איר מיט אייזקרים, רעדט אַזוי איידל און זי קריגט צו אים צוטרוי, ווען זי כאַפט זיך, איז שוין צו שפעט".³⁰⁵

אחת הסכנות אשר היו כרוכות בבילוי מחוץ לבית לפי הטאגעבלאט היתה פיתוי על-ידי גברים לא-יהודים, למשל איטלקים:³⁰⁶ כצפוי, **תגובתו של הטאגעבלאט לנישואים בין יהודים לגויים** היתה החריפה ביותר מבין העתונים. הגבר הלא-יהודי שנשוי ליהודיה יתואר באופן טיפוסית כשיכור, מהמר ורמאי, כמו בסיפור "פֿעניס מאַן גרייט אָן פֿאַר איר אַ פֿאַסטקע", שבו בעלה של פֿעני מאשפז אותה בכפייה במוסד לחולי נפש כדי להיפטר ממנה.³⁰⁷ בטאג היתה ההשתלבות התרבותית של בן-הזוג הלא יהודי בעם היהודי מספיקה כדי להניח את דעתו של העתון, והזוג עשוי היה לחיות חיים מאושרים, גם אם זיווג כזה לא נחשב לזיווג מיוחל. לעומת זאת הטאגעבלאט דיבר על נישואים מעורבים במונחים ביולוגיים ולא תרבותיים. כך למשל בטור הבא של עליאש משנת 1915: "אַלץ איינס, אויב דער קריסט איז זיך מגייר צוליב זיין יידישע כלה אָדער ער פֿירט זיין יידישע כלה צו שמד [...] יידן האָבן שטענדיק פֿאַרשטאַנען די געפֿאַר פֿון פֿרעמדן בלוט. אויסער וואָס די קינדער פֿון געמישטער הייראַט זענען די אומגליקלעכסטע, איז עס די גרעסטע לעבנס-טראַגעדיע פֿאַר דעם געמישטן פֿאַר".³⁰⁸

הטאגעבלאט מזהה את הנישואים המעורבים עם טיפוס בסולם הכלכלי, כדבר-מה שמאפיין את העשירים, שלכאורה שכחו את יהדותם. "צוויי חתונות" לעליאש ממחיש את הנושא הזה, וטוען כי ילדי העשירים נוטים יותר להתבוללות: "צום באַדויערן איז עס אַזוי אין די מערסטע פֿעלן, ווען אַ ייד ווערט געבענשט מיט עשירות, אויב ער אַליין בלייבט אַ טרייער ייד פֿאַרקויפֿן אָבער זינע קינדער דאָס גאַנצע יידישקייט פֿאַר גאַלדענע מטבעות".³⁰⁹

כפי שראינו בפרק המבוא, הטיפוס של האישה בסולם הכלכלי-חברתי באמצעות נישואין הוא מאפיין מהותי וחשוב של עתונות הנשים. האישה תמיד צריכה לשאוף מעלה, להטבה של

³⁰⁴ Heinze, Andrew R. *Adapting to Abundance: Jewish Immigrants, Mass Consumption, and the Search for American Identity*. New York: Columbia U P, 1992.98.

³⁰⁵ עליאש. "אין פארק". יידישעס טאגעבלאט 16.7.1915 ז' 12.

³⁰⁶ עליאש. "די געפֿאַר ביים טאַנץ". יידישעס טאגעבלאט. 27.8.15 ז' 12.

³⁰⁷ "פֿעניס מאַן גרייט אָן פֿאַר איר אַ פֿאַסטקע" יידישעס טאגעבלאט 1.7.1915, ז' 8.

³⁰⁸ עליאש. "געמישטע הייראַט" יידישעס טאגעבלאט 4.4.1915 ז' 8.

³⁰⁹ עליאש. "צוויי חתונות". יידישעס טאגעבלאט 28.7.15 ז' 8.

מצבה החומרי, ולכן עליה להתחתן עם גבר שעולה עליה בתכונותיו.³¹⁰ הנטייה הזו משתלבת יפה עם שאיפתם של המהגרים היהודים להיכנס אל המעמד הבינוני וכפי שמראה פרל, עדיין היה קל יותר לרווקה ממעמד הפועלים להעלות את הסטטוס החברתי שלה באמצעות חתונה מאשר באמצעות קידום מקצועי אישי.³¹¹ הטאגעבלאט מפר את המוסכמה לפיה צריך לטפס במעלה הסולם החברתי כי הוא מתאר את הטיפוס כאפשרות מאיימת, שמביאה על האישה אומללות. בסיפור "פֶעניס מווינג פיקטשורס"³¹² מחליטה הגיבורה להתחתן דווקא למטה. פֶעני יושבת בקולנוע וצופה בהתלבטות של הגיבורה אשר צריכה להכריע האם להינשא למחזר העשיר או העני שלה. גיבורת הסרט בוחרת בגבר העשיר. לאחר שהסרט מסתיים פֶעני מחליטה להינשא לפועל בסדנת היזע, ולא למחזר העשיר. הסיפור מסתיים בכי טוב, בהצהרת אהבה משותפת ובהבטחה לקורא כי: "ביידע זענען געווען די גליקליכסטע מענטשן אויף דער וועלט".³¹³ בסיפור אחר מתחתנת נערה מסדנת היזע בשם מיני עם הבוס שלה, נישואים אידיאליים לפי עתונות הנשים, אלא שהיא חווה אומללות במקטם אושר: משפחתו של הבעל מתעלמת ממנה ובעלה מתבייש בגינוניה עד כדי שהיא מתגעגעת לחיי העוני ומצטערת שלא התחתנה עם מישהו מהמעמד הכלכלי שלה. בסופו של הסיפור, היא חוזרת לאמה ומבקשת ממנה שתמצא עבורה חתן.³¹⁴

הטאג הראה לנו כיצד יכול וצריך דור הילדים לגבור על דור ההורים בחיפושיו אחר אהבה רומנטית, מאבק שראשיתו עוד בספרותם ובזכרונותיהם של המשכילים במזרח אירופה.³¹⁵ קריאה בטאג מראה כי לפעמים כדי למצוא את בן הזוג המתאים צריך למרוד בהורים או למצער לא להקשיב להם. הטאגעבלאט תיאר את הרגע הזה הזה מנקודת המבט של ההורים, והבטיח להם את המילה האחרונה. בהקשר הזה מאלף במיוחד הוא הסיפור "דער באַבעס נקמה", שבו הסבתא, שנעלבה מאוד מנכדתה, מלמדת אותה שיעור בנושא יחסי הכוחות שבין הדורות: "אין איין אָוונט איז דאָס שטעטל איבערראַשט געוואָרן צו הערן אַז מאַרגאַרעטס חתן האָט חרטה אויפֿן שדוך און ער גייט חתונה האָבן מיט איר באַבען, בעסער געזאָגט: מיט אירע פֿופֿצן טויזענט דאָלאַר [...] דעם זעלבן אָוונט האָט דאָס פּאַרל, די 65 יאָריקע פֿרוי און דער 25 יאָריקער יונגער-מאַן געהייראַט כדת

³¹⁰ רובין שלומית. מגמות של מסורת ושינוי בעתונות נשים בישראל: עבודת גמר לתואר מוסמך בספרנות. ירושלים: האוניברסיטה העברית, 1987. 30-31.

³¹¹ Prell, Riv-Ellen. *Fighting to Become Americans*. 112.

³¹² שעפסיני, ע. "פֶעניס מווינג פיקטשורס". יידישעס טאגעבלאט 24.6.1915 ז' 8.

³¹³ שעפסיני, ע. "פֶעניס מווינג פיקטשורס". יידישעס טאגעבלאט 24.6.1915 ז' 8.

³¹⁴ "דאָס ריכע שטיגל". יידישעס טאגעבלאט 2.9.15 ז' 8.

³¹⁵ ביאל, דוד. "ארוס וההשכלה". ארוס והיהודים. תרגום: עמית גיא. תל אביב: עם עובד, 1994. 196-230.

משה וישראל".³¹⁶ כאן מוחלפת קונבנציית המרד של בני הדור הצעיר בהורים והנישואים שלא על דעתם של ההורים בנקמתו של האדם המבוגר, שלא נס לחו.

מחוץ לבית: עולם העבודה, שוויון זכויות ונושאים בעלי עניין מיוחד לנשים

בשונה מהפֶּאָרווערטס, הנערה העובדת הטיפוסית שתוארה בטאג כבר עבדה במשרד ולא בסדנת היזע. גם שתי האחיות גיבורות הסיפורים של סאַראָה סמיטה, אשר ייצגו עבור הקוראת של הטאג דגם של נשיות מודרנית בדעותיהן המתקדמות, עבדו בעבודה משרדית. אנחנו אפילו יודעים מן הסיפור "מוטערס און מאָדערנע מוטערס" כי האחיות הרווקה הרוויחה סכומים יפים.³¹⁷ כפי שמראה פרל, העבודה במפעל היתה במרבית המקרים משתלמת יותר מבחינה כלכלית, והיא גם הייתה הבחירה השכיחה בקרב בנות המהגרים לפחות עד העשור השני של המאה העשרים.³¹⁸ ובכל זאת, הטאג בחר להתמקד בעיקר בנשים שעובדות במשרדים, עוד בשנות העשרה של המאה העשרים כשקבוצת הפועלות היוותה קבוצה חשובה בתוך קבוצת הנשים העובדות. יש יסוד להניח שאחת הסיבות לכך היא שמשמעותה של יציאה מן המפעלים אל המשרדים היוותה גם בחירה במעמד הבינוני. אם עובדות העדיפו להרוויח פחות כסף, ניתן להניח כי היה להן דבר-מה, תמריץ, ששיכנע אותן לעשות כך. ואכן, התמריצים היו רבי ערך: פרל (Prell) מראה כי עובדות משרד או כל-בו כבר אימצו גינונים אמריקאיים נחשקים, כמו ידיעה טובה של השפה האנגלית וטעם משובח. במשרדים ובבתי הכולבו יכלו הנשים גם למצוא בעל אשר השתייך למעמד הבינוני ולא למעמד הפועלים ולשפר את מעמדן.³¹⁹ ולבסוף, בהינתן הנורמה של הפסקת העבודה מחוץ לבית לאחר הנישואים, חתונה עם גבר מן המעמד הבינוני גם היוותה אפיק חשוב לשיפור הסטטוס החברתי, והיוותה תמריץ נוסף להימנעות מעבודה במפעל.³²⁰

אין לומר כי הפועלות נעדרו מהטאג, אך הן הופיעו פעמים רבות בהקשרים שמאירים את סדנת היזע באור בלתי מחמיא ואף מעורר אימה. זאת לעומת הפועלת בפֶּרִייהייט אשר הייתה גיבורה עשויה ללא חת אשר ראתה בהיותה פועלת ייעוד, ובשונה גם מהפֶּאָרווערטס אשר הכיר בקשיי המציאות בסדנת היזע אך לרוב הסתפק באמירה כללית לגבי אותם קשיים ולא מצא לנכון לתאר אותם. כמו כן, הפועלות עברו על דפי הטאג מן המוקד לרקע: קורותיהן של הפועלות היוו כעת בעיקר מקור בלתי נדלה של חומרים עבור מדורי הסיפורים הסנסציוניים.

³¹⁶ עליאש. "דער באָבעס נקמה". יידישעס טאגעבלאט 5.8.1915, ז' 8.

³¹⁷ סמיטה, סאַראָה ב. "מוטערס און מאָדערנע מוטערס". דער טאָג. 11.3.1917, ז' 14.

³¹⁸ Prell, Riv-Ellen. *Fighting to Become Americans*. 108-109.

³¹⁹ Prell, Riv-Ellen. *Fighting to Become Americans*. 108.

³²⁰ Prell, Riv-Ellen. *Fighting to Become Americans*. 112.

הפרק הקודם ניסה להצביע על כך שהיה יותר משמץ של סנטימנטליזציה בתיאורי הסדנה של הֶפֶאָרווערטס, והפועלת שלו מצאה בסדנת היזע רגעים יפים בעודה מחכה ליום חתונתה. כשמעמתיים את הדימוי שנוצר מהקריאה בעיתונים הסוציאליסטיים עם ראיונות ומחקרים שנעשו על העבודה בסדנה מקבלים תמונה שונה מעט. הפועלות לא התמודדו רק עם משכורות נמוכות ושעות עבודה ארוכות – העבודה בסדנה היתה לעתים קרובות חוויה שרחוקה מלהיות נעימה גם בגלל ריבוי ההטרדות המיניות. סידני ויינברג כותב על נשים שנאלצו לעבור מספר פעמים בין מקומות עבודה שונים בנסיון כושל למצוא מעביד שלא יטריד אותן. אחרות נאלצו להתמודד עם השפלות פיזיות או מילוליות בלתי פוסקות מצד עמיתים למקצוע.³²¹ גם בספרה של סוזן גלן היוו ההטרדות המיניות נושא חשוב בתיאור העבודה בסדנת היזע.³²²

הטָאָג תיאור את אותם רגעים בעייתיים וקשים בסדנת היזע, שנחשפת על גבי הדפים כמקום מסוכן שממנו יש להימלט מהר ככל האפשר. זהו ההבדל המהותי בין הטָאָג ובין הֶפֶאָרווערטס: הגם שהאחרון איננו עיוור כלל לסבל שעובר על הנערה בסדנה, עדיין לא יתעורר מקריאתו הרושם שסדנת היזע היא מקום נורא לעבוד בו ושעדיף להימנע מכך. סאָראָה סמיטה, במדור הסיפורים הסנסציוניים מבתי המשפט, מספרת על עובדת שנכנסה להיריון מן המעסיק שלה, וברגע זה הוא החל להתנכל לה וניסה לסלקה מסדנת היזע.³²³ במאמר מ-1921 העבודה בסדנת היזע מוצגת כתחנה משמעותית בהידרדרותה של נערה לעבר אורח חיים לא נורמטיבי, ויש להבחין כי הטקסט לא מדבר רק על נערה מסוימת או על סדנה מסוימת אלא על הסדנה הטיפוסית, והתיאור בנוי במובן מסוים על ההיכרות המוקדמת של הקורא עם המצב, שלא מתואר כלל כחריג:

ווען זי ווערט עלטער מאַכן זי די עלטערן פֿאַר אַ פֿאַרדינערקע. זי לויפֿט אין שאָפּ – און דאָ לויערט פֿאַר איר די געפֿאַר אויף יעדן טריט. די געפֿאַר פֿאַר געוויסנלאָזע מענער וואָס שפּרייטן אויס אַ מעץ פֿאַר יעדער אומשולדיקער מיידל. מען שטופֿט זיך צו איר מיט באַקאַנטשאַפֿט, מען גיט איר פֿלעזשור, מען פֿאַרדרייט איר דעם קאַפּ...³²⁴

כפי שהראיתי בפרק הקודם, מדור הנשים של הֶפֶאָרווערטס תמך במידה רבה בתהליך השתלבותם של המהגרים במעמד הבינוני וסייע להם בכך, לעתים גם בדילמות שעימתו בין נטייה זו ובין הסוציאליזם המוצהר של העיתון. לכן המדור הניח כדבר מובן מאליו במרבית המקרים שהאישה תעזוב את מקום העבודה שלה לאחר החתונה. הֶפֶאָרווערטס הרדיקלי הרבה בכתבות המעודדות את עבודתן של נשים נשואות. ניתן אם כן לצפות שהטָאָג, עיתון ללא כוונות

³²¹ Weinberg, Sydney. *The World of Our Mothers*. 198-199.

³²² Glenn Susan. *Daughters of the Shtetl*. 37.

³²³ סמיטה, סאָראָה ב. "בילדער פֿון די קאַרטס". דער טאָג 20.2.1917 ז' 8.

³²⁴ "ווער איז שולדיק אין אַ פֿרויס פֿאַרברעכן". דער טאָג 21.10.1921 ז' 8.

סוציאליסטיות וכפי שכבר ראינו גם בעל גינונים של המעמד הבינוני, ישלח את הנשים לביתן. אלא שקשה מאוד לומר שהעיתון יצא תמיד בעמדה נחרצת בנושא זה. ניתן אמנם לומר שבדומה לפֶאָרווערטס הנחתו היתה שאישה שמתחתנת מפסיקה לעבוד, אך אפשר גם למצוא **ייצוגים של נשים העובדות אחרי הנישואים**. בשונה מהפֶרֶייהייט, הרעייה העובדת לא עבדה בדרך כלל במפעל כפועלת פשוטה, אלא הפרה את האידיאל הבורגני בדרך כלל עבור משרות נחשקות יותר. נשים לב כי הנשים העובדות במדור מעדיפות התקדמות מקצועית אישית ואינן חלק מאיגוד, ושהעיתון מעודד את הנשים שרכשו מקצוע נחשק להמשיך ולעבוד בו גם אחרי החתונה.

מדור המכתבים משנת 1924 מביא את מכתבה של אשה צעירה שכועסת ומאוכזבת מבעלה לעתיד, המצפה ממנה להמשיך ולעבוד כמעצבת במפעל אחרי החתונה.³²⁵ לכאורה היה ניתן לצפות שהעיתון יתמוך בעמדתה של האשה, הגם שהיא עובדת במפעל, צורת העסקה נחשקת פחות. אלא שהעיתון מבהיר כי אין להתבייש בעבודה לאחר החתונה, ואף מרחיק לכת וטוען כי בעוד שנשים מסוימות קורצו מן החומר שהופך אותן למתאימות לביצוע עבודות הבית ולמטבח, ישנן גם נשים אשר מצטיינות בעבודה מחוץ לבית, ורק שם יבואו על סיפוקן. נשים כאלו מוכרחות להמשיך ולעבוד, אפילו אם עליהן לקחת אומנת לשם כך. מובן מאליו שאומנת היא פתרון שמתאים רק לנשים בעלות יכולות כלכליות מסוימות: הפֶרֶייהייט דיבר על פועלות, שנזקקו לפתרון קולקטיבי שיתן מענה לילדיהן של כל הפועלות. נזכור גם כי בתקופה הזו הפֶאָרווערטס מבקר את נשות המעמד הבינוני שמעדיפות לצאת לעבודה ולהשאיר את ילדיהן עם האומנת.³²⁶

בכתבה משנת 1922 נידון מקרה של עורכת-דין שלאחר הולדת בנה רצתה לחזור ולעבוד עם בעלה במשרד, אלא שאט-אט הוא הצר את צעדיה ודחק אותה ממקום העבודה. האישה בסופו של דבר תבעה ממנו גט, ועמדתה מוצגת כמוצדקת לחלוטין:

זענען פֶאָראַן צווישן מענער אַ סך חכמים וואָס הייראַטן מיט מיידלעך, וועלכע האָבן זייערע בעסטע יאָרן אָפּגעגעבן צו דערלאַנגען עפעס אַ פּראָפּעסיע, אָדער טרייד, און ווילן גאַרניט וויסן וואָס פֶאָר אַ קרבן די פֶרוי ברענגט, ווען זי מוז נאָך דער חתונה אָפּגעגעבן איר פּראָפּעסיע און ווערן אַ קיכפּרוי [...] אָפּצורייסן אַ מאַן אָדער אַ פֶרוי פֶון זייער פּראָפּעסיע און צווינגען צו טאַן אן אנדער אַרבעט, איז אַ שווערע שטראַף.³²⁷

עם זה המצב הטבעי, המקובל והנפוץ ביותר במדור הוא אישה שמפסיקה לעבוד אחרי הנישואין, בעוד שהחריגות שייכות כבר למעמד הבינוני-גבוה ודורשות הסבר ודיון.

³²⁵ "דאַרף אַ פֶרוי אַרבעטן נאָך דער חתונה?" דער טאַג 24.11.1924. ז' 10.

³²⁶ מוראווטשיק רחל. "אַ נייע מאָדע צווישן ריכע פֶרויען: אַליין צו פֶאַרדינען". פֶאָרווערטס 30.3.1923. ז' 14.

³²⁷ "מעג אַ מאַן אָפּרייסן אַ פֶרוי פֶון איר פּראָפּעסיע?" דער טאַג 10.2.1922. ז' 10.

בדומה לִפְאָרווערטס הטאג תמך באופן בלתי מסוייג בזכות הצבעה לנשים, אך מדובר בתמיכה מסוג שונה ממה שראינו עד כה. כפי שטוענת מקסין סלר (Seller),³²⁸ הִפְאָרווערטס לא הסביר את הצורך במתן זכות הצבעה כנגזר מן התפיסה של חלוקת התפקידים בין גבר לאישה, בעוד שבאותה תקופה בקרב ילידי ארצות-הברית דווקא רווחה ביותר תפיסה מסוג זה. סופרז'ייסטיות ומתנגדים כאחד השתמשו בנימוקים מהותניים: הסופרז'ייסטיות טענו כי השתתפות נשים בפוליטיקה, בשל היותן נעלות מבחינה מוסרית, תאפשר להן לבער את השחיתות הפוליטית ולדאוג לקדושת הבית.³²⁹ גם המתנגדים לזכות ההצבעה התבססו על שוני מהותי בין גבר לאישה שגם מייעד להם תפקידים נבדלים בתכלית כדי לגזור את המסקנה ההפוכה ולזהות את הבית כטריטוריה היחידה של האישה. לעומת זאת, הִפְאָרווערטס כתב על הצורך במתן זכויות לנשים דבר כמעשה של צדק, אשר נחיצותו היא מובנת מאליה, ולא נזקק לטיעון על אודות נעלותה המוסרית של האישה. כפי שמציינת סלר, יש חשיבות גם לעובדה שהִפְאָרווערטס לא נזקק להסביר לאשה המזרח האירופאית מדוע זכויותיה הפוליטיות הכרחיות ופשוט הניח הסכמה אצל קוראותיו.

הטאג התבסס על הנימוקים מהסוג המהותני בבואו לנמק את הצורך בזכויות פוליטיות, ואולי יש כאן גם סימן לכך שהמדור של הטאג כבר היה מושפע יותר מהעתונות האמריקאית. הוא טען כי יש דבר-מה בנשים שהוא טוב, טהור, אצילי וכדומה אשר עשוי לשרת את האנושות ולכן יש להעניק להן זכות הצבעה. נימוקים מסוג זה היוו גם נימוק טיפוסי בעיתונות הנשים האמריקאית של תקופה זו.³³⁰ באופן דומה, העיתון גם קישר בין נשים לפציפיזם טרם כניסת ארה"ב למלחמת העולם הראשונה, כאשר תבע מהנשים למנוע מהגברים לצאת למלחמות מיותרות.³³¹ לכאורה האישה, כאם וכרעה, יכולה להבין טוב יותר את הצורך בשלום, ויכולת זו היא שמזכה אותה בזכויות פוליטיות: "קיינ מאן, קיין פֶאָטער, קען זיך מאַכן אַ באַגריף וואָס עס הייסט אַ מאַמעס שמערץ ווען מען נעמט ביי איר אַוועק דעם זון [...] דער פֶרויס האַרץ איז גרעסער, ברייטער און וויכטיקער ווי פֶאָטערלאַנד. איצט איז די פֶאָסנדע צייט פֶאָר דער פֶרוי אויסצווירקן אירע פֶאָליטישע רעכטע".³³²

³²⁸ Seller Maxine Schwartz. "Defining socialist womanhood : the Women's Page of the Jewish Daily Forward in 1919" American Jewish History 76,4 (1987). 423.

³²⁹ Zuckerman, Mary Ellen. *A History of Popular Women's Magazines in The United States, 1792-1995*. Westport, Conn. : Greenwood P, 1998. 89-90.

³³⁰ Zuckerman, Mary Ellen. *A History of Popular Women's Magazines in The United States, 1792-1995*. 89-90.

³³¹ לסוגיית עמדתה של העתונות היידיית טרם כניסת ארצות-הברית למלחמת העולם הראשונה ראו: חניקין, יוסף. יידישע בלעטער אין אַמעריקע. ניו-יורק: י. חניקין, 1946. 241-247.

בניגוד לעמדתו הגמישה יחסית בנושא יציאה לעבודה ותמיכתו בזכויות פוליטיות לנשים, נטען בטאג לא פעם כי פעילות פוליטית אינטנסיבית לאשה היא בלתי רצויה ופוגעת בהכרח במשפחה: "מיר קענען ווידער אַ פֿרוי, אַ מוטער פֿון אַ קינד, וואָס גיט זיך אָפּ מיט אַלע מאָדערנע פֿרויען-באַוועגונגען, אַ פֿאַרברענטקע סאָפֿראַדזשעטקע, אַן אָנהענגערין פֿון געבורטס קאָנטראָל [...] נאָר ווען דער מאַן קומט אַהיים געפֿינט ער ניט קיין סאָפֿער".³³³ אמירה זו חושפת את עמדתו העמוקה של העיתון כלפי מקומה של האישה, שכן בבואו לעצב דמות של אשה פעילה פוליטית היה באשה זו יותר משמץ מן הקריקטורה. אכן, העיתון האמין בזכויות ובחינוך לנשים, וחינך את קוראותיו במגוון של סוגיות פוליטיות וחברתיות, ובכללן גם אמצעי מניעה. ולמרות כל אלו בסופו של יום ככל הנראה שארוחת הערב תצפה על השולחן וכך ראוי שיהיה.

במהלך השנים פרסם העמוד לאשה כתבות רבות על מעמד האישה, במגוון רחב של סוגיות בעייתיות ושנויות במחלוקת שלא אפיינו את העיתונים האחרים. זה היה מדור נועז. גם כשהטאג לא נקט עמדה חד משמעית בנושא כלשהו, ופעמים רבות הוא לא נקט בעמדה שכזו בגלל נטייתו המוצהרת לסקר מגוון של עמדות, הוא בכל-זאת הכיר במבחר גדול מאוד של נושאים כראויים לתיאור ולדיון. אחד מהנושאים הללו היה אמצעי מניעה. פולמוס של הטאג בנושא זה התפרסם בשנת 1917 והתקיים בעיקר מחוץ למדור לאישה, אך אותותיו ניכרו גם שם. מכתבים אשר תומכים בזכותה של האישה לתכנן את המשפחה התפרסמו במדור הנשים בשנת 1917.³³⁴ גם בשנים הבאות התפרסמו מדי פעם בפעם כתבות שתומכות בפיתוח ובשימוש של אמצעי מניעה.³³⁵ כתבות בנושא מעמד האישה והסוגיות המעסיקות נשים נכתבו על ידי אדלה קין, שפרסמה לסירוגין כתבות פמיניסטיות נוקבות ואת פינת הבישול. כתבות אחדות תיעדו את פעילותה של מרפאה המעניקה ייעוץ בנוגע לאמצעי מניעה,³³⁶ וכתבות אחרות יוצאות כנגד קיומם של בתי בושת ועל "ווייסער שקלאַפֿעריי" – כינוי לזנות.³³⁷ כתיבה על נושאים אלו לא היתה דבר מובן מאליה, ואחת הראיות לכך היא שבמדור של הטאגעבלאט אין להם כמעט זכר – אפילו לא כהתנגדות אליהם. בעיתונות הנשים האמריקאית באותה תקופה כתיבה על נושאים שנויים במחלוקת אלו עלתה לעתים לעיתון בשערוריה גדולה ובביטול מנויים. אפילו בשנות השלושים

³³³ "וואָס רופֿן מיר אַ מאָדערנער מענטש". דער טאָג 23.1.1923 ז' 8.

³³⁴ "די מיינונג פֿון צוויי פֿרויען וועגן געבורט-קאָנטראָל". דער טאָג 15.3.1917 ז' 8.

³³⁵ סאַלאָו, ל. "די נייע באַוועגונג פֿאַר געבורט-קאָנטראָל". דער טאָג 17.10.1929 ז' 8.

³³⁶ יפה, ה. "אין געבורט-קאָנטראָל קליניק". דער טאָג 21.4.1929 ז' 8.

³³⁷ "דער ווייסער שקלאַפֿן האַנדל פֿאַרשפּרייט זיך אַלץ מער אין אַמעריקע". דער טאָג 1.11.1929 ז' 8.

עיתוני הנשים האמריקאים נדרשו לזהירות מירבית בבואם לדבר על מניעת הריון, למשל באמצעות הרחקת הדיון לאנגליה.³³⁸

הטאג קשר בין עצמאותה הכלכלית של האשה ובין הרווחה הנפשית שלה, כמו שיכולנו לראות גם בחלק על אודות האהבה והנישואין. הטאג תמך באופן מובהק בטיפוס בסולם הכלכלי-חברתי ובאימוץ גינונים של המעמד הבינוני, בעוד שהטאגעבלאט השקיף על אלו בדאגה. העלייה ברמת החיים תורגמה על גבי הטאגעבלאט גם לנטייה לנישואים ובין התבוללות מואצת: ככל שאתה עשיר יותר, כנראה שאתה גם פחות יהודי. יכולתן של נשים להרוויח את כספן בעצמן והאפשרויות החדשות שנפתחו עבורן איימו להרחיק את הנשים מתפקידיהן המסורתיים כאמהות ורעיות. אולי משום כך תוארו אותן אפשרויות חדשות כמו עבודה והשכלה כמאכזבות וכבלתי מספיקות על גבי הטאגעבלאט.

על גבי הדף לאישה של הטאגעבלאט או עדים לשובה של הנערה מסדנת היזע במקום

המזכירה, בהתאמה לנטייתו של הטאגעבלאט לייצג את השכבות המבוססות פחות. אך בשונה מהפרייהייט שכבמדור הנשים שלו נמצאו אינספור דיווחים על התאגדויות, שביתות ומאבקי הפועלים, אלו לא הופיעו בדף לאשה של הטאגעבלאט. כאשר האשה היתה פעילה בספירה הציבורית, אנו נראה כי היה בפעילותה מין המגוחך. יציאה לעבודה ושוויון זכויות לא היוו את החלק המרכזי של הדף לאישה בטאגעבלאט, שמטבע הדברים נטה יותר לספירה הביתית. עם זה, כאשר התפרסמו בעיתון הכתבות המעטות הנוגעות לתפקידה של האשה בספירה הציבורית יישר הטאגעבלאט קו עם שאר מדורי הנשים, תמך בשוויון זכויות ונפעם מהתקדמותן של נשים בשוק העבודה. כך למשל כתבה משנת 1915 מציינת כי נשים השתלבו יפה בכל עולם העבודה וקובלת על במשכורות הנמוכות של הפועלות, שלא מספיקות לצרכי החיים שלהן, בעוד שמשכורות הגברים גדלו – כתבה שהיתה עשויה להתפרסם אפילו בפרייהייט.³³⁹ עליאש, בכתבה הסוקרת את השתלבותן של נשים במקצועות יוקרתיים טען כי "עס איז באקאנט און עס איז באשטעטיקט, אַז די פֿרויען זענען אין די אַלע זאַכן פֿונקט אַזוי פֿעיק ווי די מענער".³⁴⁰ כתבה נוספת באותה שנה סוקרת את ההתקדמות של זכות ההצבעה לנשים באופן אוהד.³⁴¹ וכתבה אחרת מתפארת בהישגיה של אשה יהודיה שהתמנתה לשופטת.³⁴² כתבות מסוג זה מגלות במדור פער שיש למצוא לו הסבר: כפי שראינו הסיפורים הקצרים, כמו גם מרבית טוריו של עליאש, לועגים לאשה

³³⁸ וראו: Zuckerman, Mary Ellen. *A History of Popular Women's Magazines in The United States, 1792-1995*. 88, 184.

³³⁹ ראָזענהערץ, ל. "די פֿאַרדינסטן פֿון אַרבעטער-מיידלעך". *יידישעס טאָגעבלאַט* 10.1.1915 ז' 8.

³⁴⁰ עליאש. "פֿרויען און וויסנשאַפֿט". *יידישעס טאָגעבלאַט* 13.6.1915 ז' 8.

³⁴¹ עליאש. "די פֿרוי אין דער רעגירונג". *יידישעס טאָגעבלאַט* 2.5.1915 ז' 8.

³⁴² "אַ יידישע פֿרוי אַלס דזשאַדזש". *יידישעס טאָגעבלאַט* 14.6.1915 ז' 8.

שמעונית לפרוץ מחוץ למסגרת החיים הביתית, להשכיל ולרכוש מקצוע, ונזכור למשל את פעני הרוקה האמידה מהפרק הרומנטי של העבודה. אך כאשר העיתון דן בנושאים שנוגעים למעמד האישה באופן מוצהר הוא מבטא בהם תמיכה: הטאגעבלאט ילעג לסופרזייסטית הנלהבת, אבל יתמוך בזכותה של האשה להצביע. יטען בלהט כי נשים מוכשרות לכל מקצוע, אך ילעג לאישה המשכילה.

האשה הפעילה פוליטית וחברתית היוותה מטרה לחצי הביקורת של הטאגעבלאט.

הכתבה "אין דער פרייער קיך פון די סאָפּראַזשעסטקטס" מתארת מטבח התנדבותי שהוקם על-ידי נשים סופרג'יסטיות עשירות כדי להאכיל נשים מובטלות. הכתבה מגחיכה את הנשים העשירות והמשועממות שמפעילות את המטבח: "וואָס טוט איר, לאַמיר זאָגן, אַז איר זייט אַ פֿרוי, אַ רייכע פֿרוי, לאַמיר זאָגן אַ מיליאָנערשע, און איר זייט מיט פֿון לעבן [...] ווילט איר אַבער זיין אַריגינאַל, גייט איר אַרויס און מאַכט אַ קיטשען, און גיט עסן צו אַרבעטסלאָזע פֿרויען".³⁴³ במהלך הכתבה מתגלה כי המטבח דואג להזנתן של נשים מובטלות מסוג אחר - אותן מיליונריות סופרג'יסטיות שמגיעות אליו לשיבות.

הזדהות נלהבת מדי של האשה העובדת עם תנועת הפועלים הייתה מגוחכת, כפי שניתן לראות למשל בסיפור הקצר "נעבעך, אַ קאַפיטאַליסט".³⁴⁴ פעני עובדת במפעל ומתכוננת לחגוג את "יום העבודה" עם חברותיה. היא נזכרת בעצב ובכאב בחתנה המיועד סם, שלמרות מעלותיו נמנה על הקפיטליסטים שנואי נפשה שכן הוא סוחר. סם לא יוכל להצטרף אליה לחגיגות כי הוא עובד בחנותו. אלא שמאחורי נקודת התצפית המוגבלת של פעני נבנה סיפור אחר: למעשה פעני איננה קורבן של העבודה בסדנת היזע אלא נהנית מפינוקים לרוב: יש לה יום חופש; היא יכולה להרשות לעצמה ארוחת בוקר של לחמניות, לאקס וגבינה; היא לובשת בגדים יפים. למעשה היא כרוכה אחר כל אותם תענוגות ריקניים שמעסיקים את הנערה הטיפוסית – אוכל, בגדים ובילויים עם חברות. זוהי אותה הגברת בשינוי אדרת. לעומתה, סם לא יכול לקחת ימי חופש והוא חייב לעבוד כל יום כדי להתפרנס. תנועת הפועלים אל החנות ומחוצה לה מגבירים את התחושה שהפועלים הם אלו שנהנים מתנאי עבודה משופרים, בעוד שהסוחרים הזעירים מתייגעים בעבודה מפרכת.

הסיפור הקצר "אַ שלעכטע סטראַטעגיקע" מבטא את עמדתו של העיתון כלפי הנשים האינטליגנטיות. הסיפור מתאר ערב שהמספר מעביר בנעימים עם שלוש "אינטעליגענטקעס". במהלך הערב החבורה דנה בנושאים שברומו של עולם כמו ספרות ופילוסופיה, והבנות תומכות בדעה שאהבה אמיתית היא אהבה רוחנית. הערב מסתיים, אך רק ביציאה מן הבית מבחין

³⁴³ "אין דער פרייער קיך פון די סאָפּראַזשעסטקעס". יידישעס טאגעבלאט 11.1.1915 ז' 8.
³⁴⁴ יודקאוויטש י.י. "נעבעך אַ קאַפיטאַליסט". יידישעס טאגעבלאט 7.9.1915 ז' 8.

המספר ששכח דבר-מה אצל הבנות, וכאשר הוא חוזר הוא שומע את הבנות המודאגות מתלחשות: "זיי מיינען טאָקע, אז מיר מיינען וואָס מיר זאָגן, אַזוי וועלן מיר שוין ווייזט אַויס קיין חתנים נישט אַריינקריגן – מיר מוזן בַיטן די סטראַטעגיקע".³⁴⁵ הסיפור מציג באופן מלעיג את הנשים המשכילות, שכן ההשכלה רק מרחיקה אותן מהרצון האמיתי והמשותף לכל הנשים, שהוא הנישואין. ההשכלה היא אסטרטגיה גרועה כי היא כופה על הנשים לומר דברים שהן לא מאמינות בהם ולהתכחש למטרותיהן.

הדף לא עודד את יציאתן של נשים נשואות לעבודה אלא במקרה של צורך כלכלי דוחק, ובאופן טיפוסי אחת הכתבות שנוגעות לנושא זה מנמקת את הצורך של האישה לצאת לעבודה בדאגה להורים המבוגרים שתלויים במשכורת של בתם.³⁴⁶ ניתן לראות אם כן עד כמה הטאָגעבלאַט, למרות הנטייה הסנטימנטלית שלו להעדיף תמיד את העולם הישן, כבר ראה בחלוקת התפקידים המגדרית של הבורגנות את ברירת המחדל שלו.

למרות שקיים שוני עצום בדימויים שנמצאים בשני העיתונים, חשוב להבחין כי מצטייר כאן גם דמיון מסוים. הטאָג כמו גם הטאָגעבלאַט דיברו לעתים בשתי שפות שונות: ניכר בהם פער בין האופן שבו הצהירו על שוויון בין המינים באופן כללי ובין האופן שבו דנו באותן נשים שדרשו שוויון והשתלבו בספירה הציבורית, בעיקר כשמדובר במקרים פרטיים, בהם הנשים כבר הוצגו באור אוהד פחות. הביקורת והקריקטורות של הנשים שפרצו את הגבולות נמצאו לרוב בחלקים הסיפוריים והסנטימנטליים יותר של מדורי הנשים ולכן הם מרומזים יותר, בעוד שהעמדות המתקדמות לגבי מעמד הנשים הוצגו במאמרי דעה כלליים ובכתבות בריש גלי.³⁴⁷ עם זאת, ראוי לציין כי הטאָג הפנה את חיצו הביקורת שלו בעיקר כלפי האשה הפעילה פוליטית והיה סובלני יותר כלפי האשה המצליחה בשוק העבודה. באופן הזה המדורים מחזיקים בשני הקצוות: גם נהנים מפירות הקדמה והשוויון, אך גם "מבייתים" אותם ומסתייגים מהם באותה נשימה. כמובן שבטאָגעבלאַט הנטייה הזו היתה דומיננטית הרבה יותר, אבל בשני העיתונים ניתן היה לקרוא על נשים שאימצו את האפשרויות החדשות שניתן להן – בהשכלה, בעבודה ולעתים גם בפוליטיקה באופן שטחי שגם פגע בתפקידיהן הנשיים המסורתיים.

³⁴⁵ עליאש. "אַ שלעכטע סטראַטעגיקע". יידישעס טאָגעבלאַט 2.8.1915 ז' 8.

³⁴⁶ עליאש. "פֿאַר זיך אָדער פֿאַר די אייגענע?". יידישעס טאָגעבלאַט 4.1.1916 ז' 8.

³⁴⁷ בתווך שבין המאמרים והסיפורים עמד מדור העצות של הטאָג, שכפי שניסיתי להראות החזיק בעמדות מתקדמות. עם זאת, ניתן להבחין כי המדור לא הרבה לתאר את בעיותיהן היום-יומיות של נשים מן הזן המצליח, המשכילות והעשירות, אותן נשים חדשות. החדשנות של המדור נשמרה במרבית המקרים ליחסים שבין גברים ונשים, הורים וילדיהם, וברוב הפעמים הטור הסתפק בתיאור בעיותיהן של נשים טיפוסיות וממוצעות. כך למרות שהוצגו בטורי העצות דעות חדשות, הן עדיין נטו לספירה המשפחתית ופחות מכך לדילמות קונקרטיות של האשה העובדת והמצליחה בתחומה, שהדרכתה בדרכי החיים היתה נדירה יותר.

משק הבית, צרכנות ופולחן היופי

מבין העיתונים שנסקרו כאן היה הטאג הנאמן ביותר לערכי עתונות הנשים הקלאסית, ועל דפיו ניתן היה למצוא את המגוון הרחב ביותר של פריטים שהתייחסו לניהול משק הבית, לחדשות אופנה ולטיפוח היופי. עם זה הטאג לא השית על האשה אחריות בלעדית על הבית, אלא גם הכיר בכך שעבודה זו היא מטרד וכי היא מתישה את האשה ולא מאפשרת לה מספיק זמן פנוי. הוא ניסה לשכנע אותה לא לכלוא את עצמה במטבח,³⁴⁸ ופעם אפילו טען כי כעת הגיעה שעתו של הבעל להפשיל שרוולים ולשטוף את הכלים בעצמו שכן באמריקה אין בכך משום פגיעה בכבודו.³⁴⁹ פינות בישול, עצות לחיסכון ועצות אופנתיות הופיעו במדור באופן סדיר ובמינונים גבוהים הרבה יותר מהפארווערטס. כזכור, הפרייהייט יצא כנגד פולחן היופי והשתעבדותה של האשה לעבודת הבית המתישה ואילו הפארווערטס מיעט לעסוק בנושאי לבוש, אם כי עלתה מקריאת המדור תביעה מרומזת כלפי האישה להיות מטופחת ולא להזניח את עצמה.³⁵⁰ מעניין לראות כי בחלק לא קטן מן הכתבות בנושא טיפוח החן בטאג, נושא שלכאורה כל-כולו רק תוכן שימושי ואישי, נישאו הדיה של מחלוקת פנים-יהודית בדבר המראה של האישה היהודיה.

הקשר שבין האישה היהודיה לאופנה בראשית המאה העשרים נידון בהרחבה בספרה של פרל.³⁵¹ נהייתה של הנערה היהודיה אחרי האופנה האחרונה הייתה מגונה גם בקרב מעמד הפועלים, כפי שראינו בפרקים הקודמים, וגם בקרב יהודים ששאפו להיטמע במעמד הבינוני. עבור מעמד הפועלים להיטותה של הנערה היהודיה לאופנה סימנה את אובדן הסולידריות המעמדית. היהודים המתברגנים ראו בלבושן של הנערות היהודיות מכשול בינם ובין הסטטוס המעמדי המיוחל: הנערות היהודיות השקיעו למרות משכורתן הנמוכה את רוב משאביהן הדלים ברכישת בגדים, אך אלה לא היו "הבגדים הנכונים" אלא בגדים שנראו לעתים קרובות זולים וחסרי טעם. לבושה של האישה היהודיה תואר בעיתונות היהודית באופן תדיר כמגוחך ומוגזם. כפי שמראה פרל, אופן הלבוש של האישה היהודיה לא היה עניינה הפרטי, שכן הנראות שלה העמידה במבוכה את שאר היהודים וסימנה אותם כשונים, כזרים בארץ החדשה.

יתכן כי מסיבה זו לקח על עצמו הטאג את המשימה של הקניית הטעם הטוב. כפי שמראה אנדרו היינץ, לרכישות הנכונות היה תפקיד קריטי בהפיכת המהגר מ"ירוק" ל"צהוב". רבים ממאפייני חייו של המהגר עדיין סימנו אותו כשונה בעיני אזרחיה הותיקים של ארצות הברית,

³⁴⁸ "די קיך איז נישט קיין געפאנגעניש פאר קיין פרוי". דער טאג 1927. 8. 26. ז' 8.

³⁴⁹ "דעם מאנס רעכט אויף רעספעקט". דער טאג 1927. 8. 25. ז' 8.

³⁵⁰ "נאך דער חתונה דארף א פרוי פונקט אזוי גוט אויפפאסן אויף זיך ווי מיידלוייז". פארווערטס 1923. 10. 7. ז' 14.

³⁵¹ Prell, Riv-Ellen. "Ghetto Girls and Jewish Immigrant Desire". *Fighting to Become Americans*. 21-57.

כמו למשל דחיקתו אל המקצועות הרווחיים והנחשקים פחות במשק או שליטתו בשפה האנגלית. הרכישות הנבונות עשויות היו לשמש כגורם מתקן ולסמן את המהגר באופן מיידי כאמריקאי, כשייך – המזון שהוא אכל, הבגדים שלבש, הריהוט שמילא את ביתו - כל אלו היו הרגלים רבי ערך אשר הכריזו על המהגר כעל מי שמסתגל אל ביתו החדש ופניו לעבר היטמעות במעמד הבינוני.³⁵² האחריות על הרכישות הנכונות היתה תפקידה המיוחד של אם המשפחה באמריקה, שבילתה שעות רבות במציאת העיסקה הכדאית ביותר.³⁵³

החשיבות של בחירת הסחורות הנכונות הפכה איפוא את המדור לאשה לכלי אידיאלי להחדרת הרגלי צריכה אמריקניים. ואכן, המדור של הטאג העמיס על כתפיה של הקוראת את האחריות לבחור בחיים אסתטיים, לכסות על המצוקה והדלות החומרית באמצעות רכישות נבונות וליצור חזות מכובדת לה ולסביבתה. בכתבה של ריי מאַליס "ביליקער לוקסוס" ניתן להבחין בהדי הפולמוס בדבר הלבוש והמראה של האשה היהודיה. מאַליס מתארת בסלידה את החיקויים הזולים לאופנה העילית, חיקויים אשר מחליפים חומרים יקרים כגון אבנים טובות או זהב בחומרים זולים ומכוערים. חיקויים אלו גורמים לאשה חסרת האמצעים להיראות מגוחכת. במקום זה ממליצה מאַליס לאשה הענייה: "אַזאַ פֿרוי וועט אַ סך בעסער אויסזען אין אַ גלאַטן אַנצוג פֿון גוטן מאַטעריאַל. פֿאַרנדיק צו דער ארבעט יעדן טאָג וועט זי פֿאַרשפּאַרן צו זײַן איינע פֿון די קאַריקאַטורן (ההדגשה במקור) אויף רײַכקייט, וועלכע דער ביליקער לוקסוס שטעלט מיט זיך פֿאַר".³⁵⁴ מאַליס איפוא מציעה לקוראת היהודיה להחליף את הפאר המזויף בלבוש סולידי, ואף מציינת שאם לא תעשה זאת תהיה ראויה ללעג.

המדור תבע אסתטיזציה לא רק של האישה היהודיה אלא גם של מרחב המגורים שלה. בכתבה אחרת של מאַליס מתוארת ההזנחה של שיכוני המהגרים ואת החוסר שלהם בצמחייה כבעיה יהודית: "יידן האָבן נאָך ניט אַנטוויקלט אין זיך די ליבע צו בלומען, צו גרינסן".³⁵⁵ בשטעטל, כפי שמראה היינץ, לא היה כמעט נסיון לשוות לבית יופי: הכלים הנאים נשמרו לימי חג ולא היו בבית סחורות חילוניות שמשמות לקישוט כמו תמונות על הקירות. עצותיה של מאַליס עזרו לקוראת לפתח טעם ולייפות את ביתה באמצעות סחורות וחפצים חילוניים.³⁵⁶

בניגוד לעיתונות הסוציאליסטית שתיארה את היוזמה להקים מטבחים משותפים או גני ילדים ממשלתיים באופן אוהד, הטאג התנגד ליוזמות הללו וביכר את משק הבית הבורגני שבו כל

³⁵² Heinze, Andrew R. *Adapting to Abundance: Jewish Immigrants, Mass Consumption, and the Search for American Identity*. 33-48.

³⁵³ Howe, Irving. *World of Our Fathers*. 174.

³⁵⁴ מאַליס, ריי. "ביליקער לוקסוס". דער טאָג. 1.4.1917 ז' 8.

³⁵⁵ מאַליס, ריי. "בלומען". דער טאָג. 17.4.1917 ז' 8.

³⁵⁶ Heinze, Andrew R. *Adapting to Abundance*. 37.

אישה אחראית על ביתה שלה. התשובה שניתנה לשאלה שהתפרסמה בשנת 1922: "צי קענען יידישע באַלעבאַסטעס מאַכן אַ קאַמונע"³⁵⁷ היתה תשובה שלילית, שכן: "אַ יידישע באַלעבאַסטע שפיגלט זיך אָן אַן אייגענער קינד און האָט הנאה פֿון אייגענע טעפלעך און אייגן געקעכטס. די קאַמונע-קיכן, מיט זייערע קעסלען, אַנשטאַט טעפּ, וועלן ניט געפֿעלן ווערן דעם גרעסטן רוב יידישע באַלעבאַסטעס." ללמדנו שכשהדבר התאים לערכי המעמד הבינוני, הטאָג כן ינמק את בחירותיו באורח החיים היהודי המסורתי.

ניתן ללמוד עד כמה היחס לאופנה ולאסתטיקה שיקף עמדה אידאולוגית מתוך השוואה לטאָגעבלאַט, שבמקום מדור אופנה פרסם כתבות בגנות המודה האחרונה. הטאָגעבלאַט ניסה בכל כוחו לשכנע את הנשים הצעירות לא להתאפר, לבזבז את כספן על בגדים או לגזור את שיערן לפי צו האופנה. כבר ראינו כי אחת הדרישות הפופולריות במדור השידוכים היתה עלמה שלא מתאפרת. בנוסף, מדי פעם התפרסמו במדור גם טורים של עליאש בגנות הרצון בבגדים יפים ויקרים, ומן האמירה הטיפוסית הבאה ניתן להבחין בעמדה המייחסת את הרצון בבגדים יקרים "אליהם" ולא "אלינו" רצונם של העשירים, אלו שאיבדו את דרכם: "זי (מיס בליין) טענהט אַז גאַר טייערע קליידער זענען שיין [...] מיס בליין געהערט אָבער צו דער מיטל-קלאַס".³⁵⁸ בכתבה "איז איינער טאַכטער אַזוי שיין ווי איינער פֿרוי איז געווען מיידלווייז?" נוכל להבחין בנימה הנוסטלגית ליופיה של נערת העיירה, יופי שלפי הכותב כבר איננו עוד בנמצא. באופן טיפוסי לטאָגעבלאַט, המדור יעדיף את יופיה של האם על יופיה של הבת: "איינער פֿרוי האָט אויסגעזען שענער פֿון איינער טאַכטער צוליב איר נאַטירלעכע חנעוודיקע פֿרישקייט, איר איידלקייט [...] אירע צעפּ וועלכע זי האָט געטראָגן אַזוי ווי די נאַטור האָט זיי איר געגעבן [...] יעדע זאַך וואָס איינער טאַכטער טראָגט אויף זיך פֿון קאַפּ ביז די פֿיס, פֿון אירע בוטס ביז איר העט זענען געמאַכט געוואָרן ניט צו פֿאַרגרעסערן איר שיינהייט, נאָר צו מאַכן זי אומנאַטירלעך און אָפט מאָל העסלעך".³⁵⁹ לשם השוואה, במכתב שהתפרסם בטאָג בשנת 1922 מספרת אם מודאגת על כך שבנותיה החלו לקצר את שיערן. הטאָג יתמוך כמובן בעמדה של הבנות: "מיר דענקען, אַז אין דער נייער מאָדע פֿון טראָגן קורצע האָר ליגט אַ סך שכל און פראַקטישקייט".³⁶⁰

בשעה שהטאָג כבר מצא לנכון ליעץ לאשה לשכור עזרה כדי לשמר את המקצוע שלה ולעתים אף להיעזר בבעלה בעבודות הבית, הטאָגעבלאַט דוקא קשר ביתר שאת בין האשה ובין

³⁵⁷ "צי קענען יידישע באַלעבאַסטעס מאַכן אַ קאַמונע". דער טאָג. 24.4.1922. ז' 8.

³⁵⁸ עליאש. "שיינהייט און איינפֿאַכקייט". יידישעס טאָגעבלאַט 21.1.1916. ז' 12.

³⁵⁹ "איז איינער טאַכטער אַזוי שיין ווי איינער פֿרוי איז געווען מיידלווייז?". יידישעס טאָגעבלאַט 18.12.1916. ז' 8.

³⁶⁰ "פֿרויען מיט קורצע האָר און לאַנגן שכל". דער טאָג. 14.4.1922. ז' 12.

הממלכה הביתית וראה בעבודת הבית ייעוד. כפי שכבר ראינו, הטאג ראה בעבודת הבית צורך שהאישה צריכה למלא ואם היא יכולה למצוא אדם שיעשה זאת במקומה – מה טוב. לעומת זאת לפי הטאגעבלאט כל אשה, ולא משנה מה מעמדה הכלכלי, צריכה להפגין בקיאות בעבודת המטבח. היא צריכה גם לדעת כיצד לחנך את ילדיה, ולא להיעזר באומנת. על גבי הטאגעבלאט הופך הכורח לבשל ולטפל בילדים, שהשכבות הנמוכות חשות ביתר שאת, למעלה ולגאווה גדולה, שמהן צריכות העשירות ללמוד. הנשים היהודיות המסורתיות, האמידות פחות, הופכות איפוא לבעלות הסגולה הטובה האמיתית, והדבקות בערכים הישנים משתלמת: "די רייכסטע יונגע-לייט ווי די אָרעמסטע, שטעלן דעם ערשטן באַדינג ביי אַ שידוך, אז זיי זאָל זיין אַ גוטע הויזווירטין, און זאָל קענען קאָכן. ניט איין גט-פּראָצעס קומט פֿאַר צוליב דעם וואָס די פֿרוי איז ניט קיין באַלעבאַסטע".³⁶¹

השאיפות המתונות של הטאגעבלאט לשפע כלכלי והצלחה חומרית הכתיבו סוג נוסף של חומרים שהתפרסמו במדור והטיפו להסתפקות במועט. בכך לא רק שהטאגעבלאט התנגד לתחושות השפע שפעימו במהגרים לארצות הברית, הוא גם הפר את אחד הכללים היסודיים של עתונות הנשים, עתונות שטבעה הוא לקדם צרכנות.³⁶² הנטייה להתרחק ממותרות מנוגדת כמובן גם לרוחו של הטאג, שכפי שראינו נלחם מלחמת חורמה בבעל הקמצן שלא נותן לאשתו מספיק כסף לניהול משק הבית. לא כן בטאגעבלאט, שלעתים ממש מתנגד לפנטזיית ההתעשרות בסגנון ה"חלום האמריקני". עוד בטרם ההגירה, בארצות המוצא של המהגרים היהודים, ארצות הברית הצטיירה כארץ של שפע בלתי נתפס. גם בימי ראשית ההגירה, ולמרות תנאי החיים הקשים של המהגרים, הם המשיכו לראות באמריקה "גן עדן עלי אדמות". ה"חלום האמריקאי" היה חלום שהצרכנות וכח הקנייה מילאו בו תפקיד מהותי.³⁶³ אלא שהטאגעבלאט בז לחלומות השפע. כך למשל מתאר שניאור שליטא את הרדיפה אחר המותרות: "עס איז גאָר קיין שיעור ניטאָ צו לוקסוס און איבערפֿלוס, צו פוסטן גלאַנץ און פֿאַרשווענדערישן סאַרט לעבן, וועלכע פֿרעסט אויף דאָס בעסטע וואָס איז אין דעם מענטשן, וועלכער מאַכט אים פֿאַר אַ שקלאַף און רויבט פֿון אים זיין רו און פֿאַרקירצט זיינע יאָרן".³⁶⁴ ניתן אולי לשער שזוהי גם הסיבה לכך שהמדור לאשה של הטאגעבלאט לא פרסם מתכונים באופן סדיר: הוא לא ראה לנכון להתערב בסיריה של בעלת-

³⁶¹ עליאש. "הויז-אַרבעט". יידישעס טאגעבלאט 4.8.1915 ז' 7.

³⁶² רובין שלומית. מגמות של מסורת ושינוי בעתונות נשים בישראל. 27.

³⁶³ Heinze, Andrew R. *Adapting to Abundance*. 39-41

³⁶⁴ שליטא, שניאור. "וואָס מיר דאַרפֿן און וואָס מיר פֿאַרלאַנגען". יידישעס טאגעבלאט 22.7.1915 ז' 8.

הבית ולהציג לה מאכלים חדשים.³⁶⁵ הִטְאָג הקדיש חלק נכבד מהעמוד האחרון להצגה של מונחים בתזונה, כמו קלוריה³⁶⁶ וכמובן גם מתכונים. בתפריט טיפוסי שמפרסם הִטְאָג בשנת 1917 כדי להדגים כמה קלוריות יש לצרוך ביממה מופיעים מאכלים שמגיעים כולם מן העולם החדש: תפוזים, שמנת, קקאו, מרק עגבניות וסטייק.³⁶⁷ מכל אלו עולה כי הִטְאָג עֵבֶלֶאט השתמש במדיום של מדור הנשים כדי להציג דווקא מגמות הפוכות לזיאנר, מגמות המנוגדות למאפיינים הטיפוסיים של עתונות הנשים ולהרגלי המעמד הבינוני.

סיכום

הקריאה במדור הנשים של הִטְאָג מעלה כי העתון ביכר בדרך כלל את מנהיגיה של המדינה החדשה ואת הגינונים של המעמד הבורגני בדילמות השונות שעימן התמודד במשך השנים. הזרם אשר כנגדו ניצב הִטְאָג ואשר מולו התפלמס היה הזרם האורתודוכסי והשמרני יותר בחברת המהגרים. הִטְאָג נפעם מן החדש, ומן ההתפעמות הזו נוצרה גם חלוקת התפקידים הבולטת שדחתה את ערכי הדור המבוגר וקידמה את הדור הצעיר. שוב ושוב איתר הִטְאָג את רוחות הרפאים של ה"שטעטל" ושל ה"יידישע מאמע" בניו-יורק של המאה העשרים, סימן אותן, ונלחם בהן. הוא קרא לנשים לא לפסוע בדרכיהן של אמהותיהן ולא לראות בעצמן רק חלק מרקמה אישית ומשפחתית אלא נשים שאחראיות לגורלן ולעיצוב נסיבות חייהן. הִטְאָג העדיף תמיד את היחיד ולא את הקולקטיב: הוא תמך בהתקדמות מקצועית אישית ולא הרחיב בדבר בפעילות פוליטית או התאגדות, ובתחומי המשפחה עודד את האישה להיות עצמאית ולהתנתק מכבלי משפחתה השמרנית.

נדמה כי דימויי הנשיות של הִטְאָג היו כרוכים בשתי אידאולוגיות שמקובל לחשוב שחולקות ביניהן מעין קרבה משפחתית: אינדיבידואליזם וקפיטליזם, שתי תפישות אשר שחררו במובן מסוים את הפרט ממרותם של המעמד, הקהילה והמשפחה. טוקוויל, שהוזכר בתחילת העבודה, מתאר בדימוקרטיה באמריקה את המאפיינים של החברה האמריקנית, והוא מתאר מציאות שבה יוזמה אישית מביאה את הפרט להישגים יפים ומאפשרת לאדם לרכוש השכלה או להתעשר אם ברצונו בכך. זהו הבדל עצום לעומת יהודי מזרח אירופה שהתמודדו בראשית המאה העשרים עם אפלייה מעוגנת בחוק, ונשים לב עד כמה הרעיונות מהסוג של טוקוויל מהדהדים בתפיסת העולם של הִטְאָג: "באמריקה התחילו רוב העשירים כעניים [...] אי השוויון הרוחני הוא

³⁶⁵ על ההבדלים שבין התפריט המזרח אירופאי לעומת התפריט האמריקאי של המהגרים ראו: Howe, Irving. *World of Our Fathers*. 175.

³⁶⁶ "וואָס איז אַ קאַלאָריי". דער טאָג 17.4.1917 ז' 8.
³⁶⁷ שם, ז' 8.

ואין בידנו לתקנו. אולם, כפי שראינו לעיל, ניתנה שם לכשרונות, אם כי הם נשארים בלתי שווים כרצון-הבורא, הזדמנות שווה".³⁶⁸ מילים אלו מגלמות את ה"חלום האמריקני", לפיו כל אחד, באמצעות יוזמה אישית, יכול להצליח. הטאג הציג את "החלום האמריקני" לקוראת שלו, ושיכנע אותה לאמץ אותו. הוא הרשה לעצמו לומר לאשה היהודיה לפתח מעט אנוכיות בריאה והראה לה שהיא יכולה ליצור לעצמה חיים טובים בכוחות עצמה. על דפי הטאג פגשה הקוראת בנשים אחרות שפירקו נישואים אומללים, יצאו ללימודים למורת רוחה של המשפחה ובנשים שלא התחתנו כלל. הוא עודד אותה לחיות חיים אסתטיים והראה לה כיצד לסגן את הופעתה ולהבדיל אותה מהנערות ההמוניות בשכונות היהודיות. המדור השקיט את קולה של האמא היהודיה והחליף אותו במערכת חדשה של כללים מודרניים.

כנגד הנטייה שנבנית על גבי הטאג שייצג תכונות כגון נעורים, טיפוס בסולם הכלכלי-חברתי ועצמאות ניצבת הנטייה המנוגדת של הטאג עבלאט שניסה למשוך את הקוראת שלו לכיוון ההפוך: קינה על העולם שאבד, שאיפות כלכליות צנועות ותא משפחתי מלוכד שגם מעודד הקרבה עצמית: הקרבה של הילדים עבור ההורים והקרבה של ההורים עבור ילדיהם. נקודת התצפית של הטאג עבלאט היא נקודת התצפית של הדור המבוגר שצופה בחרדה בהתפוררות עולמו. ועם זאת, יש לראות כי היסודות של עתונות הנשים כבר נמצאים בטאג עבלאט. למשל באימוץ ללא עוררין של חלוקת התפקידים המגדרית שבה האישה היא כוהנת הבית והגבר הוא המפרנס המחליפים את האידיאל הלמדני של מזרח אירופה. הטאג עבלאט צמצם את המערכה על דמותה של האשה היהודיה לתחום התרבותי והחברתי, לאותם תכנים שהעסיקו את שאר מדורי הנשים כמו מראה חיצוני, יציאה לבילויים ויחסים בין הורים, ולא הצלחתי למצוא עדויות לדרישה על שמירת מצוות ונושאים דתיים באופן מובהק. הטאג עבלאט אשרר וקידם אמנם את הערכים השמרניים של הקוראת שלו אך מדובר לטעמי בלא יותר מסנטימנט נוסטלגי.

³⁶⁸ טוקוויל. הדמוקרטיה באמריקה. 23-24.

אחרית דבר

עתונות היידיש עודנה במידה רבה ארץ לא נודעת, וגם במחקר זה נותרו עוד היבטים רבים שניתן להרחיבם ולפתחם. טרם נכתב מחקר מקיף וממצה על עתונים יידיים חשובים שאינם הֶפֶאָרווערטס כגון הֶטאַגעבלאַט והטאַג: ההיסטוריה שלהם, הכותבים הפעילים, רוח העתון, השפה שבה בחרו העתונים לכתוב ועוד. ספרו של חייקין, שהתפרסם עוד בשנת 1946, הוא עודנו הספר המקיף ביותר בנושא העתונות היידיית בניו-יורק.

מתוך עבודה זו עולות כמה סוגיות שניתן יהיה לדון בהן במחקר עתידי כדי להרחיב את גבולות המחקר הנוכחי גם מעבר לעיסוק בעולמה של האשה היהודיה. תחום מרכזי שלא ניתן היה לדון בו במסגרת מצומצמת של עבודה זו הוא ספרות העצות של העתונות היידיית. תחום העצות הוא נושא שקרוב במובנים רבים לנושא העבודה, שכן הוא עוסק בבעיות של חיי היום-יום, בנושאים שאינם ברומו של עולם או כאלו שנקראו על ידי לדרהנדלר "culture with a small c".³⁶⁹ "לצערי לא יכולתי לדון במדור העצות החשוב והמפורסם של הֶפֶאָרווערטס, 'אָ בינטל בריוו', אשר יועד לשני המינים ומהווה אוצר חשוב של מידע על הכרעות הנוגעות לחיי אהבה, משפחה ותחומים רבים נוספים. יתכן כי קריאה במדורים אלו תוכל להעשיר גם את מאגר הדימויים של הגברים היהודיים. אין כל ספק שקריאה במדור העצות של הֶפֶאָרווערטס עשויה ליצור השוואה מעניינת עם התכנים שיצר עתון הֶטאַג במדור העצות שלו בדף האחרון. מעבר לכך, הדיון בדמותה של האשה היהודיה יצא גם מעבר לגבולות העתונות. ניתן למצוא ספרים שלמים שעוסקים בהקניית גינונים, חלקם נכתבו על ידי דמויות מפתח בעתונות הנשים היידיית אשר המחקר שלהם עשוי להיות פורה. אפשרות נוספת למחקר עתידי הוא חיפוש מדורי נשים משנים מאוחרות יותר ומעקב אחר השינויים שחלו בהם עם השנים. כמו כן, מחקר מקיף יותר על דימויי האשה היהודיה בעתונות היידיית יכול לצאת מעבר לגבולות הדפים המיועדים לאשה, שגם בהם התפרסמו לעתים קרובות חומרים שדנים בבעיותיהן הייחודיות של הנשים היהודיות. הזכרתי כאן את הפולמוס של הֶטאַג בנושאי הפלות, אבל בֶטאַג התפרסמו גם חומרים אחרים שקשורים לנשים, כמו סיפורים קצרים או סיפורים בהמשכים. סאַראָה סמיטה פרסמה למשל סדרה של כתבות בשם "פֶאָר וואָס מענטשן גטן זיך" שעשויה לספק תובנות על אודות התיאור של תופעת הגירושים בעתונות. באשר לסוגיית הגירושים, מפאת היריעה המצומצמת של עבודה זו לא הרחבתי בחלק מן הנושאים שניתן היה להמשיך ולהעמיק בהם, והגירושים בראשם: אני סבורה כי מעניין יהיה לבחון מתי

³⁶⁹Lederhendler, Eli. "Guides for the Perplexed: Sex, Manners and Mores for the Yiddish Reader in America". 158.

מומלץ לאשה לעזוב את בעלה ומתי להשאר עמו ואילו בעיות זוגיות טיפוסיות נידונו ובאילו עתונים.

מקריאת המדורים לנשים שנכללו במחקר זה עולה דפוס אשר ניתן להסביר באמצעות מושג הקרחון. הקרחון מורכב מחלק קטן נגלה לעין וחלק שני, גדול יותר ממנו וסמוי. קריאתי בעתוני הנשים מבקשת להראות כי מדורי הנשים מכל קצוות הקשת הפוליטית לא היו כה שונים זה מזה בחלקם הנגלה, ולכן בחינתם לא מאפשרת הבנה מספקת של רוחו וייחודו של מדור שרוב חומריו נמצאים בחלק הסמוי והמגוון הרבה יותר. אלו חומרים בנושאים שאינם עוסקים ברומו של עולם, אך כדאי לעיין בהם ובדומים להם. אני מקווה שהצלחתי להראות עד כמה חומרים אלו עשויים להיות מעניינים ובעלי ערך למחקר.

המישור הגלוי אפשר בדרך כלל מידה גדולה ונדיבה למדי של חירות לנשים. כל העיתונים מהטאגעבלאט ועד הפרייהייט תמכו במאמרי הדעה שלהם בשוויון זכויות במקום העבודה ובחיים הציבוריים וטענו שנשים אינן נופלות מהגברים במאומה. נכון אמנם כי האסטרטגיות של כל עיתון היו שונות בהתאם להשקפה האידיאולוגית של העתון – הטאג והטאגעבלאט דגלו בטיעונים מהותניים בבואם לנמק את שוויון הזכויות לנשים, הפארווערטס דגל בטיעון שוויוני וכן הלאה. אבל כל אחד מן העיתונים הבטיח לנשים שהשוויון המיוחל ואשר לו הן זכאיות יגיע במהרה.

בכל העתונים והמדורים, כאשר נידונו זכויותיה של "האישה" והשקיפו על השתלבותה בעולם העבודה "מרחוק", כקונספט מופשט, באופן תאורטי ובלתי-מעשי היה היחס אל הנושא ברוב המקרים אוהד ביותר. אך כאשר מדובר באישה הקונקרטית "משלנו", אשה אחת ש"הכותבים מכירים", אשה מוחשית שניתן היה להצביע עליה ולתת לה שם, כשאשה זו לא מכינה את ארוחת הערב לבעלה – סיכוי טוב לכך שתזכה לגינוי וללעג. אפילו הפרייהייט הרדיקלי לא יכל לדמיין אישה שלא רוצה למלא את תפקידיה האימהיים בצד פעילותה הפוליטית. את האישה כקונספט מופשט ניתן היה לפגוש על-גבי מאמרי הדעה של המדורים. את האישה הקונקרטית, ה"דורכשניטלעכע פרוי", פגש הקורא בעיקר במסגרת הסיפורים הקצרים. החיים של אשה זו היו פחות דינמיים. היא כמעט מעולם לא יצאה מן הסטטוס המקצועי הנמוך או הבינוני של הפועלת או המזכירה. בעיותיה לא היו בעיות של אשה מצליחה מעל הממוצע אלא של אשה ממוצעת. קשה לטעון כי הפארווערטס ניסה להפוך את האשה לסוכנת של שינוי בבית, כפי שטענה רוז'אנסקי,³⁷⁰ כאשר נתקלים בדפוס הדומה שנקט הטאגעבלאט שיצר מחד דימויים שמרניים במיוחד של נשים

³⁷⁰ רוז'אנסקי, רחל. "דמותה ודימויה של המהגרת היהודייה המזרח אירופית ביומונים הסוציאליסטיים בידיש בארצות הברית, 1918-1922". קעח.

מן הזן החדש והמודרני ומאידך עודד את זכויות האשה. האם גם כאן מדובר בנסיון להפוך את הנשים לסוכנות השינוי, או שמא מדובר פשוט בפרדוקס שחוצה את כל מדורי הנשים? עיון במדורים של העתונים השונים מעלה כי עתונות הנשים היא זיאנר בעל מבנה חזק שהתאקלמותו בקרב דוברי יידיש היתה כרוכה תמיד במידה זו או אחרת באימוץ של חלוקת התפקידים המגדרית של המעמד הבינוני. חלוקת התפקידים הזו נתנה את אותותיה גם באותם מדורים שלכאורה התנגדו באופן מוצהר אליה. כך הִפְרִייהֵיט נאלץ לנמק את הפרסום של מדור הנשים פעמים אינספור, שכן ככל הנראה הורגשה אפילו בקרב השותפים למדור תחושה חזקה של סתירה. למרות הצהרותיו של המדור, הוא בסופו של דבר השתמש באותן אבני בניין של עתונות הנשים הקלאסית – סיפורים דיזקטיים וחסרי ערך ולעתים אפילו פרסום של עצות בענייני הסרת כתמים. למרות הדיסוננס הערכי, גם לאותם עתונים שהנחות היסוד שלהם היו מנוגדות לאלו של עתונות הנשים או שהיו נטועים במציאות חיים שונה לחלוטין חשוב היה לאמץ אותה. כל העתונים הנסקרים כאן מלמדים כי כאשר העתונות היידית אמצה לחיקה את עתונות הנשים, היא עשתה זאת כדי לדון בשאלות של אקולטורציה. מרכיביה המסורתיים של העתונות לנשים היו גם מרכיביו של השיח על התברגנות ועל גבולות האקולטורציה, ותכונות אלו הפכו את המדור לנשים לכלי רב-ערך: מה אבשל כדי להיטמע בסביבתי החדשה, או להבדיל את עצמי ממנה? האם כדאי לי לעבוד במפעל שבו אשתכר יפה או בחנות כל-בו אופנתית? עם מי עלי להתחתן, הפועל העני או עם סדרן העבודה האמיד?

מסקנה נוספת שעולה מן העבודה היא בדבר נקודת התצפית שממנה השקיפו המדורים השונים על קונפליקטים בין-דוריים. העתונים שככלל ניסו להביע עמדה מסויגת כלפי חלקים מסוימים בתהליך האסימילציה של המהגרים והטילו על האשה תפקיד של שימור ערכים שנחשבים לבלתי אמריקאים, דהיינו הִפְרִייהֵיט והטאגעבלאט, אימצו את נקודת המבט של ההורים. במקרה של הִפְרִייהֵיט היו ההורים דמויות חזקות, חיוניות, שנאבקו בתהליך ההתברגנות של ילדיהם, בדור שתואר באופן תדיר כמפונק ומושחת. במקרה של הטאגעבלאט מדובר היה בשני דורות אבודים – דור ההורים שסבל מההתנכרות של הילדים ובירידה של מעמדו במעבר לארץ החדשה, ודור הילדים שלא יכל להתקיים בלי הוריו. לעומת זאת, הטאג והפֶאָרווערטס קיבלו את נקודת התצפית האופטימית לאין שיעור של הילדים, שצופים כי עתידם יהיה לבטח טוב יותר בהשוואה לחיים של הוריהם.

רשימת מקורות

מקורות ראשוניים

- א. ללא כל ציון של שם הכותב, מסודרים לפי שם המאמר
- "איז אייער טאָכטער אַזוי שיין ווי אייער פֿרוי איז געווען מיידלונג?" יידישעס טאגעבלאט
18.12.1916 ז' 8.
- "איין תשובה פֿאַר אלעמען". יידישעס טאגעבלאט 21.10.1915 ז' 8.
- "אין דער פֿרייער קיך פֿון די סאָפֿראַזשעטקעס". יידישעס טאגעבלאט 11.1.1915 ז' 8.
- "איז שיינהייט אַ גליק אָדער אַן אומגליק פֿאַר פֿרויען?". פֿאַרווערטס 10.3.1918. עמ' 3.
אין דער פֿרויען-וועלט". פֿרייהייט 9.5.1926 ז' 8.
- "די אַלטע פעשע". פֿרייהייט 25.4.1926 ז' 8.
- "אַרבעטער מיידלעך קענען ניט שפּאַרן קיין געלט פֿון זייערע וויידזשעס". פֿאַרווערטס 27.1.1924.
ז' 16.
- "אַ באַיקאָט קעגן קריסטמעס אין סקול". דער טאָג 14.12.1924 ז' 16.
- "דער בחורל וואָס וויל 'האַיקן'". דער טאָג, 30.8.1927 ז' 8.
- "אַ בריוו פֿון אַ דאָקטער". יודישע פֿרויען-וועלט 23.7.1902 ז' 3.
- "ברעקפֿעסט, דינער און סאַפּער". פֿאַרווערטס 19.9.1920 ז' 4, 5.9.1920 ז' 4.
- "דער גאַלדענער חלום פֿון אַ יונגער פֿרוי". פֿאַרווערטס 13.5.1917 ז' 3.
- "גיט די יידישע קינדער מער יום-טובים". דער טאָג. 13.5.1922 ז' 14.
- "דאַרף אַ פֿרוי אַרבעטן נאָך דער חתונה?". דער טאָג 24.11.1924 ז' 10.
- "דער יום-טוב פֿון דעם 'מוטערס טאָג'". דער טאָג 19.4.1922 ז' 12.
- "העלדישקייטן פֿון טעלעפֿאָן מיידלעך". פֿאַרווערטס 2.5.1920 ז' 4.
- "העלפֿט בויען אַרבעטער-קינדער קעמפּס". פֿרייהייט 20.3.1927 ז' 8.
- "וואָס איז אַ קאַלאָרי". דער טאָג 17.4.1917 ז' 8.
- "וואָס זאָל זי טאָן מיט איר עלטערע טאָכטער". דער טאָג 12.3.1922 ז' 16.
- "וואָס עס הייסט צו קויפֿן אַ מאָן פֿאַר געלט". דער טאָג. 17.7.1918 ז' 8.
- "וואָס פֿעיקע פֿרויען קענען טאָן". דער טאָג 4.3.1917 ז' 12.
- "וואָס רופֿן מיר אַ מאָדערנער מענטש". דער טאָג 23.1.1923 ז' 8.

- "ווי ווייט זאלן עלטערן ליבן קינדער?" דער טאג 20.4.1922 ז' 10.
- "די ווייסע פֿרוי מיטן שוואַרצן מאַן". דער טאג 8.12.1916 ז' 8.
- "דער ווייסער שקלאַפֿן האַנדל פֿאַרשפּרײט זיך אַלץ מער אין אַמעריקע". דער טאג 1.11.1929 ז' 8.
- "וויפל דאַרף מען געבן אַ פֿרוי צום לעבן" דער טאג 16.4.1922 ז' 16.
- "וועגן טאַנצן, הײַנט און אַ מאָל". דער טאג 20.12.1926 ז' 8.
- "וועגן קינדער-ליבע ביי יידן". דער טאג 28.8.1927 ז' 11.
- "ווען אַ פֿרוי איז ניט באַשערט קיין קינד". דער טאג 23.1.1923 ז' 8.
- "ווען די סקולס וועלן זיך עפענען". דער טאג 8.9.1927 ז' 8.
- "ווען מען באַפֿרײט זיך פֿון שקלאַפֿעריי". דער טאג 5.1.1923 ז' 10.
- "ווער איז שולדיק אין אַ פֿרויס פֿאַרברעכן". דער טאג 21.10.1921 ז' 8.
- "זי וויל איבערבײַטן איר מאַן". דער טאג 17.4.1917 ז' 8.
- "זי וועט קריגן 5000 דאָלאַר". יידישעס טאגעבלאַט 16.2.1916, ז' 8.
- "זי זאָגט, אַז פֿרויען דאַרפֿן טראָגן הויזן" פֿאַרווערטס 4.3.1923 ז' 16.
- "זי זאָל נישט גיין צו פיקניקס". יידישעס טאגעבלאַט 6.7.1915 ז' 8.
- "די יודישע פֿרויען-וועלט". יודישע פֿרויען-וועלט 13.6.1902 ז' 1-5.
- "אַ יודישע פֿרוי אַלס דזשאָדזש" יידישעס טאגעבלאַט 14.6.1915 ז' 8.
- "יידישע קינדער פֿון געמישטער הייראַט". דער טאג 24.1.1927 ז' 8.
- "דאָס מאָל איז די מאַמע אומגערעכט". דער טאג 28.2.1927 ז' 8.
- "אַ מאַן וואָס איז דער גרעסטער טיראַן" דער טאג 28.4.1917 ז' 12.
- "דעם מאַנס רעכט אויף רעספעקט". דער טאג 25.8.1927 ז' 8.
- "מוז זײַן אַ שומר-שבת און קיין נדן יעגער". יידישעס טאגעבלאַט 4.7.1915 ז' 8.
- "די מורא פֿאַר דער טאַכטערס יאָרן". דער טאג 25.11.1926 ז' 8.
- "די מיינונג פֿון צוויי פֿרויען וועגן געבורט-קאָנטראָל". דער טאג 15.3.1917 ז' 8.
- "מעג אַ מאַן אַפֿרײסן אַ פֿרוי פֿון איר פּראָפֿעסיע?" דער טאג 10.2.1922 ז' 10.
- "די מענער זענען שולדיק פֿאַר וואָס זייערע ווייבער פֿאַרליבן זיך אין אַנדערע מענער". פֿאַרווערטס 27.5.1917 ז' 3.

- "נאָטיצן פֿון דער פֿרויען-וועלט". פֿאַרווערטס 27.3.1921. ז' 4.
- "נדן פֿאַר חתנים איז איצט אין דער מאָדע". דער טאָג. 24.4.1918. ז' 8.
- "ניט פֿאַרשטויסן נאָר באַפֿריינדן". דער טאָג 10.6.1926. ז' 8.
- "ניי יאָר – אַ יום-טובֿ פֿאַר אַלעמען". דער טאָג 1.1.1927. ז' 8.
- "ניינצן יאָר געדולדעט און געשוויגן". דער טאָג 23.3.1922. ז' 12.
- "עלטערן וואָס פֿאַרצערטלען זייערע קינדער". דער טאָג 25.10.1921. ז' 10.
- "פֿאַר די מוטערס: שפּילציג און שפּילן". יודישע פֿרויען-וועלט 13.8.1902. ז' 8, 20.8.1902. ז' 7.
- "פֿעניס מאַן גרייט אָן פֿאַר איר אַ פֿאַסטקע". יידישעס טאָגעבלאַט 1.7.1915. ז' 8.
- "די פֿרוי און דער וועלט-פֿרידן". דער טאָג. 6.5.1917. ז' 12.
- "די פֿרוי וואָס גייט אין דער מאַמעס וועגן". דער טאָג 12.5.1922. ז' 10.
- די פֿרוי וואָס לאָזט זיך פּלאַגן פֿון אַ קראַנקן מאַן. דער טאָג 7.9.1927. ז' 8.
- "די פֿרוי וואָס לאָזט זיך שלאָגן פֿון דעם מאַן". דער טאָג 21.10.19129. ז' 8.
- "פֿרויען זענען בעסערע אַרבעטער ווי מענער". פֿאַרווערטס 11.3.1917. ז' 3.
- "פֿרויען מיט קורצע האָר און לאַנגן שכל". דער טאָג. 14.4.1922. ז' 12.
- "צו וואָס וואָרפֿן די שולד אויף אנדערע?". דער טאָג 21.11.1924. ז' 10.
- "צי קענען יידישע באַלעבאַסטעס מאַכן אַ קאָמונע". דער טאָג. 24.4.1922. ז' 8.
- "קאָן מען ליבן, וואָס מען האָט פּיינט?". דער טאָג 26.10.1927. ז' 8.
- "די קיך איז נישט קיין געפֿאַנגעניש פֿאַר קיין פֿרוי". דער טאָג 26.8.1927. ז' 8.
- "קינדער דערציען מאַמעס" יידישעס טאָגעבלאַט 4.1.1922. ז' 8.
- "די ראַלע פֿון פֿרויען אַרבעט אין פֿאַמיליען-לעבן". פֿאַרווערטס. 2.2.1919. ז' 5.
- "דאָס ריכע שטייגל". יידישעס טאָגעבלאַט 2.9.15. ז' 8.
- "דאָס רעכט פֿון עלטערן אויף זייערע קינדער". דער טאָג. 10.11.1921. ז' 8.
- "אַ שטיק אַרבעט". פֿרייהייט 27.2.1927. ז' 8.
- "שידוכים צווישן יידישע מיידלעך און איטאליאַנישע בחורים" פֿאַרווערטס 3.9.1922. ז' 4.

- א דאָקטער. "זענען געקאָכטע עסנס נאַרהאַפט?". פֿרייהייט 15.4.1928. ז' 8.
- אַלגין "די פֿרוי אין דער קריג", פֿאַרווערטס 8.4.1917. ז' 3.
- אַ פֿרוי. "אַינער הויז מוז זיין אַ גוטע היים פֿאַר אַינערע דערוואַקסענע טעכטער". פֿאַרווערטס 13.3.1921. ז' 4.
- אַ פֿרוי. "זיי פֿאַרמוטשען זייערע קינדער אויס טרַייהייט צו זיי". פֿאַרווערטס 5.2.1924. ז' 4.
- אש, שלום. "די מאַמע". יודישע פֿרויען-וועלט. 16.7.1902, ז' 7-3, 23.7.1902, ז' 6-5, 30.7.1902, ז' 6-4, 6.8.1902, ז' 5-4.
- בן אדם, ו. "די עמיגראַציאָן און די יידישע פֿרוי". יודישע פֿרויען-וועלט. 10.9.1902, ז' 3-1.
- בעסער אַן עלטערע מיידל איידער אַן עגונה". דער טאַג. 4.5.1922. ז' 8.
- בערמאַן, שלמה. "די לאַגע פֿון דער יידישער פֿרוי אין דער אלטער צייט". יודישע פֿרויען וועלט 8.10.1902, ז' 3-1, 15.10.1902, ז' 4-2, 29.10.1902, ז' 4-3, 5.11.1902, ז' 8-7.
- בראַנד העלען. "זי איז געטריי איר מאַן און איז פֿאַרליבט אין אַן אַנדערן". פֿאַרווערטס 8.7.1917. ז' 3.
- ברוידעס, ר.א. "אַן עיבור-יאָר". יודישע פֿרויען-וועלט. 13.8.1902, ז' 7-5, 20.8.1902, ז' 6-4, 27.8.1902, ז' 7-5, 3.9.1902, ז' 7-5.
- גאַלדע שיבקאַ. "די פֿרוי און קאָאָפּעראַטיוון". פֿרייהייט 11.3.1928. ז' 9.
- גיטלאָוו ק. "ווי סאָוועט-רוסלאַנד באַהאַנדלט אַרבעטער-מוטערס". פֿרייהייט 12.5.1928. ז' 8.
- דאַן ק. "פֿרויען אין די טריינס און אין סאַבווייס". פֿאַרווערטס 8.4.1917. ז' 3.
- דאַן ק. "האַנדלט דיזע פֿרוי ריכטיק?". פֿאַרווערטס 15.4.1917. ז' 3.
- דאַן, ק. "ער לויפט צו פיל צו מיטינגען". פֿאַרווערטס 22.4.1917. ז' 3.
- דאַן, ק. "די שיינע מיידל און דער האַרבאַטער". פֿאַרווערטס 13.5.1917. ז' 3.
- דאַן ק. " איינע האָט געזוכט אַ שידוך, די צווייטע ווייזשעס". פֿאַרווערטס 10.6.1917. ז' 3.
- האַלטמאַן רחל "די פֿאַרהייראַטע פֿרוי אַלס אַרבעטערין", פֿרייהייט 9.5.1926. ז' 8.
- האַלטמאַן רחל. "די פֿרוי און רעליגיע". פֿרייהייט 16.5.1926. ז' 9.
- האַלטמאַן רחל. "ווי ליגט דאָס גליק פֿון דער פֿרוי?" פֿרייהייט 27.3.1927. ז' 8.
- האַלטמאַן, רחל. "ווי ליגט די אמתע באַפֿרייונג פֿון דער פֿרוי". פֿרייהייט 22.5.1927. ז' 8.

³⁷¹ חלק זה כולל גם את המאמרים שהופיעו תחת כינויים.

האַלטמאַן רחל. "דאַרף מען היטן דאָס געזונט פֿון פֿרויען וואָס אַרבעטן?" פֿרייהייט 9.10.1927. ז' 8.

האַלטמאַן, רחל. "ברוקלינער דאָקטוירים געפֿעלט ניט געבורט-קאַנטראָל". פֿרייהייט 5.2.1928. ז' 8.

האַלטמאַן רחל. "זעקס יאָר פֿרייהייט און אירע לעזערניס". פֿרייהייט 1.4.1928, ז' 8.

האַלטמאַן רחל. "די פֿאַרהייראַטע פֿרוי אין דער אינדוסטריע". פֿרייהייט 15.4.1928. ז' 8.

האַלטמאַן רחל. "פֿאַר וואָס זיי זענען פֿאַרבליבן אומפֿאַרהייראַט". פֿרייהייט 13.5.1928. ז' 8.

האַלטמאַן רחל. "די סאָוועטישע פֿרוי און די אמעריקאַנער". פֿרייהייט 10.2.1929. ז' 8.

האַלטמאַן רחל. "ווייסע און שוואַרצע אַרבעטער". פֿרייהייט 19.1.1930. ז' 6.

הורוויץ, ח.ד. "קינדערשע עקשנות". יודישע פֿרויען-וועלט 13.6.1902. ז' 7.

הורוויץ, ח.ד. "די יידישע ארבעטערין". יודישע פֿרויען-וועלט 1.10.1902. ז' 3-1.

ווייס, אַננאַ. "שמועסן מיט מוטערס". דער טאַג 26.2.1917. ז' 8.

ווינאַקור, סייד. די מיטוואָך-אַוונטס זענען וויכטיקע און שיינע אָוונטן פֿאַר אונדזערע מיידלעך". פֿאַרווערטס 10.3.1918. ז' 3.

ווינאַקור, סייד. "די מאַמעס אין די שעפער". פֿאַרווערטס 31.3.1918. ז' 3.

ווינאַקור סייד. "אַ יידישע מיידל וואָס האָט צעבראַכן דאָס האַרץ פֿון אַ נעגער". פֿאַרווערטס 16.3.1919. ז' 3.

ווינאַקור, סייד. "באַסעס ביי וועלכע איך האָב געאַרבעט". פֿאַרווערטס 24.8.1919. ז' 3.

ווינאַקור, סייד. "וואָס אַ מיידל פֿילט און טראַכט ווען עס קומט אָן דער פֿרילינג". פֿאַרווערטס 27.3.1921. ז' 4.

ווינאַקור, סייד. "פֿרילינג אין מיידלשע שעפער". פֿאַרווערטס 7.4.1928. ז' 3.

וועבער, מיכל. "ליבן און לעבן". יודישע פֿרויען-וועלט. 26.11.1902. ז' 5-6.

"ווען אַ פֿרוי איז אַליין אַ פֿאַרדינערין". דער טאַג 16.2.1925. ז' 8.

זאַרין י. "די מאַדע". פֿרייהייט 3.4.1927. ז' 9.

זעליגמאַן, שרה. "שוועריקייטן פֿאַר קינדער פֿון ראַדיקאַלע עלטערן אין פֿאַבליק סקולס". פֿרייהייט 3.3.1929. ז' 8.

זעליגסאַן, שרה. "מיין שכנה עלזיע". פֿרייהייט 10.3.1929. ז' 8.

טאַרנסנבערג עמליה. "פֿרויען, וועלכע שפּילן אַ ראַלע אין דער ביזנעס-וועלט". פֿאַרווערטס

20.3.1921. ז' 4.

טשערניאק נ. "שטומע קינדער". יודישע פֿרויען-וועלט 13.8.1902 ז' 1-3.

טשערניאק נ. "פֿרויען-עגאזים". יודישע פֿרויען-וועלט 3.9.1902 ז' 1-4.

יודקאוויטש י.י. "נעבעך אַ קאַפיטאַליסט". יידישעס טאָגעבלאַט 7.9.1915 ז' 8.

י.ק. "נאָך דער חתונה דאַרף אַ פֿרוי פונקט אַזוי גוט אויפֿפאַסן אויף זיך ווי מיידלווייז".
פֿאַרווערטס 7.10.1923 ז' 14.

י, ראַשעל. "די הייראַט-פֿראַגע". פֿרייהייט 15.7.1928 ז' 8.

יפה, ה. "אין געבורט-קאָנטראָל קליניק". דער טאָג 21.4.1929 ז' 8.

לוריע, אסתר. "וואַרום קריגן פֿרויען קלענערע ווידזשעס ווי מענער" פֿאַרווערטס 9.3.1919 ז' 3.

לעד פענסיל. "אַ יונגע ווייבל". פֿאַרווערטס 13.4.1919 ז' 3.

לענטשיץ פֿעני. "סאַפיע קומט צו זיך". פֿרייהייט 23.2.1930 ז' 6.

לעווין, ציפּין. "וועגן די ציינער", יודישע פֿרויען-וועלט 10.9.1902 ז' 7-8, 17.9.1902 ז' 7-8.

פינסקי דוד. "ליבע". יודישע פֿרויען-וועלט 10.9.1902 ז' 6-7, 17.9.1902 ז' 4-5, 24.9.1902 ז' 4-6.

לעווין, קלאַראַ. "עס איז ניט מער קיין שאַנד צו זיין אַן אַלטע מיידל". דער טאָג 8.5.1926 ז' 8.

מאַליס, ריי. "ביליקער לוקסוס". דער טאָג 1.4.1917 ז' 8.

מאַליס, ריי. "בלומען". דער טאָג 17.4.1917 ז' 8.

מאַלקעס ל. "פֿון אַ פּושקאַרט-פּעדלערקע אויף גרענד סטריט איז זי געוואָרן אַ ביזנעס-קעניגין
אויף פֿינפֿטע עוועניו". פֿאַרווערטס 11.9.1921 ז' 4.

מוראַוטשיק, רחל ב. "ווי אַזוי קען אַן אַרבעטער פֿרוי אַפֿאַרדן נאָכהאַלטן די מאַדע".
פֿאַרווערטס 18.3.1923 ז' 14.

מוראַוטשיק, רחל. "אַ נייע מאַדע צווישן רייכע פֿרויען : אַליין צו פֿאַרדינען". פֿאַרווערטס
30.3.1923 ז' 14.

מוראַוטשיק, רחל. "קען אַ פֿרוי גיין אַרבעטן און דערציען אירע קינדער?". פֿאַרווערטס 2.9.1923
ז' 16.

סאַלאָו, ל. "די נייע באַוועגונג פֿאַר געבורט-קאָנטראָל". דער טאָג 17.10.1929 ז' 8.

סאַלאַמאָן, רעי. "פֿאַר וואָס ווערן אַמעריקאַנער קינדער אַפּגעפֿרעמדט פֿון זייערע גרינע
עלטערן?". פֿאַרווערטס 21.10.1917 ז' 3.

סמאַלער מיניע. "די מאַמע האט געמאַנט". פֿרייהייט 5.1.1930 ז' 6.

סמיטה, סאַראַה ב. "בילדער פֿון די קאָרטס". דער טאָג 20.2.1917 ז' 8.

- סמיטה, סאַראַה ב. "איינזאַמע פֿרויען". דער טאָג 25.2.1917 ז' 14.
- סמיטה, סאַראַה ב. "מוטערס און מאָדערנע מוטערס". דער טאָג 11.3.1917 ז' 14.
- סמיטה, סאַראַה ב. "קרבנות". דער טאָג 25.3.1917 ז' 14.
- סמיטה, סאַראַה ב. "אַ מאַרטירערין אָדער אַ נאַר". דער טאָג 4.3.1917 ז' 12.
- סמיטה, סאַראַה ב. "אַפֿפֿערס". דער טאָג 9.8.1917 ז' 8.
- סמיטה, סאַראַה ב. "איז הייראַט אַ פּאַסירונג?". דער טאָג 12.8.1917 ז' 10.
- עליאש. "געמישטע הייראַט" יידישעס טאָגעבלאַט 4.4.1915 ז' 8.
- עליאש. "די פֿרוי אין דער רעגירונג". יידישעס טאָגעבלאַט 2.5.1915 ז' 8.
- עליאש. "פֿרויען און וויסנשאַפֿט". יידישעס טאָגעבלאַט 13.6.1915 ז' 8.
- עליאש. "שדכנות און ליבע". יידישעס טאָגעבלאַט 17.6.1915 ז' 8.
- עליאש. "די מאמע". יידישעס טאָגעבלאַט 14.7.1915 ז' 8.
- עליאש. "אין פארק". יידישעס טאָגעבלאַט 16.7.1915 ז' 12.
- עליאש. "צווי חתונות". יידישעס טאָגעבלאַט 28.7.15 ז' 8.
- עליאש. "די גרויסע שטאַט". יידישעס טאָגעבלאַט 21.7.15 ז' 8.
- עליאש. "דעם טאַטנס זינד" יידישעס טאָגעבלאַט 27.7.1915 ז' 8.
- עליאש. "אַ שלעכטע סטראַטעגיקע". יידישעס טאָגעבלאַט 2.8.1915 ז' 8.
- עליאש. "הויז-אַרבעט". יידישעס טאָגעבלאַט 4.8.1915 ז' 7.
- עליאש. "דער באַבעס נקמה". יידישעס טאָגעבלאַט 5.8.1915 ז' 8.
- עליאש. "שלעכטע געווינהייטן". יידישעס טאָגעבלאַט 12.8.15 ז' 8.
- עליאש. "גענגסטערס מיט זיידענע האַנטשקעס". יידישעס טאָגעבלאַט 22.8.15 ז' 8.
- עליאש. "די געפֿאַר ביים טאַנץ". יידישעס טאָגעבלאַט 27.8.15 ז' 12.
- עליאש. "דער פוסטער בחור". יידישעס טאָגעבלאַט 3.9.15 ז' 14.
- עליאש. "אין חדר אַרײַן". יידישעס טאָגעבלאַט 14.9.1915 ז' 8.
- עליאש, "זונטיק". יידישעס טאָגעבלאַט. עליאש. 31.10.1915 ז' 12.
- עליאש. "ליבע אין חלום; ליבע אין ווירקליכקייט". יידישעס טאָגעבלאַט 28.12.1915 ז' 8.

- עליאש. "פֿאַר זיך אָדער פֿאַר די אייגענע?" יידישעס טאָגעבלאַט 4.1.1916 ז' 8.
- עליאש. "די נשמה פֿון אַ מאַמע". יידישעס טאָגעבלאַט 14.1.1916 ז' 10.
- עליאש. "שיינהייט און איינפֿאַכקייט". יידישעס טאָגעבלאַט 21.1.1916 ז' 12.
- פנינה. "פֿאַר די בעל-הבית'טעס: יום טובדיקע מאכלים". יודישע פֿרויען-וועלט 15.10.1902 ז' 11.
- פֿעל-יעלין, שרה. "צו-גוטע מוטערס וואָס שאַטן אי זיך, אי דאָס קינד". פֿרייהייט 25.4.1926 ז' 8.
- פֿעל-יעלין, שרה. "דזשערי". פֿרייהייט 3.7.1927 ז' 8.
- פּעריל ק. "פֿאַר די בעל הבית'טעס": מאכלים אויף די 'ניין טעג'. יודישע פֿרויען וועלט 30.7.14 ז' 8-7.
- פֿרישוואַסער רעגיאַ. "שקלאַפֿעריי פֿון דער מאַדע". פֿאַרווערטס 3.3.1918 ז' 3.
- פֿרישמאַן דוד. "די פֿרוי: אַ ביסל פֿרויען-פּסיכאָלאָגיע". יודישע פֿרויען-וועלט 16.7.1902 ז' 5-1.
- צוקערמאַן שרה. "צו אונדזערע מוטערס", יודישע פֿרויען-וועלט 30.7.1902 ז' 3-1.
- קאַפּף יהודית. "דאַרף זיך אַ פֿרוי פֿאַרנאָנדערגיין מיט איר מאַן ווען זי האָט אים ניט ליב?". פֿאַרווערטס 13.4.1924 ז' 14.
- קאַוואַרסקי לינאַ. "די טראַגעדיע פֿון אַ פֿרוי וואָס איז ענדליך פֿטור געוואָרן מיט איר מאַן". פֿאַרווערטס 3.9.1922 ז' 4.
- קאַפּף יהודית. "וויכטיקע ענדערונגען ווערן איצט געמאַכט אין די פֿאַבליק סקולס" פֿאַרווערטס 11.3.1923 ז' 18.
- קאַרנמאַן אַסתר. "ווי די פֿרוי לעבט אין סאַוועטן-פֿאַרבאַנד". פֿרייהייט 15.4.1928 ז' 8.
- קויפּמאַן מרדכי. "אַן אַרבעטער-מוטער פֿון אַ זון אַ פּראָפֿעשאַנאַל". פֿרייהייט 9.10.1927 ז' 8.
- ראַבינאַוויטש ש. "די סקול און די היים אין די יודישע קוואַרטאַלן". פֿאַרווערטס 26.9.1920 ז' 4.
- ראַזענהערץ, ל. "די פֿאַרדינסטן פֿון אַרבעטער מיידלעך". יידישעס טאָגעבלאַט 10.1.1915 ז' 8.
- ראַזענצווייג קלאַראַ. "קינדער קלובן". פֿרייהייט 27.1.1929 ז' 8.
- ראַקאַווסקי פּועה. "די פֿרויען אויף דער מינסקער אַסיפּה". יודישע פֿרויען-וועלט 24.9.1902 ז' 1-3.
- שאַף ישראל. "פֿאַר דער לוייה". יודישע פֿרויען-וועלט 19.11.1902 ז' 7-5.
- שליטא, שניאור. "מאַמע אויף אַ ווילע". יידישעס טאָגעבלאַט 13.7.1915 ז' 8.
- שליטא, שניאור. "וואָס מיר דאַרפֿן און וואָס מיר פֿאַרלאַנגען". יידישעס טאָגעבלאַט 22.7.1915 ז' 8.
- שעלוב לאה. "צעבראַכענע לעבנס". דער טאַג 18.12.1926 ז' 8, 15.2.1928 ז' 8.

- שעלוב לאה. "צו וואס עלנט קען ברענגען". דער טאג 26.8.1927 ז' 8.
- שעפס, א.ה. "דעם טאָטנס פּאַטש" יידישעס טאָגעבלאַט 3.6.1915 ז' 8.
- שעפסיני, ע. "פּעניס מווינג פיקטשורס". יידישעס טאָגעבלאַט 24.6.1915 ז' 8.
- שערמאַן שרה. "אַרום די מיל טויערן", פּרייהייט 13.3.1927 ז' 8.
- שלום-עליכם, "פעליעטאַן", יודישע פּרויען-וועלט 8.7.1902 עמ' 5-2.
- תשר"ק, "5000 דאָלאַר מיט אַ באַטאַן". יידישעס טאָגעבלאַט 27.6.1915 ז' 8.

מחקר

- אילוז, אווה. **האוטופיה הרומנטית: בין אהבה לצרכנות**. חיפה: אוניברסיטת חיפה, תשע"ב.
- אנגלס פרידריך, "מוצא המשפחה, הקניין הפרטי והמדינה", ק. מארקס ופ. אנגלס: **כתבים נבחרים**. כרך ב. מרחביה: ספריית פועלים, 1957, עמ' 178.
- ביאל, דוד. "ארוס וההשכלה". **ארוס והיהודים**. תרגום: עמית גיא. תל אביב: עם עובד, 1994. 230-196.
- ברטל ישראל, "מדו-לשוניות מסורתית לחד-לשוניות לאומית". **קוזק ובדווי**. תל אביב: עם עובד, 2007. 40-30.
- ברטל, ישראל. "'אונות' ו'אין אונות' – בין מסורת להשכלה". **ארוס אירוסין ואיסורים**. עריכה: ישראל ברטל וישעיהו גפני. ירושלים: זלמן שזר, 1998. עמ' 225-237.
- ברקוביץ, י.ד. "אוגרקעס", **יידישע דערציילונגען 1906-1924**, ירושלים: מאגנס, תשס"ג, 146-111.
- גרינברג, קלמנט. "אוונגרד וקיטש", **המדרשה 3** (2000): 34-15.
- היימן פולה. **האשה היהודיה בסבך הקדמה: מקומה ויצוגה בעת החדשה**. תרגום: טל אילן. ירושלים: זלמן שזר, 1997.
- הרצוג חנה. "עתונות נשים: מרחב משעתק או מרחב לקריאת תיגר?", קשר 28 (2000): 52-43.
- זימל, גאורג. "העיר הגדולה וחיי הנפש" מתוך: **אורבניזם: הסוציולוגיה של העיר המודרנית**. תרגום: מרים קראוס. עריכה מדעית: עודד מנדה-לוי, הוצאת רסלינג, תל אביב, 2004. עמ' 40-24.
- זינגער, י.י. **פון אַ וועלט וואָס איז נישטאָ מער**. ניו-יאָרק: מתנות, 1946.
- חייקין, י. **יידישע בלעטער אין אמעריקע**. ניו-יאָרק: י. חייקין, 1946.
- טוקויל. **הדימוקראטיה באמריקה**. תרגום יוחנן טברסקי וישראל מרגלית. מוסד ביאליק: ירושלים, תש"ל.
- כהן, בערל. **לעקסיקאָן פֿון יידיש-שרייבערס**. ניו-יאָרק: רעיה אילמאן-כהן, 1986.
- לחובר פ. "בן אביגדור" **בן אביגדור לחג יובלו**. ורשה: ועד היובל, תרע"ו, 22.
- מירון דן, "בכח הדיבור – פרק ביניים", **שלום עליכם: פרקי מסה**, רמת גן: מסדה, 1970.
- לעקסיקאָן פֿון דער נייער יידישער ליטעראַטור**. באַנד 1,6,7,8. ניו-יאָרק: אַלוועלטלעכער יידישער-קולטור קאַנגרעס. 1956-1981.
- נאָווערשטערן, אברהם. "ארייפֿיר". **אַנאָ מאַרגאַלין/לידער**. ירושלים: מאגנס, תשנ"א.
- נוברטשרן, אברהם. **כאן גר העם היהודי**. ירושלים: מאגנס, 2015.
- עדלין, וויליאם. "דער טאָג – די צייטונג, וואָס האָט אַרײַנגעבראַכט אַ נייעם טאָג אין דער יידישער

פרעסע". 75 יאָר יידישע פרעסע אין אמעריקע. ניו יורק: י.ל. פרץ שרניבער פֿאַראַיין, תש"ה

פיינר שמואל. "האשה היהודיה המודרנית: מקרה-מבחן ביחסי ההשכלה והמודרנה". ארוס, אירוסין ואיסורים: מיניות ומשפחה בהסטוריה. עריכה: ישראל ברטל וישעיהו גפני. ירושלים: זלמן שזר, 1998. 253-303.

פיינר, שמואל. "השכלה מדומה: המאבק על גבולות המודרניזציה היהודית". מלחמת תרבות: תנועת ההשכלה היהודית במאה ה-19. ירושלים: כרמל, תש"ע. 279-297.

צבן יחיל. "מקום לאהבה". גן בעדן מקדם: מסורות גן עדן בישראל ובעמים. בעריכת רחל אליאור. ירושלים: מאגנס, 2010. 339-358.

קפלן מריון. מגדר, מעמד ומשפחה: צמיחתה של הבורגנות היהודית בגרמניה הקיסרית. תרגום: דבי אילון. ירושלים: ליאו בק, תשע"ב.

רובין שלומית. מגמות של מסורת ושינוי בעתונות נשים בישראל. עבודת גמר לתואר מוסמך בספרנות. ירושלים: האוניברסיטה העברית, 1987.

רוז'אנסקי רחל. "דמותה ודימויה של המהגרת היהודייה המזרח אירופית ביומונים הסוציאליסטיים בידיש בארצות הברית, 1918-1922", שבות: מחקרים בהיסטוריה ובתרבות של יהודי רוסיה ומזרח אירופה 11 (2002-2003). קנט-קעח.

Ballaster Rose, Margaret Beetham, Elizabeth Frazer and Sandra Hebron. *Women's Worlds: Ideology, Femininity and the Women's Magazine*. Macmillan: Houndmills, 1991.

Bienstock, Beverly Gray. "The Changing Image of the American Jewish Mother". *Changing Images of the Family*. Ed. Virginia Tufte and Barbara Myerhoff New Haven: Yale U P, 1979. 173-191.

Brumberg, Stephan F. *Going to America, Going to School: The Jewish Immigrant Public School Encounter in Turn-of-the-Century New York City*. New-York: Praeger P, 1986.

Diner Hasia. *Hungering for America*. Harvard U P: Cambridge & London, 2001. 146-177.

Glenn Susan. *Daughters of the Shtetl*. Ithaca and London: Cornell U P, 1990.

Heinze, Andrew R. *Adapting to Abundance: Jewish Immigrants, Mass Consumption, and the Search for American Identity*. New York: Columbia U P, 1992.98.

Howe Irving. *World of Our Fathers*, New-York: 1976.

Hyman, Paula. "Memoirs and Memories: East European Jewish Women Recount Their Lives". *Di Froyen*. New York: Jewish Women's Resource Center,

1995. 49-52.

Lederhendler, Eli. "Guides for the Perplexed: Sex, Manners and Mores for the Yiddish Reader in America". **Jewish Responses to Modernity: New Voices in America and Eastern Europe**. New York: New York U P, 1994. 140-158.

Lisek Joanna. "Feminist Discourse in Women's Yiddish Press in Poland". Pardès 16 (2010):92-116.

Marzolf Marion. "Peopling the Women's Pages". *Up from the Footnote*. New York: Hastings House, 1977. 199-218.

Prell, Riv-Ellen. *Fighting to Become Americans: Jews, Gender and the Anxiety of Assimilation*. Boston: Beacon P, 1999. 117.

Seller Maxine Schwartz. "Defining Socialist Womanhood : The Women's Page of the Jewish daily forward in 1919" American Jewish History 76,4 (1987): 416-438.

Seller Maxine Schwartz."The Housewife Who Would 'Fly with Wings': The Emotional Life of the East European Jewish Woman" *Shofar* 9,4 (1991): 47-61.

Weibel Kathryn. "Images of Women in Women's Magazines and Magazine Advertising". *Mirror Mirror: Images of Women Reflected in Popular Culture*. Anchor Books: New-York, 1977. 135-173.

Weinberg Sydney. *The World of Our Mothers: The Lives of Jewish Immigrant Women*. Chapel Hill: U of North Carolina P, 1988.

Zborowski, Mark and Elizabeth Herzog. *Life is with People: The Culture of the Shtetl*. New-York: International U P, 1952.

Zuckerman, Mary Ellen. *A History of Popular Women's Magazines in the United States, 1792-1995*. Westport, Conn. : Greenwood P, 1998.

Tel Aviv University
The Lester and Sally Entin Faculty of Humanities
Department of Literature

From "Yidene" to "Froy"

A Reading in the First Yiddish Women's Magazine and in the Women's Sections of
the American Yiddish Press

MA Thesis submitted by

Reut Golani

Prepared under the guidance of

Prof. Hana Wirth-Nesher

Prof. Abraham Novershtern

March 2016

Research Abstract

The topic of this thesis is the Yiddish press aimed toward female audiences in the first third of the twentieth century, focusing on the world views which molded it and the images of womanhood created by publications of differing ideological bents. The research is based on the content of the first Yiddish women's weekly and in the Women's Sections of several American Yiddish newspapers. The first periodical under consideration, *Yidische froyen-velt*, was first published in 1902 in Krakow, then part of Western Galicia, but was edited in Warsaw. As far as is known, this is the first Yiddish newspaper entirely dedicated to a female audience. In addition, I analyze the content of four columns addressed to women readers within the mainstream press published in New York during the golden age of Yiddish journalism in the United States. One such column is "Froyen Interesn", published in the daily newspaper *Forverts*, (founded 1897), the most prominent and popular US Yiddish newspaper. The second is "Far Der Arbeter Un Hoyz-Froy", the women's column of the *Frayhayt* (founded 1922), a Communist daily newspaper that was launched in response to the ideologically "feeble" *Forverts*. The other two columns are "Di Froy Un Di Heym", of the *Tog*, the liberal newspaper targeting the intelligentsia, and "Di Froy Un Familye" in the *Yidishes tageblat*, a newspaper that explicitly catered to the Orthodox Jewish readership.

Current research on the Yiddish press aimed towards women has yet to include materials regarded as being of minor significance, such as short stories, recipes and tips; items that have characterized women's journals since their inception.

Up to now, the research has focused mainly on editorials and opinion pieces that discussed equality of rights and the role of women in society, usually in an attempt to point out markers of feminist ideology in publications, if they are to be found.

This thesis seeks to review current research materials as well as those previously regarded as secondary, i.e. those pertaining to the home, family and love life of the Jewish woman. A reading of the latter expands the pool of images associated with Jewish women in the Yiddish press and shows how, at times, columns used these images to counter the model of femininity current in different ideological circles. Each column embodies a different “recipe” for femininity, the exclusive adoption of which will bestow on women the happiness they yearn for. My analysis will focus on four groups of themes: parent-child relationships, romance and family, the working woman, and “homemaking” – i.e. beauty and fashion tips, self-improvement, household maintenance, cooking, etc.

As the first chapter of this thesis will show, the publication of journals and columns for women was instituted in a social and economic climate entirely different from the lifestyle of the majority of Eastern European Jewry. The first of these publications emerged in the United Kingdom and the United States. This brand of journalism was associated with bourgeois gender roles, within which the man would be assigned as bread-winner and the woman would tend to the house and the emotional welfare of her family members. In addition, the press intended for a female audience was based on women’s purchasing power and their empowerment in terms of beautifying and improving the aesthetics of their living space and their feminine appearance, thus turning a woman into a “lady”. These features were foreign to the East European Jewish immigrants who came to the United States, whose main concern was to survive in a difficult economic climate. In addition, in Eastern Europe

the tradition of Jewish men eternally engaged in Biblical and rabbinical studies assigned the woman the role of the breadwinner. Despite these tendencies, a new women-oriented journalism took root in the Yiddish press, even in newspapers associated with supposedly opposite ideologies, such as socialism and Communism.

The first part of this research is dedicated to the first Yiddish women's magazine, *Yidishe froyen-velt*. Its publisher was Ben-Avigdor, better known for his activities on behalf and in support of Hebrew literature. The magazine's editors were Mordecai Spector and H.D. Horowitz. This publication showcased the stories of some of the most prominent Jewish writers at the turn of the twentieth century, including Shalom Aleichem, Reuven Asher Braudes and the well-known feminist Puah Rakovsky. In addition, the newspaper published recipes, information about hygiene, and advice on children's education. The incongruity between the poor and austere existence of Russian Jews at the turn of the century and the relatively affluent atmosphere evoked by *Yidishe froyen-velt* and other women-oriented publications is quite salient. My reading of the various sections of the magazine aims to anchor them in the ideological context of the late Jewish enlightenment era ("Haskalah"), aimed to equip women with tools to enable them to adopt middle class manners.

In the next section of this thesis dealing with the Yiddish press in the United States, I present a gallery of characters. The cast includes, for example, the mother that came from Russia after the Bolshevik Revolution to her bourgeois children, the teenage girl working in the sweatshop, the elderly single woman, etc. These characters told a different tale in each newspaper, in accordance with its particular political views. The ideological undercurrent of the publication determined whether the perspective would be of the older or the younger generation, whether the elderly

single woman would be revered or ridiculed, or whether the “typical” woman be depicted as a sweatshop laborer or a secretary.

In the second chapter, I set forth my comparative reading between the women’s section of the most prominent Yiddish publications, the socialist *Forverts* and the radical *Frayhayt*. The assumption guiding my reading of the socialist newspapers was that from the start, women’s sections were meant to be absent from them, due to their bourgeois nature. As opposed to current research that argues that *Forverts* used these sections to promote socialist femininity or sought to transform women to agents of change within the home, I claim that the *Forverts* women sections were almost entirely typical conservative female pieces. While using sweatshops and other images from the worker’s world as the setting, they accepted the norms of the contemporary female press that went hand in hand with the newspaper’s inclination towards acculturation and assimilation into the middle class. The editors of the *Frayhayt*, who perhaps sensed this apparent weakness of its popular competitor, created a women’s section which attacked all the typical characteristics of women-oriented journalism a-la *Forverts*, calling for a rethinking of role assignment between genders. However, a closer reading shows that the norms of the traditional female press crept into the pages of the *Frayhayt* as well. While the other sections boasted the works of the elite of Yiddish authors, the women’s sections were filled with didactic stories totally bereft of intrinsic value.

The third chapter of this dissertation is dedicated to a comparison between the *Yidishes tageblat* and the *Tog*. Like the *Frayhayt*, the *Yidishes tageblat* included an element of revolt against the typical characteristics of the contemporary female press, and especially toward the effort of assimilation into the middle class. The *Tog*, however, aimed to supply its readers with the guide to successful assimilation into the

middle class and published a plethora of beauty tips, favoring the culture and fine taste of American women versus the crude female Jewish workers.

The women's section of the *Tog* forged an implicit link between adopting the American dream – social and economic mobility, private enterprise and the belief that grit and determination will inevitably lead to success – and the happiness of the Jewish woman. The *Yidishes tageblat*, on the other hand, asked its readers to live modestly and be as similar to their mothers as possible. In this chapter I will also discuss the reincarnations of the image of the Jewish mother: the *Tog* opposed the model of the sacrificing mother, that “Yiddishe Mameh” whose entire being is reduced to the care and welfare of her husband and children, and encouraged her to be “selfish” and to “live for herself”. The typical Jewish mother was depicted as someone who could not understand the American way of life. The *Yidishes tageblat* glorified the “Yiddishe Mameh” and the immense sacrifices she made for her children, sometimes at the cost of her own life, advising girls to listen to their mother’s wisdom. But despite this nostalgic sentiment, the *Yidishes tageblat* also provided information on the acquisition of middle class demeanor and tastes, albeit to a lesser degree.